

Prof. Dr. Szendy István

HADELMÉLET ÉS KATONAI MŰVELETEK
II. RÉSZ
Társadalom és hadügy

ÁROP – 2.2.21 Tudásalapú közszolgálati előmenetel

HADELMÉLET ÉS KATONAI MŰVELETEK II. RÉSZ

Társadalom és hadügy

Prof. Dr. Szendy István

Nemzeti Köszolgálati Egyetem
Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar
Budapest, 2014

NKE
Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar

Szerzők:

© Prof. Dr. Szendy István ezredes 2014

Szerkesztő:

Koós Gábor ny. alezredes

Lektor:

Prof. Dr. Szternák György

Kiadja:

©Nemzeti Köszolgálati Egyetem, 2014

Minden jog fenntartva. Bármilyen másoláshoz, sokszorosításhoz, illetve más adatfeldolgozó rendszerben való tároláshoz és rögzítéshez a kiadó előzetes írásbeli hozzájárulása szükséges.

Olvasószerkesztés, tördelés: Nemzeti Köszolgálati és Tankönyv Kiadó Zrt.

ISBN 978-615-5491-05-4

Tartalom

BEVEZETÉS	7
1. fejezet – A hadügy, mint társadalmi jelenség és létforma	9
1.1 A hadügy, mint társadalmi jelenség	9
1.2 A hadügy mint társadalmi létforma	13
1.2.1 A hadügy filozófiai alapú visszatükröztetése	16
1.2.2 A hadügy szociológiai értelmezése	19
1.2.3 A hadügy, hadtudomány-rendszertani meghatározása	25
2. fejezet – A hadügy tudományelmélete és rendszertana	34
2.1 Társadalom és tudomány	34
2.1.1 A tudomány és szerepe a társadalomban	35
2.1.2. A tudomány(ok) és a hadügy	39
2.2 A hadtudomány	41
2.2.1 Helyzetértékelés	41
2.2.2 Gondolatok a diszciplínáról	43
2.2.3 A hadtudomány jelenkori társadalmi tudati megjelenése	45
2.2.4 A hadtudomány struktúrája	47
3. fejezet – A stratégia, a katonai stratégia és a hadászat	52
3.1 Gondolatok a stratégiáról	52
3.2 A katonai stratégia	53
3.3 A hadászat	57
3.3.1 A stratégia és hadászat elkülönülése	58
3.3.2 A hadászati cél	61
3.3.3 A hadászati feladat	62
3.3.4 Hadászati csoportosítás	62
3.3.5 A hadászati tevékenység	63
3.3.6 A hadászati hadművelet	63
3.3.7 A hadászati vezetés	63
3.3.8 A hadászati tervezés	64
4. fejezet – A hadászati tervezés hatása a hadügy elméletére és gyakorlatára	65
4. 1 Jelenünket a múltunk formálta, és a mában alkotjuk a holnapot	65
4. 2 A hadászati tervezésről általában	69
4. 2. 1 Nézetek a hadászati tervezésről napjainkban	69
4. 2. 2 A hadászati tervezés alapjai	71
4. 2. 3 A hadászati tervezés szempontjából meghatározó szervezetek	75
4. 3 Az ország védelmi tervének kidolgozása	77
4. 3. 1 Az Országvédelmi Terv alapja, előkészítésének folyamata és az abban résztvevő szervezetek	78
4. 4 A fegyveres erők alkalmazásának tervezése	81
4. 4. 1 Általános megállapítások az alkalmazás tervezéséhez	81
4. 4. 2 Elvárható követelmények a tervezésben résztvevőkkel szemben	83
4. 4. 3 A kidolgozó munka nagybani sorrendje, az elkészítendő okmányok	86
BEFEJEZÉS	90
Felhasznált irodalom	92

„Az erőssel alkuszna, a gyengének parancsolna.”

Kossuth Lajos

BEVEZETÉS

A hadügy fogalmát a mindennapi kommunikációnk során leggyakrabban használt kifejezéseink között találjuk. Ez a nyelvtanilag összetett szó, egyébként tartalmi kifejezését tekintve is összetett, sőt éppen tartalma tekintetében fontosabb lehet számunkra, mint ahogyan azt általában gondolnánk.

A biztonsággal és a hadüggyel kapcsolatos kérdések vizsgálata korunkban, különösen a 21. század második évtizedében nemcsak ránk, magyarokra jellemző. Nagy bizonyossággal kijelenthetjük, hogy a világ különböző térségeiben – a különböző civilizációs kultúrkörökhöz való tartozástól függetlenül – minden társadalmi közösség¹ életében – felismerten és elismerten, vagy felismeretlenül-elismeretlenül – a hadügy, mint társadalmi létforma megtalálható, és mint ilyen – a maga összetettségében – döntően hat és visszahat a társadalmi folyamatokra, magára a társadalmi létre.

Az emberiség fejlődéstörténete konfliktusok, válságok, kockázatok és a belőlük kialakult viszályok sorozata. A társadalommá válás útjára lépett emberiség, a társadalmi lét első pillanatától kezdve napjainkig, eltérő okok miatt más-más célok megvalósítása érdekében különböző típusú háborúkat viselt, melyekről az egyetemes és a nemzeti történetírások cáfolhatatlan bizonyítékkal szolgálnak.

A fegyveres küzdelem, a háború emberi létünk egyik meghatározó jellemzője. Olyan társadalmi létforma, mely kialakulása, illetve bekövetkezése esetén összetettsége, bonyolultsága, valamint a társadalmi lét minden más területére történő kiterjedése okán, adott történelmi időszakban, az érintett, illetve érdekelt társadalmi csoport, csoportok szempontjából elsőrangú, minden más társadalmi cselekvési tevékenységet maga mögé utasító társadalmi folyamattá alakult és alakul.

A fegyveres küzdelem, a társadalmi lét működését biztosító társadalmi mozgások eredményeként alakult ki. Valójában, a társadalomban zajló különböző eredetű folyamatok (politikai, gazdasági, szociális és még más), valamint a társadalmi közösséget érő külső hatások, behatások együttes következménye hozza létre azt a történelmi helyzetet, amelyben az érintett társadalmi közösség a létét fenyegető, vagy annak fenntartható fejlődését ellehetetlenítő – valós, vagy vélt – kihívások, illetve veszélyforrások semlegesítése érdekében a katonai erő alkalmazását helyezi előtérbe.

Ezen körülmény, az adott viszonyok között a társadalom részéről az a végső megoldás, amely számára az adott történelmi időszakban, összetett biztonságának, szélsőséges esetben létének egyetlen garanciáját jelenti. Egy ilyen helyzetben, a katonai erő sikeres alkalmazása – az arról szóló politikai döntést követően – az érintett társadalmi közösség szempontjából élet vagy halál kérdése. Kézenfekvő tehát, hogy egy ilyen helyzetben, amikor a társadalmi lét egy adott szintjén

1 Társadalmi közösség: Etnikai, kulturális és/vagy vallási, filozófiai alapon szerveződő/szervezett emberi közösség, illetve nemzet, állam, nemzetközösség, továbbá valamilyen érdekek mentén, az előbbieken felsoroltak által létrehozott és fenntartott koalíció.

elő embercsoport a jövőjét fegyveres erejének, hadseregének kezébe teszi, annak tevékenységétől teszi függővé, akkor annak a katonai erőnek olyan képességekkel kell rendelkeznie, melyek birtokában sikerrel és eredményesen tudja teljesíteni azt a küldetést, melyet az őt létrehozó és fenntartó társadalom számára meghatározott.

A sikert biztosító katonai képességek megteremtése azonban csak részben feladata a társadalom által létrehozott, fenntartott és működtetett katonai erőnek! Ugyanis, ezek a katonai, tágabb értelemben vett védelmi képességek csak a társadalom közös és következetes akaratából, egységes felelősség vállalása nyomán, továbbá valamennyi erőforrásának felhasználása eredményeként hozhatók létre, illetve alakíthatók ki.

A társadalmi munkamegosztás folyamatának részeként kialakult hadsereg – mint a társadalmi lét biztonságának végső garanciája – műveleti hatékonysága tehát minden időben, minden társadalomban az egyik legfontosabb közügy.

Az államok, különösen a nemzetállamok kialakulása és létrejötte óta, minden józan és reális gondolkodású társadalmi közösség megteremti – többnyire generációkon keresztül átívelő társadalmi konszenzus alapján – azt a garanciarendszert, mely kielégíti e vonatkozásban létező igényét. Más szóval megteremti és fenntartja saját hadügyét.

A társadalmi lét e sajátos területét, fontossága, továbbá a társadalmi lét más területeire gyakorolt hatása következtében, a társadalmi közgondolkodásban olyan tartalommal kell visszatükröztetni, mely hozzájárul annak az elméletnek és gyakorlatnak a megteremtéséhez, melynek birtokában adott időben, adott körülmények kialakulása esetén, a társadalom nyugodt lelkiismerettel, törvényeire hivatkozva veheti igénybe katonai műveletek végrehajtására fegyveres erejét. A haderő pedig – a társadalmi gondoskodás alapján megteremtett katonai képességei birtokában – akár a legnagyobb áldozat árán is, de teljesítheti alapvető küldetését, betöltve a társadalom védelmének szerepét.

A *Hadelmélet és katonai műveletek* tankönyv második kötetében a szerző a hadügy – mint társadalmi létforma, továbbá mint történelmileg is meghatározott elméleti és gyakorlati kategória – hadtudományi alapú és rendszerszemléletű bemutatására vállalkozik. Teszi ezt olyan módon, hogy a leírtak – tartalmuk alapján – hozzájárulhassanak annak a társadalmi közgondolkodásban is megjelenő szemléletnek a megerősödéséhez, mely nélkül globalizálódott világunkban, de még inkább a jövőben, a nemzeti öazonosság és önbecsülés értékrendjére épülő társadalmi közösségi lét megőrzése, illetve fenntartható fejlődése aligha garantálható.

A tankönyv – melyet kezében tart a tisztelt olvasó – tudományos és szakmai filozófiáját illetően minden tekintetben folytatása a 2013 őszén megjelent, a katonai műveletek elmélete és gyakorlata témakört feldolgozó kötetnek.²

A tisztelt olvasó ebben az írásműben a többéves tudományos kutatómunka eredményeként megszületett fogalmakkal és meghatározásokkal, valamint indoklásokkal találkozhat, melyek társadalmi létünket meghatározó része a hadügy elméletének és gyakorlatának napjainkban érvényes viszonyrendszerével kívánnak általános érvényű eligazodást nyújtani.

2 PROF. DR. SZENDY ISTVÁN: *Hadelmélet és katonai műveletek, Első kötet: A katonai műveletek elmélete és gyakorlata, Nemzeti Közzolgálati Egyetem Budapest, 2013.* Nemzeti Közzolgálati és Tankönyvkiadó Zrt., 2013., ISBN 978-615-5344-25-1

1. FEJEZET

A HADÜGY, MINT TÁRSADALMI JELENSÉG ÉS LÉTFORMA

1.1 A hadügy, mint társadalmi jelenség

Földünk alapvetően a természeti erők hatása következtében végbement folyamatok és az emberiség fejlődéstörténetében bekövetkezett fegyveres küzdelmek, háborúk eredményeként lett olyan, amilyenek ma ismerjük. A múltban és a jelenben létező hatalmi központok kialakulása, létezése, a nagy és középhatalmak, de valójában a kis országok érdekeltségi, illetve földrajzi határai nemcsak a diplomácia tevékenységéről, hanem éppen annyira a haderők katonai műveleiről is tanúskodnak. Vélhetően nem járunk messze az igazságtól, ha arra a megállapításra jutunk – gondosan tanulmányozva az egyetemes történelmet, illetve véletlenszerűen kiválasztott néhány nemzet történelmét –, hogy a diplomácia valójában gyakran csupán csak arra szolgált, hogy megerősítse a háború igazságát.

Az emberi érdekközösségek nagyszerű találmánya, a politikai és katonai, illetve gazdasági szövetségek – akár az ókor városállamainak, majd későbbi birodalmainak viszonylag rövid életű szövetségei, akár a modern idők szuperhatalmi érdekcsoportjai – szinte kivétel nélkül azért jöttek létre, hogy védelmül szolgáljanak egy felismert, vagy felismerni vélt katonai fenyegetéssel szemben, vagy pedig létrehozzák és fenntartsák azokat a komplex képességeket, amelyek birtokosaként alkalmassá válnak egy olyan kollektív „válasz” megadására, melytől saját biztonságuk és érdekeik érvényesülése garantált objektív valóság lesz, illetve lehet.

Nem vitatjuk, hogy a történelemből ismert számos meghatározó jelentőségű birodalom létrejöttének okát gazdasági célok megvalósításához köthetjük, de az is vitathatatlan, hogy mindenkor és mindenhol hadseregek harcoltak e birodalmak létrehozásáért és fenntartásáért, miközben más fegyveres erők éppen e birodalmak ellen küzdöttek saját – például éppen nemzeti – célkitűzéseik elérése érdekében.

A 17. századi Franciaországban Richelieu³ már felismerte, hogy a központi hatalom sikeres működése, működtetése az uralkodó – tehát nem mások – által fenntartott, irányított és ellenőrzött, állandó, fegyelmezett, kiképzett fegyveres erőn múlik. Valójában ettől a „pillanattól” kezdve a politikai intézményeket és azok funkcionális működését (az egész társadalmat) ez az álláspont, helyesebben szólva ez az önkényes hatalom részéről megjelenő nyomás formálta, alakította.

A modern Európa létrejötté egybeesik a nemzetállamok kialakulásának korával. Ez a történelmi időszak azonban az egyre nagyobb létszámú állandó hadseregek létrehozásának a kora is, melyek – szinte folyamatos – katonai műveleti alkalmazása nélkül, a nemzeti államok nem maradhattak volna fenn, illetve érdekeiket, törekvéseiket aligha érvényesíthették volna.

3 Armand Jean Plessis de Richelieu (Párizs 1585. 09. 09. – 1642. 12. 04.), francia államférfi, közsímet néven Richelieu bíboros, vagy a „Vörös Eminenciás”.

A fegyveres küzdelemnek, a háborúnak tehát meghatározó szerepe volt és van az államközi kapcsolatokban, de – és ezt jól mutatják a jelenkori világunkat jellemző lokálisan, regionálisan és kontinentálisan is megjelenő geopolitikai és geostratégiai jellemzők – aligha kisebb a jelentősége az egyes államokon belül. Az állam, illetve az államot alkotó társadalmi közösség tevékenységének jóformán minden részére – a politikai és társadalmi, a gazdasági és közigazgatási területére és még másokra – hatással van a fegyveres küzdelem, vagy legalábbis az arra utaló azt biztosító tudati, illetve gyakorlati felkészülés.

Érdekes és felettébb elgondolkodtató az, hogy a múltban és a jelenben is, szinte minden civilizációs kultúrkörben találunk számos olyan társadalmi rendszert, mely erőteljesen hangsúlyozza a társadalmi rang és a katonai szolgálat összefüggését.

Korunk állami hivatalainak, szerveinek funkciói rendkívül széles körűek, összetettek, és mint ilyen, alig vethető össze Richelieu korával, ám az nem kétséges, hogy ott, ahol az állami hivatalok tevékenységüket felelősséggel látják el, az ország védelmét szolgáló pénzügyi alapok, a humán erőforrás-bázis, az infrastruktúra, illetve felszerelés biztosítását mindmáig az egyik legfontosabb kötelességüknek tekintik.

Valójában ez egy társadalmi jellemző, amelyen keresztül jól mérhető a központi hatalom és a fegyveres erők közötti viszony. Más szóval meghatározható a hadsereg helye, szerepe, végső soron jelentősége az államban.

Ha áttekintjük a történelem során lezajlott háborúkat, illetve igyekszünk szembenézni korunk valódi kihívásaival, veszélyforrásaival, aligha lehet kétségünk afelől, hogy a háború feltehetően továbbra is megtartja a maga semmivel sem pótolható „hasznosságát” a politika eszköztárában. A „had” tehát hasznos dolog, de csak akkor, ha az képes adott időben, adott helyen, eredményesen és költséghatékonyan megfelelni a vele szemben támasztott – a politika által küldetesként megfogalmazott – társadalmi elvárásoknak.

A haderő, a fegyveres erő művelési alkalmazása során – a legteljesebb lojalitása és áldozatvállalása mellett is – csak azt képes nyújtani, amire létező képessége, a katonai potenciálja⁴ alkalmassá teszi. A katonai potenciál viszont a társadalmi közösség komplex védelmi képességét visszatükröző hadipotenciál⁵ része, mely adott történelmi időpontban és körülmények között a maga sajátosságai miatt vitathatatlanul a legfontosabb. Azonban hatékony alkalmazása csak akkor lehet reális társadalmi elvárás, ha a hosszú távú és következetes kormányzati politika, az állam hadipotenciálját alkotó további – a társadalom más területén kialakítandó, illetve létrehozható – képességekben rejlő lehetőségek határáig, illetve azokkal összhangban

4 A katonai potenciál, az államok (és koalíciók) katonai erejének klasszikus- és funkcionális katonai képességekben megmutatható jellemzője, a társadalmi lét egy területe, mely elválaszthatatlanul összefügg az állam gazdasági, tudományos és erkölcsi képességeivel, lehetőségeivel. Függ tőlük, de ugyanakkor megvan a maga sajátossága. A katonai potenciál a következő mutatókban mérhető és értékelhető: a fegyveres erők fenntartásának és fejlesztésének állapota; a fegyveres erők harcképességének állapota és fejlesztésének milyensége, illetve minősége; a fegyveres erők kiképzettségi szintje; a fegyveres erők kiegészítési és mozgósítási rendszerképessége, valamint annak állapota; a fegyveres erők haditechnikai és technikai ellátottsága, továbbá azok minőségi és mennyiségi jellemzői. – A szerző által alkotott fogalom.

5 A hadipotenciál, az államok (és koalíciók) ténylegesen meglévő, egy adott történelmi kor adott időszakában hadügy, a honvédelem érdekében össztársadalmi szinten maradéktalanul megvalósítható maximális képességei és lehetőségei. – A szerző által alkotott fogalom.

határozza meg a katonai potenciál milyenségét. *A vágy és a lehetőség, a védelmi igényszint és a védelem képességszintjének rendkívül ingatag egyensúlya tartós és stabil fenntartása, egy adott társadalmi közösségben a fenntartható fejlődés biztosítása érdekében, a kormányzás lehetőségét birtokló és azért aktuálisan felelős politikai elit kormányzati stratégiájának legfontosabb tétele, centrális eleme, melynek egyik legfontosabb és állandó „tartóoszlopa”, minőségi mutatója a hadügy, illetve annak aktuális helyzete.*

A fentiekben leírtak alapján, az olvasó részéről valószínű a felvetés: ha a hadügy a társadalmi viszonyrendszerben élő emberiség fenntartható fejlődése szempontjából ennyire meghatározó jelentőségű társadalmi jellemző, akkor a hadügy hogyan értelmezhető korunkban a társadalmi lét aktuális keretei között illetve, hogyan tekinthetünk rá úgy, mint a letűnt korok tartalmát meghatározó és formáló tényezőre.

A megoldás látszólag egyszerű. A fogalmi értelmezés érdekében segítségül hívhatunk néhány, az egyetemes emberi gondolkodás és megismerés szempontjából meghatározó, mértékadó – egyébként hagyományos és digitalizált formában és módon elérhető – lexikont, illetve értelmező szótárt.

A mai magyar társadalmi gondolkodás általános műveltségi szintje szempontjából figyelemre méltó lexikonok – a különböző nyelvek kifejezőképességeinek keretei nyújtotta lehetőségeket kihasználva – rövidebben vagy hosszabban taglalva, de a lényegre tekintve, a magyar értelmező kéziszótárban is közreadott: „*a hadsereggel, a hadviseléssel és a honvédelemmel kapcsolatos ügyek összessége*” tartalommal definiálják a hadügy kifejezést. A szócikkek szerzői és/vagy szerkesztői, a hadügy kifejezés előzőekben ismertetett tartalmú megjelenítése után, rendre a hadüggyel valamilyen módon és formában összekapcsolható további szócikkekre utaló felsorolásokba bocsátkoznak úgymint: *hadügyminiszter, hadügyminisztérium* és még más kifejezések. A digitalizált változatokban többnyire, a kapcsolt szócikkeken túl, olyan írásművek, alkotások felsorolásával is találkozunk, melyekben a hadügy kifejezés, szó, sokszor előfordul, ismétlődik.

Ez a felsorolás viszonylag széles területet ölel fel. Valójában a tudományos igénnyel készült munkáktól kezdődően, a szépirodalmi alkotásokon keresztül, törvények, szabályzók, mi több építészeti és képzőművészeti remekművek felsorolását is magába foglalja. Mindezek az információk rendkívül figyelemre méltóak, sőt figyelemfelkeltőek, ezek az érintett további szócikkek tartalmi megismerésének lehetősége irányába mutatnak. Viszont a hadügy – mint fogalom és társadalmi jelenség – átfogóbb és mélyebb tartalmú megismeréséhez ezzel a módszerrel nem jutunk, juthatunk közelebb.

Ettől a vizsgálati módszertől az eltérést, csak az 1995-ben megjelentetett *Hadtudományi Lexikon*⁶ mutat. Azonban a benne található bő terjedelmű és a hadügy kapcsán mindenre magyarázatot adni kívánó szócikk elolvasása után sem igazán jutunk el az érdeklődés tárgyát képező társadalmi jelenség rendszertani alapú mélyebb összefüggéseket is bemutató értelmezéséhez.

6 *Hadtudományi Lexikon A-L*. Magyar Hadtudományi Társaság, Budapest 1995. 480., ISBN 963 04 5227 8 (1. kötet)

Ugyanakkor el kell ismerni – és ez a szócikket alkotó(k) érdeme –, hogy azt elolvasva, egy laikus számára is világossá válik: *amiről szó van, az egy rendkívül összetett, a politika, a tudományok, a gazdaság és a társadalmi lét még számos más területére is kiterjedő, és azok viszonyrendszerében megvalósuló társadalmi jellemző.*

A mai ember, az általa éppen megélt időszakban az őt körülvevő létező világot látja a leginkább összetettnek, bonyolultnak, különféle kihívásokkal és veszélyekkel terheltnek. A múltat, különösen a régmúltat csak a történetírás különféle forrásaiból ismeri. Ugyanakkor az a tény, hogy ő létezik, többnyire erősíti abban a meggyőződésében, hogy ezek az elmúlt történelmi korok, időkorszakok – a nyilvánvalóan akkor és ott létező bajok, gondok ellenére, illetve azokkal együtt – mégiscsak élhetőek, de legalábbis megélhetőek voltak.

A jövő, különösen a távoli jövő a mai ember számára nehezen érthető, bizonyos értelemben érdektelen is, hiszen a saját generációját követő két-három generáción túl (gyermekai, unokái és dédunokái) következő nemzedékekhez már nem kötődik érzelmi alapú kapcsolattal.

Ha elfogadjuk a leírtakat, el kell fogadnunk azt is, hogy ez az „életérzés” az emberi faj „genetikailag kódolt bölcsességeinek” egyike, mely fejlődésünk fenntartását biztosító szellemi és fizikai tevékenységeink megvalósulásának kiváltó oka és motivációs tényezője. Gondoljuk csak meg: miközben – vállalva, vagy nem vállalva, de tagadhatatlanul – kötődünk a közelmúltunkhoz (az előttünk élő egy-két generációhoz) arra is figyelemmel – vagy azért mert azt a magunk részéről morális alapon követhetőnek, vagy éppen követhetetlennek tartjuk – egy társadalmi közösség tagjaként tesszük a dolgunkat, végezzük a mindennapi tevékenységünket a másban.

Ugyanakkor a társadalmi lét mindennapjaiban, a társadalmi munkamegosztás rendszerében elfoglalt pozícióinkban – nyilván képességünk és lehetőségünk függvényében minden eszközt és lehetőséget megragadva – igyekszünk a *leghatékonyabb létfeltételeket*⁷ biztosítani önmagunk és családunk – benne utódaink, tehát a következő generációk – számára. Ettől eltérő kivételek természetesen minden történelmi korban és minden társadalmi létformában szép számmal akadnak, azonban az – a nagy számok törvénye és a formális logika alapján – tagadhatatlan, hogy minden generáció a maga korában hozzátett valamit ahhoz a közös társadalmi értékhez, amellyel alakította, formálta társadalmi közössége sorsát. Az, hogy egy nemzet (nemzetközösség) életében, történelme során élt, illetve jelenében létező generációk által létrehozott és a közösség létéhez hozzáadott „szellemi és anyagi értékek” milyen módon, milyen mértékben, és főleg milyen irányban hatottak, illetve hatnak annak fenntartható fejlődésére, az lehet elemzés, értékelés, sőt vita tárgya is. Az azonban vitán felül áll, hogy a fentiekben leírt társadalmi jelenség nyomán, illetve eredményeként jönnek létre és érvényesítik hatásukat azok a társadalmi mozgások, melyek miatt az emberiség történelme egy spirálisan emelkedő folyamatábrával szemléltethető. Közben jól bemutatható a társadalmi jelenségek, kategóriák viszonyrendszerében, azok tartalma tekintetében az az eltérés és különbözőség,

7 Az egyén és a társadalom alapját képező család esetében megvalósuló, átfogó – tehát az élet minden területén érvényesülő – komplex biztonság. – A szerző által alkotott fogalom.

amely ezeket az egyébként állandó társadalmi jelenségeket, kategóriákat – így a hadügyet is – a különböző történelmi korokban, korszakokban, valamint időszakokban jellemezték.

Az eddigi vizsgálatok alapján, és azok tényszerűségére figyelemmel, a következőkben bemutatjuk a hadügy, mint társadalmi létforma, továbbá mint elméleti és gyakorlati kategória rendszeralapú tartalmi értelmezését.

1.2 A hadügy mint társadalmi létforma

A geopolitikai- és geostratégiai helyzetet – vizsgálhatjuk és értékelhetjük lokális, regionális, kontinentális, vagy akár globális szinten – egyetlen állandóság jellemzi, és ez a változás.

Az előzőekben, a jobb megértés lehetőségét szem előtt tartva leegyszerűsített formában tárgyaltuk a társadalomban élő ember „életérzés-motivációja” hatásmechanizmusának következményét a társadalmi életforma milyensége, illetve minősége szempontjából. Ennek megértésén túl azonban tudnunk kell azt is, hogy ezek az emberi cselekvések már csak jól, vagy rosszul sikerült válaszok azokra az élethelyzetekre (kihívásokra, nem egyszer veszélyhelyzetekre), melyekkel történelmi léte során, az egymást követő generációk szembesültek, illetve szembesülnek. A válaszok viszont, akár jók, akár rosszak – minden történelmi korban –, visszahatnak valamilyen nagyságrendben a létező világra, és egy újabb politikai, gazdasági, egészségügyi, ökológiai, hadügyi, és más társadalmi helyzet kialakulásához vezetnek.

A társadalmi mozgások rendszerében, az emberiség fejlődéstörténetének adott időszakában a kihívásokra adott válaszok hatásai utóéletében alig értelmezhető az elévülés, illetve a feledési idő. Különösen igaz ez a megállapítás azokra a történelmi eseményekre, melyek egy-egy társadalmi közösség létrejöttére negatív módon hatottak, hatnak.

Létező világunk geopolitikai és geostratégiai helyzete, illetve e helyzetet jellemző változások valójában azok a biztonságunkra ható kihívások, amelyek a különböző társadalmi közösségek részéről mégiscsak, a fenntartható fejlődés érdekében egyfajta kezelési módszert, megoldási eljárást igényelnek. Mindezek következményeként a hivatalos kormányzati adminisztrációk, illetve az általuk kormányzott társadalmak jelentős részében mára már olyan álláspont alakul ki, hogy a katonai erő biztonság rendszerében betöltött helye és szerepe szempontjából nem következett be változás az elmúlt évszázadban.

A kihívásokra adandó válaszok során alkalmazott módszerek és formák esetén sok olyan tényezőről, jellemzőről kell beszélünk, amelyek módosultak, ugyanakkor a hadviselés fejlődéstörténetében nyomon követhetők. Ha tehát korunkban mégiscsak kell a katonai erő, ha mégsem tekinthetünk el a katonai erő műveleti alkalmazásától a politikai megoldás végső eszközeként, akkor ezt a tényt – mint társadalmi létjellemzőt – kell elfogadnunk.

Paradox módon, itt Európában a 21. század második évtizedének közepén szembesültünk egy olyan társadalmi jelenséggel, amiről az utóbbi 15-20 évben hallani sem akartunk. Arra a tényre utalunk, hogy a hadseregnek belső funkcionális feladatai is vannak. Erről a dologról a társadalmi folyamatokat elemző kutatók és szakértők igen jelentős része még a közelmúltban is azt mondta, hogy már gyakorlatilag történelmi kategória, és ebből adódóan a hadseregek saját társadalmi közösségük elleni belpolitikai jellegű vagy indíttatású alkalmazása a 20. század végén, a 21. század elején gyakorlatilag elképzelhetetlen.

A kutatások alapján mégiscsak igaz lehet, hogy jelentős mértékben át kellene gondolnunk azt a viszonyrendszert, amely a társadalmi lét napi megélésével kapcsolatos trendeket a különböző civilizációs kultúrköröket alkotó társadalmakban, a mában kijelöli. Mindez azért is lenne hasznos, mert tovább nem halogatható az a felismerés, hogy a jó negyedszázada rendszerbe szedett, és attól kezdve gépiesen ismételt – létünkre és biztonságunkra ható – veszélyforrások, tartalmukat tekintve jelentős mértékben átalakultak, sőt kicserélődtek, mi több fontossági sorrendjük is teljesen megváltozott.

Csak néhány fontos tény, a teljesség igénye nélkül:

- 2008 óta (orosz–grúz háború) valós veszély az államok, országok közötti katonai erővel magas intenzitású fegyveres küzdelem keretében megvívható háború. Eddig a relatív béke lélektani hatása alatt elhittük, hogy az egész világ a közeledésről, a felzárkóztatásról és az államok együttműködéséről szól.
- Ami igaz nagyban, az igaz lehet kicsiben is. A közelmúlt eseményei igazolják, hogy Európa szomszédságpolitikája nem mentes a problémáktól. Szinte minden érintettre érvényes az, hogy durván túlértékeljük saját szerepünket a szomszédokkal kapcsolatos viszonyrendszerben.
- Az utóbbi fél évtized történései tükrében mintha hiteltelenné válnának biztonsági garanciáink, és ezek sorában a hiteles katonai elrettentő vagy visszatartó erő garanciája is.
- Létező világunk többpólusú, és az emberiség egészét érintő stratégiai szintű problémák, kihívások kezelésében sem sikerült valóban hatékony együttműködést kialakítani.

Világunk tehát minden szempontból megosztott. Vannak országok, térségek a Föld különböző kontinensein, ahol a biztonság, a létbiztonság nem garantált, ahol nap nap után úgy ébrednek emberek, hogy tágabb vagy szűkebb környezetükben akarva-akaratlanul részesei olyan fegyveres konfliktusnak, mely létüket veszélyeztetheti. Mi európaiak – legalábbis többségünkben és ilyen értelemben – az elmúlt évtizedek történéseivel együtt, vagy azok ellenére, a világ békésebb részéhez tartozunk, nyugodtan mondhatjuk, hogy nálunk nagyjából olyan megszokott és hétköznapi dolog a biztonság, mint amilyen módon vesszük a levegőt. Ha ez itt nálunk – szerencsénkre immár emberöltők óta – nem így lenne, akkor éreznénk igazán fontosnak, és becsülnénk azokat a társadalom szintjén fenntartandó védelmi jellegű képességeket – benne a katonait is – melyek egyébként a hadügy kategóriáját alkotják, és amelyek fenntartható társadalmi fejlődésünk megvalósulásában olyan fontos szerepet töltenek be, hogy ennél fogva megteremtésük, fenntartásuk és hatékony funkcionáltatásuk mindannyiunk közös ügye.

A hadügy tehát közügy, sőt az egyik legfontosabb közügy, de rögtön szeretném hozzátenni, hogy olyan értelemben társadalmi közügy, hogy elsősorban mégiscsak nemzeti ügy. Azért az, mert azok a lehetőségek, amelyek mentén egy társadalom ezt a közügyet fontosságának, helyének, szerepének megfelelően a maga létformájában, a társadalmi lét kategóriájában kezelni tudja, az abszolút nemzeti ügy. Olyan értelemben, hogy minden társadalmi közösségnek, minden országnak, minden nemzetnek megvan a maga társadalmi fejlődése, megvan a maga történelmi fejlődése, ismertek azok a viszonyok és jellemzők, amelyekről egy társadalmi közösség elindult azon a – kinek hosszabb, kinek rövidebb időt felölölő – törté-

nelmi fejlődési útvonalon, amelyen történelme során a máig eljutott. Teljesen egyértelmű, és aligha vitatható, hogy ebben a fejlődési viszonyrendszerben messzemenően meghatározó az a földrajzi elhelyezkedés, ahol ez a társadalmi közösség a létét megélhette, ahol – és ez is nagyon fontos – léte során különféle hatások, behatások érték.

Egy adott társadalmi közösségnek hadügye szempontjából fontos jellemzője az, hogy ezekre a hatásokra, behatásokra milyen módon, és milyen formában válaszolt. Egyáltalán ennek a társadalmi közösségnek, nemzetnek milyen antropológiai kötődései vannak, és milyen kulturális fejlődési tendenciát tud felmutatni a nemzeti önazonosság, a nemzeti öntudat, a társadalmi öntudat, a társadalmi közgondolkodás viszonyrendszerében, amely döntően különbözővé, mássá teszi őt a többi társadalmi közösséghez viszonyítottan. Az sem mindegy, hogy az a terület, ahol a mindennapjait élte a történelmi fejlődése során, és éli ma, az milyen lehetőségeket biztosít számára.

Az a földrajzilag behatárolható, kontinentális viszonyokban fellelhető, bemutatható, elemezhető, értékelhető politikai, gazdasági, kulturális viszonyrendszer, amely a fejlődésére hat, és így a fejlődésben az ő nemzeti gondolkodására, képességére, lehetőségére is. Ez egy olyan kölcsönös folyamatrendszer, amely gyakorlatilag visszahat arra a közgondolkodásra, arra a mindennapi gyakorlatban megvalósuló eljárási rendre, megoldási formációra, és azokra a lehetőségekre, valamint képességekre, amit ez a társadalmi közösség – fennmaradása érdekében – mindezek gondolati síkon történő megteremtéstől kezdve egészen a gyakorlatban történő létrehozásukig és alkalmazásukig, ebben a viszonyrendszerben fel tud mutatni.

Lényeges az, hogy egy bizonyos ország, nemzet milyen gazdasági képességekkel rendelkezik: milyen ásványkincseket birtokol és milyen az energiaellátása, illetve a társadalmi lét mindennapjaiban jelentkező, ilyen irányú szükségletek kielégítése milyen módon és milyen formában történik. Ezek mind-mind olyan tényezők, amelyek valójában a védelem végső elemeként aktivizálандó hadipotenciálban öltenek/ölthetnek testet, és gyakorlatilag meghatározzák az adott társadalmi közösség hadikultúráját, és ezen keresztül a hadviselési módját is.

A könyvben az eddigiek során azt bizonyítottam, hogy a hadseregek az elmúlt negyed század alatt sem vesztek semmit abból a jelentőségükből és fontosságükből, melyre a biztonság garanciájában betöltött helyük és szerepük okán a történelem folyamán szert tettek. Nagy a valószínűsége annak, hogy az elkövetkező évtizedekben, évszázadokban továbbra is döntő és meghatározó jelentőségű lesz a biztonság elméletének és gyakorlatának viszonyrendszerében a fegyveres erő szerepe a társadalmi közösségek fenntartható fejlődésének garantálása szempontjából.

Ha a hadseregek jelentősége napjainkban is kétségbevonhatatlan, ha a hadseregek léte szükséges, a kérdés már csak az, hogy azok milyenek legyenek, illetve milyen képességekkel rendelkezzenek? Ez azonban a kérdésnek csak az egyik része, ugyanis, ami ebben az esetben a kérdés második része lehet, az az, ami arra a társadalmi lét során folyamatosan érvényesülő alapvetésre, kihívásra keresi a helyes választ, hogy a különböző országoknak helyzetükből adódóan mekkora hadseregre van/lenne szükségük, ugyanakkor pedig, milyen tudnak/akarnak fenntartani.

Az, hogy a fegyveres erő műveleti alkalmazása milyen módon és milyen formában történik/történhet meg, azt alapvetően egyrészt a kihívások milyensége, minősége, belső tartalmi struktúrája, másfelől pedig azok a lehetőségek és képességek határozzák meg, amelyekkel a társadalmi közösség rendelkezik. A hadsereg felkészítését egyébként – az előzőeken túlmenően – meghatározó módon befolyásolja az a politikai küldetés is, melyet számára a kormány-

zati hatalom meghatároz, a társadalom biztonsága, értékei és érdekei védelmének garantálása céljából.

Ezaz összetett feladat az emberiség fejlődéstörténete során folyamatos kísérője és jellemzője a társadalmi lét mindennapjainak. Ez – a társadalom fenntartható fejlődése érdekében – egy olyan jelenség, mely a társadalmi lét létrejöttének pillanatától létező, érvényesülő, megvalósuló ösztársadalmi cselekvés, tevékenység, egyike a fontos társadalmi mozgásformáknak. Amikor azt vizsgáljuk, hogy a biztonsági kihívásokra adandó válaszok a társadalmi gondolkodástól, a gyakorlati tevékenységek minden területén elvégzendő feladatokként jelennek meg a társadalmi lét mindennapjaiban, akkor az az állítás, hogy a hadügy egyfelől társadalmi létforma, másfelől pedig társadalmi és történelmi kategória is, igazoltnak tekinthető.

A tankönyv következő részében arra törekszünk, hogy korunk európai típusú társadalmainak viszonyrendszerét alapul véve, bemutassuk a hadügyet, mint társadalmi létformát. Azt azonban előrebocsátjuk, hogy a hadügynek egy egységes, egyetemes megfogalmazása nem történhet meg, mert amire vállalkozunk, az alapvetően a társadalmi lét számos területén megjelenő, tudományosan igazolható valós jelenség. Ebből adódóan a hadügy tartalmi értelmezéséhez felhasználjuk a kutatási eredményeinket bizonyító tudományágakat: a filozófiát, a szociológiát és természetesen a hadtudományt is, amelyek a tudományos gondolkodás viszonyrendszerében egy kiforrott tudományelméleti alapú rendszertani eligazítást nyújthatnak számunkra.

1.2.1 A hadügy filozófiai alapú visszatükröztetése

Amikor a hadügy tartalmi értelmezéséhez a filozófiát hívjuk segítségül, akkor alapvetően abból indulunk ki, hogy a filozófia a tudásnak egy sajátágosan szerveződő formája. Olyan tudomány, amely a világegyetemmel, a természettel, az élet kialakulásával és céljával, a történelmi fejlődést meghatározó szabályokkal, továbbá a politikai- és jogi normák természetével, a tudás és megismerés lehetőségével, és a művészetek, a nyelv mibenlétével, cselekedeteink helyes, illetve helytelen voltával, és nem utolsósorban Isten és a természetfeletti világ **létevel is foglalkozik**. A filozófia ezt a vizsgálatot a kialakult és működő tudományágai keretei között végzi, melyek közül elemzésünkben elsősorban a politikafilozófia és az ontológia lehetnek segítségünkre.

A társadalmi lét viszonyrendszerében, az azt alkotó emberi közösség szintjén megvalósuló gondolkodást – a filozófia rendszertanában megvalósuló elvek megsértése nélkül – a működőképesség alapján közgondolkodásra, szakterületi (szakmai) és tudományos gondolkodásra bonthatjuk.

Határozott álláspontunk, hogy a társadalmi gondolkodást alkotó – előbb felsorolt területek – elválaszthatatlanul kapcsolódnak egymáshoz, hatnak és visszahatnak egymásra.

A közgondolkodás átfogja a társadalmi lét egészét. Mindenkire és mindenre kiterjed. A szakterületi (szakmai), valamint a tudományos gondolkodás – miközben meghatározó mértékben hatást gyakorolnak a közgondolkodásra – mindenekelőtt a társadalmi lét egy adott területének eredményes működtetésében nélkülözhetetlenek. Mindkettő a szellemi tevékenység azon része, melyek nélkül elképzelhetetlen lenne a társadalmi munkamegosztás, és

ezen belül a termelőerők és termelési viszonyok olyan mértékű mennyiségi, illetve minőségi differenciálódása, amely végül is a társadalom szintjén a lét fenntartásához, a fenntartható fejlődés megvalósulásához vezet.

Mindezek alapján, ha *filozófiai alapon* közelítjük meg a hadügyet, akkor azt kell, hogy mondjuk: *a társadalmi lét alkotórésze, a társadalom azon tevékenységeinek gondolati síkon strukturált rendszere, ami olyan társadalmi tudati állapot kialakulásához, illetve létezéséhez vezet, mely elfogadja és hatékonyan támogatja, hogy a társadalmi közösség fennmaradása, funkcionális működése és innovatív fejlődése érdekében végső megoldásként szükséges a katonai erő sikeres művelleti alkalmazása.*

A hadügy tehát a társadalmi lét alkotórésze. A hadügy a hadsereg megteremtésekor, a társadalmi munkamegosztás eredményeként kialakított, egyébként a társadalom egy specifikus területét, részét képező jelenségnek, létformának a létrehozásához vezetett. A hadügy jellemzője a társadalmi létnek, amely nyilvánvalóan abból a gondolkodásból, és jól felfogott érdekből táplálkozik, amely a közgondolkodás viszonyrendszerében az embert eljutatta arra a felismerésre, hogy lehetőség szerint a termelőerők és a termelési viszonyok adott fejlettségi szintjén mindenki azzal foglalkozzon, amihez a leginkább ért. Mindez történt/történhetett annak érdekében, hogy a biztonság garanciájában végső soron a kard és a pajzs szerepét képes legyen betölteni a társadalmi munkamegosztás alapján, egy emberi közösségen belül kialakított csoport.

Ez a célszerű, felismerésen alapuló gondolkodás, és a nyomában megjelenő cselekvés vezetett a mindennapok gyakorlatában oda, hogy a társadalmi lét intézményesülésének időszakában, a társadalmat alkotó emberi közösségek létrehozták a hadsereg művelleti alkalmazásával kapcsolatos elméletet. Létrehozták a művelleti alkalmazás eszközrendszerét, az eljárás rendjét, a társadalom azon tevékenységeinek strukturált rendszerét, amely alapvetően az adott társadalmi közösségnek, magának a társadalomnak a fennmaradását, a funkcionális működését, valamint annak fejlődését biztosító társadalmi mozgások fenntartásának lehetőségét is adta/adja. Ez az állapot a filozófiai megközelítés viszonyrendszerében azt mutatja, hogy a társadalmi közgondolkodásban ezek a kérdések milyen módon rögzülnek a társadalom egésze tekintetében.

Célszerű lenne elemezni, a magyar társadalom hogyan vélekedett arról, hogy a biztonsága érdekében adott korban fenntartott hadsereg miként és milyen hatásokon felelt meg a vele szemben támasztott követelményeknek. Hogyan vélekedett erről társadalmi közösségünk például az Árpád-ház fennállásának időszakában, mit gondolt erről Mátyás király uralkodása idején, és az ország három részre szakadását követően? Milyen gondolatok jártak az emberek fejében Zrínyi Miklós tevékenysége időszakában, és mi volt a közgondolkodásban a vélemény Mária Terézia országlása alatt? Miként vélekedett az Osztrák–Magyar Monarchia időszakának társadalmi közgondolkodása a hadseregről, és hogyan ítélték meg azt, mint a biztonság végső garanciáját? Érdekes lenne tudnunk, mit gondoltak az emberek a katonai erő fontosságának szerepéről a békés mindennapok során? Mit éreztek és mit gondoltak erről akkor, amikor élőhelyükön, a falujukban, egy gyakorlat részeként – egyébként eseményszámba menő jelenséggé – átvonult egy huszárezred.

A történelem folyamán kialakult különböző fegyveres küzdelmek vizsgálatában, a társadalmi közgondolkodásban a hadügy kérdése nyilvánvalóan különböző súlyozottsággal, de mindig létezett.

Nem mindegy tehát, hogy amikor a hadügyet filozófiai megközelítésében, a társadalmi közgondolkodás szintjén vizsgáljuk, akkor ebben a gondolati viszonyrendszerben hol és hogyan helyezkedik el a hadsereg. Valódi értékmérő ez. Azt is mondhatjuk, hogy jól és világosan mutatja: egy-egy történelmi korban, illetve időszakban milyen a hadsereg társadalmi közmegebecsülése.

A hadügy szempontjából nem lehet közömbös az sem, hogy a társadalmi lét elemeként, a közgondolkodásban egyébként róla megjelenő kérdésekről, milyen módon, milyen formában vélekedik a szakterületi (szakmai) gondolkodás. Ez a szakterületi gondolkodás egyfelől elsősorban a katonai szakmai gondolkodás. Más szóval a hadügynek az az eleme, amelyet hadelméletként ismerünk, ugyanakkor itt vannak a társadalmi lét további, más területein létező szakterületi gondolkodások is, melyek az emberi fejlődés során egyre intenzívebb módon és formában kapcsolódtak/kapcsolódnak a hadügy különböző kérdéseihöz.

Amikor a hadügyet vizsgáljuk, akkor az az átfogó megközelítés elve alapján, a társadalmi képességek teljes rendszerét érinti. Például az egészségügyet, oktatásügyet, energetika ügyét, a szociális gondoskodás kérdéseinek az ügyét, és még hosszasan sorolhatjuk. Ezek a társadalom más létformáit alakító szakterületek, szakmai gondolkodásokban megjelenő kérdések a hadügy tekintetében viszonyulási helyzetet mutatnak fel.

Amikor valaki a hadipotenciál, és annak részét képező katonai potenciál milyensége szempontjából energetikai kérdésekkel foglalkozik, akkor ebben a gondolkodásban az államigazgatás, a közigazgatás, a gazdaság különféle ágazati stratégiái is megjelennek. Ugyanakkor nem mindegy, hogy hogyan és milyen módon, milyen tartalommal jeleníti meg az energetikai területet. Más szóval a hadügy, a védelmi szféra részéről megfogalmazott igényt. Fontos, hogy a társadalmi lét viszonyrendszerében egy-egy részterületen megvalósuló tevékenység hatékonyságát, eredményességét biztosító szakmai gondolkodás jól értse az általa működtetett részterület nyújtotta képességek helyének és szerepének jelentőségét a biztonság viszonyrendszerében. Minden ilyen vizsgálati folyamatot az igények és a lehetőségek objektivitáson és racionalitáson alapuló arányossága kell, hogy jellemezzen.

A szakterületi gondolkodás megvalósításának jellemzője lehet, sőt talán egyik alapkövetelménye a fenti mondatban közreadott gondolat. Ugyanakkor legalább ennyire fontos az is, hogy a szakmai gondolkodás ne távolodjon el a közgondolkodástól, sőt nyitott legyen. Ilyen módon töltsse be a közvetítő szerepet a közgondolkodás és a tudományos gondolkodás viszonyrendszerében.

A tudományos gondolkodás a hadügy filozófiai alapú elemzése során ugyancsak fontos tényező, hiszen maga a hadügy, illetve annak részeként a fegyveres erő létrehozása, kialakítása, műveleti alkalmazása gyakorlatilag elképzelhetetlen a társadalomban a különböző tudományágakban megjelenő tudományos gondolkodás nélkül. Igazolásként egy példa: általában gondoljuk végig, hogy amikor a tüzéség megosztott irányzással megsemmisíti a célt, a kívánt hatást a matematika tudományának alkalmazói felhasználásával éri el. Ez egy egyszerű műveleti helyzet, de azt jól igazolja, hogy a matematika meghatározó módon járul hozzá ahhoz, hogy a hadsereg szárazföldi haderőnemének egyik fontos fegyverneme miként válik képessé

egy természettudományi ág alkalmazásával, a számára meghatározott feladatok végrehajtására a katonai műveletek során.

Az említett példa alapján nem is kérdés, hogy a természettudományok, a műszaki és társadalomtudományok meghatározó jelentőséggel vannak jelen a társadalmi életben, járulnak hozzá ahhoz, hogy a fegyveres erő képes legyen küldetésének betöltésére.

Elfogadott, hogy a tudományos gondolkodás, a szakmai, szakterületi gondolkodáshoz hasonlóan a közgondolkodás szerves része, és mint ilyen válik mindenki számára közkinccsé.

Korunkban minden tudomány egyértelműen törekszik az ismeretek viszonyrendszerében a nemzetközi elismertségre, de azt is tisztán kell látni, hogy egy adott társadalom maga alakítja, építi és fejleszti tudományos, szakterületi és végső soron társadalmi közgondolkodását.

Nem kell bizonygatni, hogy korunkban például a vízügy a tudományos gondolkodás egyik fontos kérdése és a szakmai gondolkodás kérdése is. Természetesen valahol folyamatosan ott van a közgondolkodásban is. Akkor válik mindannyiunk számára fontossá, ha a vízzel kapcsolatos ügyek számunkra veszélyhelyzetben jelennek meg a mindennapi létünk során.

Azt azonban pontosan tudjuk, hogy a vízügy a tudományos és szakmai gondolkodásban jelentős eltéréseket mutat a különböző országokban. Ez nyilvánvalóan abból adódik, hogy minden országnak megvan a sajátos vízrajza, ebből következik, hogy az ilyen jellegű kihívásokra, veszélyhelyzetekre a nemzeti képességein alapuló megoldásai vannak. Ezzel együtt felhasználja a nemzetközi szinten létező ismereteket, tapasztalatokat is. *A vízügy bemutatott vizsgálata nem egyedülálló társadalmi létjelenség, és hasonlóan vizsgáljuk a hadügyet is.*

Amikor a hadügyet filozófiai megközelítésben vizsgáljuk, vagy a hadügyet filozófiai alapon értékeljük, elemezzük, akkor alapvetően ezek a legfontosabb összefüggések, amelyeket mindenképpen figyelembe kell venni.

1.2.2 A hadügy szociológiai értelmezése

Miután áttekintettük a hadügy filozófiai megközelítésével kapcsolatos összefüggéseket, áttekintünk a hadügy szociológiai alapú vizsgálatára.

A szociológia tudománya nem olyan régen keletkezett, mint a filozófia vagy a hadtudomány, a 19. század első felében indult fejlődésnek. Fejlődését elősegítette a nemzetállamok kialakulása, valamint a gyors gazdasági fejlődés, elsősorban az európai kontinensen. Megjegyezzük, hogy a világ távolabbi részein, Kínában, Közép-Amerikában már léteztek szociológiai ismeretek, még ha azokat nem is annak nevezték el.

A szociológia, amikor a hadüggyel foglalkozik, akkor a hadügyet a maga szempontrendszer alapján, a tudományágra jellemző rendszertani felosztás szerint vizsgálja. A szociológia a társadalmi jelenségek, összefüggések viszonyrendszerében kialakult helyzet magyarázatára vállalkozó tudomány is, így alapvetően a maga szempontjából egyfajta történeti áttekintésben a hadügy szociológiájának fejlődését vizsgálja.

Amikor a szociológia a hadügy, a hadviselés kérdéseit vizsgálja, akkor természetesen felhasználja a történettudományt és a hadtörténelmet, jelentős mértékben támaszkodik tudományos eredményeikre. A szociológiai kutatásokkal foglalkozók tevékenysége az emberiség fejlődéstörténete tekintetében egyfelől egyetemes, másfelől nemzeti történeti álláspontokra épül.

Alapvetően azt kell látnunk, hogy amikor a hadügy szociológiáját⁸ vizsgáljuk, akkor összességében egy, a hadművészet történetéhez igazodó, de szigorúan a szociológia vizsgálati, kutatási módszereire épített szakanyagról gondolkodunk. Ezt a történeti áttekintést, az emberiség fejlődésében a hadügy szociológiájának fejlődéstörténete, három nagy korszakra osztja. Az első korszak, az ókortól – tehát amikor a társadalmi lét igényei alapján létrejön maga a hadügy, a hadviselés kérdése – indul és az ókortól kezdve gyakorlatilag – a szakemberek állítása szerint – a 17. és 18. század fordulójáig tart. A második korszak általánosságban az 1970-es 1980-as évekig tartó időszakot öleli fel, és ebből következik, hogy napjainkban a hadügy szociológiája fejlődéstörténetének harmadik korszakát éljük.

Amikor a hadügy szociológiai alapon történő elemzését, értékelését végrehajtjuk, akkor – elfogadva a korábbi kutatások eredményeit a hadügy szociológiai fejlődéstörténetéből megismerhetőkre – a következő fogalmi alapvetésből indulunk ki: *a társadalmi lét garanciájának közhatalmilag intézményesített része, szakigazgatási, hivatali testületekkel, sajátos szervezetekkel és szervezeti kultúrákkal, továbbá legitimált tudományos szakmai paradigmákkal rendelkezik.*

Vizsgáljuk meg a fogalom tartalmát és jellemző jegyeinek jelentését! *A társadalmi lét garanciája* kifejezés tartalma: gyakorlatilag egy rendkívül bonyolult, összetett viszonyrendszert mutat, valójában a létező társadalmat, illetve annak olyan jellemzőit melyek a hadügy szempontjából elfogadottak. Arra gondolunk, hogy minden társadalomnak, minden történelmi korban, történelmi időszakban az egyetlen elfogadható válasza az adott kihívásokra, hogy azokat kezelhetővé tegye, és a helyzetet túlélje. A társadalmi lét viszonyrendszerében az összes feltétel lehetőség szerint a rendelkezésére álljon a mindennapi lét garanciájához és a továbblépéshez, vagyis a fenntartható fejlődéshez.

Közhatalmilag intézményesített része kifejezés tartalma: tükröződik a fogalomból, mint következő meghatározó tartalmi jelentéssel bíró elem. Történelmi példák hosszú sorát lehetne hozni, de a nemzetállamok létrejötte után nem találunk (vagy csak egy-két kivételt) olyan országot, amely országnak a jogrendje, és abban az alaptörvénye (alkotmánya), a társadalmi lét egészét keretbe foglalja. Illetve, a társadalmi lét viszonyrendszerében megvalósuló folyamatokat szabályozza, az ne foglalkozna azzal az alapvetéssel, hogy a társadalmi fennmaradás biztosításához milyen módon kell hozzájárulni a társadalmi munkamegosztás eredményeként létrehozott, kialakított fegyveres erőnek.

A 19. század kezdetén – a nemzetállamok kialakításának irányába mutató társadalmi mozgások és folyamatok eredményeként – megjelent a társadalmi lét fenntartásával kapcsolatos jogi garanciarendszer, amely szinte minden országban meghatározó módon foglalkozott és foglalt állást a fegyveres erők helyzetével és alkalmazásával kapcsolatban. Más szóval minden társadalmi közösség, a maga által létrehozott kulturális jellemzői és történelmi fejlődése során kialakult társadalmi erkölcsé viszonyrendszerében létrehozott jogrendjének megfelelően, törvényi keretek között állami szinten elfogadta, hogy a társadalmi léte végső garanciáját jelentő fegyveres ereje milyen oknál fogva és milyen módon törvényes. Ebben a minőségében

8 *Hadtudományi Lexikon A-L*. Magyar Hadtudományi Társaság, Budapest 1995. 482.–490., ISBN 963 04 5227 8 (I. kötet)

mit vár tőle a hatalom, továbbá hadereje hogyan és milyen képességekre alapozva hajtsa végre ezt az elvárás, más szóval a politika által számára meghatározott küldetését.

A társadalmi közakarat, a kormányzati hatalmon keresztül kinyilvánítja, milyen legyen, és miért olyan legyen a nemzet, az ország hadügye.

Szakigazgatási, hivatali testületekkel rendelkezik...: nos, mit jelent ez? Ha a hadügy és annak részeként a hadsereg, az adott társadalomnak közhatalmilag intézményesített, – az állam érdekében, a társadalmi közösségek érdekében – működtetett, a társadalom részeként létező társadalmi jelensége, akkor ennek nyilvánvalóan az alaptörvényben, a jogrendben megfogalmazott küldetése végrehajtásával kapcsolatos kérdések szabályozásához, illetve azok megvalósításához, a társadalmi igények szerinti strukturálásához, a társadalom kialakítja, létrehozza azt a sajátos intézményt, amely szakszerű menedzsere e társadalmi létformának.

Minden társadalmi közösségekben, ennek a sajátos szerkezetre, humán erőforrás-bázisra és infrastruktúrára épülő elemnek a feladata, hogy szakszerűen közvetítse a társadalom igényét a haderő felé, illetve a fegyveres erők igényét a társadalom felé.

Mindennek az elméletnek a gyakorlatban történő megjelenése az emberiség történelméből ismert, a hadtörténelem kutatja napjainkban is. Minden történelmi korban és időszakban az adott társadalmi közösség, a rá jellemző kormányzati struktúrában létrehozta a védelmi ügyekért felelős kormányzati szintű szervezetét. Kormányzati szinten működteti a Védelmi Minisztériumát (Honvédelmi Minisztériumát) amely ilyen értelemben az a szakigazgatási hivatali testület lesz, amely az előzőekben említett menedzsment feladatát látja el, államigazgatási szinten.

A hadviselés fejlődéstörténetének kiemelkedő mérföldköve volt az a tény, amikor ez a szakigazgatási, hivatali testület, az 1800-as évek első harmadának vége felé elindult a funkcionális fejlődés útján, kibővült, és végső soron a század végére az országok többségében kétkomponensűvé vált.

Néhány évvel később ez a szakigazgatási, hivatali testület jelentős változáson ment keresztül. Az 1800-as évek elején Agust Neithardt von Gneisenau (1760–1831) tábornok felismerte, hogy a tömeghadseregekkel létrejött, egyébként egyre növekvő katonai képességet szakszerűen, átfogóan, célszerűen és elsősorban gazdaságosan kell, illetve lehet alkalmazni.

A felismerést követő gondolkodás eredményeként a tábornok arra az álláspontra jutott, hogy létre kell hozni egy olyan szakigazgatási tervező, szervező, irányítási feladatokat ellátni képes szervezetet, amely ezt a feladatot elvégzi. Mindezek eredményeként – a világon először Poroszországban – elindult a szervezés a vezérkar kialakítása és létrehozása irányába, amit aztán Helmuth Karl von Moltke (1800–1891) tábornagy, a porosz vezérkar főnöke fejlesztett tökéletesre. Moltke által kiépített és működtetett, úgynevezett „Nagy Vezérkar” – máig meghatározó módon – iskolapéldájává vált a napjainkban létező és funkcionálisan a fegyveres erők hadászati szintű vezetését ellátó, legmagasabb katonai vezető szerveknek, a vezérkaroknak.

Megtörtént tehát a vezérkar létrehozása. Ezt követően a szakigazgatási, hivatali testület államigazgatási feladatok végrehajtásával megbízott részlege mellett, vagy az államigazgatási feladatok ellátását végrehajtó miniszteriális szinten megvalósuló tevékenységet végrehajtó emberek csoportja mellett, egy olyan katonákból álló testülettel egészült ki, amely a szakfeladatok végrehajtásával kapcsolatos tevékenységet végzi a haderő egésze tekintetében. Napja-

inkra teljesen elfogadottá vált, hogy a két szakmai közeg – a Védelmi Minisztérium, és a Vezérkar – az egyébként igen szoros együttműködés keretében végzendő feladataikat egymástól elkülönült és integrált szervezeti keretek között is végezheti.

Sajátos szervezeti elemekkel és szervezeti kultúrákkal rendelkezik rész tartalma... mármint a hadügy, pontosabban annak rendszerét alkotó fegyveres erő meghatározó szervezeti része. Ez viszont szinte magától értetődő, szinte teljesen egyértelmű. Gondoljunk csak a korábban említett honvédelmi vagy védelmi minisztériumokra, illetve vezérkarokra. Azután idézzük gondolatainkba a korábban tanult szervezeti elemeket⁹, mindenekelőtt azonban magát a hadsereget, amely egyébként a hadügy alapját képezi, és társadalom létbiztonsága tekintetében a ténylegesen a végső garancia, amely majd a fegyveres küzdelmet meg fogja vívni a társadalmi küldetésben megfogalmazott célok megvalósítása érdekében.

A fegyveres erő az a sajátos társadalmi szervezet, amely – és ezt az emberiség történelméből pontosan tudjuk – a különféle kultúrkörökben más és más tartalommal létrehozott szervezeti típusokkal oldotta meg feladatát. Példaként emlékeztetve az 1550-es években létező Oszmán Birodalom hadseregének a szervezeti struktúrájára, illetve abban a történelmi korban létező nyugati vagy keresztény országok hadsereg szervezésére, annak sajátosságaira.

Nyilvánvalóan napjainkra ezek a különbözőségek, elsősorban a hadviselésben bekövetkezett forradalmi változások miatt kiküszöbölődtek, de döntően érvényesül, hogy a társadalmi közösségek által létrehozott fegyveres erők haderőszervezésükben a nemzeti jegyeket viselik magukon, még akkor is, ha néhány azonos szövetségi rendszerben oldja meg feladatát. Az csak a felszín, hogy eltérőek az egyenruhák, mások a rendfokozati jelzések. Ugyanakkor fontos jellemző a tiszti, az altiszti kar eltérő szervezeti struktúrája, szolgálati rendje. Teljesen más jellegű, nemzeti alapú a kiképzés és felkészítés szocializációs rendje, módszere a különböző országok haderejében. Mások a morális elvárások és folyamatok, amelyek hatnak a szervezetre, és a szervezetben szolgálatot teljesítőkre. Ilyen értelemben nagyon lényeges és nagyon fontos, hogy ez is egy meghatározó jellemzője a hadügy szociológiai alapú elemzésének és értékelésének.

Nagyon közismert példa: nem is egyformán teljesítjük a tiszteletadást. Minden katona tiszteleg és mégis mindenki másképp tiszteleg. Megfigyelhető, hogyan teszik ezt a lengyelek, a németek, oroszok és hogy tisztelgünk mi. Ez egy teljesen elhanyagolható (figyelmen kívül hagyható), tulajdonképpen alig fontosnak nevezhető dolog, de azt mutatja, hogy sajátos szervezeti kultúrákkal kapcsolódik ebben a viszonyrendszerben ez a társadalmi közeg a hasonló, más kultúrában, más társadalmi közösségekben, ugyanilyen céllal létrehozott társadalmi közeghez.

Legitimált, tudományos szakmai paradigmákkal rendelkezik rész tartalma: a hadügy, amely mint társadalmi létforma, a tudományok rendszerében elsősorban a hadtudományra és kutatási eredményeire épül.

A hadtudománynak – mely a tudományágak egyik legrégebbi ága – megvan a kutatási eredményekre épülő elmélete és gyakorlata, valamint egy olyan interdiszciplináris kapcsolata

9 Például a különféle minisztériumok védelmi kérdésekkel foglalkozó szervezeteit, a rendvédelmi, illetve a polgárvédelmi erőket stb.

más, a hadügy szempontjából fontos tudományágakkal, melyekre alapozottan a hadtudomány az egyetemessége mellett a nemzeti sajátosságokra is figyelemmel szolgálja, kiszolgálja magát a hadügyet.

A fogalom tartalmi vizsgálata után úgy gondoljuk, célszerű az eddig elhangzottak alapján, a társadalom és a hadügy viszonyrendszerét is megvizsgálni, a rendszeralapú elemzés, kutatás tükrében.

Amikor a társadalom és hadügy kérdését vizsgáljuk, és az összefüggések megértéséhez abból indulunk ki, hogy az emberiség a létének meghatározott szintjén elindult egy olyan fejlődési folyamatban, amelynek az lett az eredménye, hogy kialakultak/kialakulhattak a kis-közösségek. A közösségek, a társadalmi lét alapját képezték. Ebben az esetben olyan alapról alkotunk képet, amely nélkül jelen világunk – amely földrajzilag és civilizációs kultúrkörök alapján polarizálódott – társadalmi rendszerei nem léteznének.

A történelmi tanulmányainkból tudjuk, ha az egyetemes történeti fejlődés különböző szakaszait vizsgáljuk, akkor a kultúrkörök a földrajzi elhelyezkedés által is alakított kultúrákból jöttek létre, meghatározó módon, a sajátosságaikkal együtt biztosították annak a társadalmi közösségnek a létjellemzőit, amelyben önmagát a fejlődés adott szintjén létrehozta, felépítette.

Mai világunkban különböző civilizációs társadalmakról beszélünk. Szociológiai alapon értékelve a társadalmi létet, a civilizációs kultúrkörök szempontjából megkülönböztetünk, nyugat-európai civilizációs kultúrkört, amelyhez egyébként az észak-atlanti térséghez tartozó országok többségét soroljuk. Földrajzi ismeretekre alapozva mondhatjuk, hogy ez a nyugat-európai civilizációs kultúrkör. Ugyanakkor hibát is követünk el, hiszen Oroszország a maga földrajzi helyzeténél fogva kapcsolódik az európai és az ázsiai kultúrkörhöz is. A felsorolás természetesen folytatható, hiszen valamennyien jól ismerjük az ázsiai kultúrkört. Továbbá ismert az emberiség egyetemes értékeinek színvonalát emelő és színesítő közép-amerikai, dél-amerikai, óceániai kultúrkör, és ezeken belül számos őket alkotó társadalmi közösségi kultúrát lehet még felsorolni.

A civilizációs kultúrkör sajátos jellemzője ugyanakkor a következő forma. A Balkán térségének kulturális viszonyrendszere nem egyezik meg a Skandináv államok kultúrkörével, miközben a Balkán is, sőt Olaszország szintén, a nyugat-európai civilizációs kultúrkörnek a része, amely döntően valamiféle kulturális azonosság rend szerinti társadalmi mozgásformációk létét, egymás mellett élését, együttműködését feltételezi.

Természetesen, amikor a társadalom és hadügy viszonyrendszerében ezt a tudományos igényű vizsgálatot elvégezzük, nagyon lényeges, hogy mindezt a szociológiai fogalomalkotás viszonyrendszerében vizsgáljunk.

A szociológiai sajátosság következményeként egyedi módon viszonyulunk a civilizációs kultúrkörökön kívül élő, vagy oda be nem sorolható, esetleg a mi esetünkben a létezésükről csak sejtések szintjén információval rendelkező embercsoportokról.

Számunkra, a civilizációs társadalom viszonyrendszerében az ország, állam, nemzet viszonyrendszerében élő emberek számára nem lényeges kérdés, hogy például a busmanoknál a hadügy milyen fejlettségi szinten áll. A Kalahári-sivatag busmanjai még mindig a törzsfejlődésnek egy sajátos szintjén élnek, mint ahogy nagy valószínűséggel az amazóniai esőerdőben általunk ismert, vagy alig ismert népcsoportok is. Ezek a népek azonban közösséget

alkotnak, ha egyébként a fejlett civilizációs társadalmi lét szintjén élők létbiztonságára nincsenek is hatással, attól még ezek a közösségek saját társadalmi fejlődésük szintjén valamiféle viszonyrendszerben kezelik a hadügy kérdéseit.

A társadalmi fejlődés folyamatát végigkísérte, és napjainkban is érvényesül, hogy a civilizációs társadalmakban léteznek azok a kisebb-nagyobb közösségek, amelyek valamilyen azonos értékrend, identitástudat, illetve a közgondolkodásukban meglévő azonosságok tekintetében önmagukat összetartozónak tartják. A 18. század végétől érvényesülő folyamatok eredményeként kialakult, és a közgondolkodásban visszatükröződött az önazonosság vállalása, a nemzettudat. A nemzet viszont az első olyan társadalmi közösség, amely ebben az önazonosság tudatban élve keresi és találja meg a saját fenntartható fejlődése érdekében a társadalmi lét mindennapjaiban a nélkülözhetetlen garanciákat, köztük a katonai erővel biztosított garanciát is.

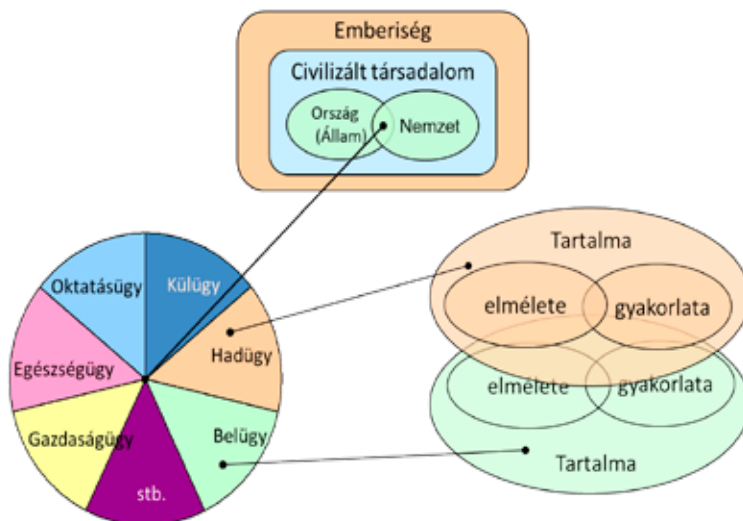
Középkorai tanulmányaink során elsajátítottuk, hogy a nép és az ország, mint viszonyrendszer, az emberiség fejlődéstörténetének kezdetétől létezik, a nemzet – mint megnevezés – a középkor óta használatos, viszont a nemzettudaton alapuló modern nemzetfogalom (államnemzet) viszonyrendszeréről a francia polgári forradalom óta gondolkodhatunk.

Közismert, hogy mai világunkban vannak országok, ahol több nemzet él együtt és alkot egy nemzeti államot, akár egy homogén társadalmi közösséget is. Fontos megjegyeznünk azonban, hogy a nemzeti állam nem téveszthető össze a nemzetállam fogalmával. Európában minden állam területén vannak, élnek kisebb-nagyobb eltérő nemzetséggű csoportok, ezek azonban együtt alkotnak egy országot. Ilyen értelemben az ország az állam, a nemzet egésze biztosítja a civilizációs társadalmon belül napjainkban azt a fajta szervezeti formációt, amely magát a társadalmi közösséget alkotja.

Az ország, a nemzet, az állam tehát egyfajta civilizációs kultúrkörben létező társadalmi közösség. Ez a társadalmi közösség a mindennapjainak fenntarthatósága, megélhetősége érdekében – figyelemmel a termelőerők és a termelési viszonyok fejlettségi szintjére – a társadalmi munkamegosztás konkrét megvalósulásának folyamatában kialakítja mindazokat a társadalmi lét szempontjából fontos területeket, amelyek az elmélet és a gyakorlat viszonyrendszerében megteremtik a szegmens-képességeket,¹⁰ melyek a gyakorlatban biztosítják a társadalmi létet, illetve annak fenntartható fejlődését.

Az elmondottak alapján igazolható, hogy a hadügy vizsgálatakor elemezni szükséges a társadalmi élet más területeit is, mint az oktatást, az egészségügyet, a gazdaságot, a belügyet és a hadügyet, mint társadalmi létformákat és kategóriákat. A leírtakat a leegyszerűsített 1. ábra szemlélteti.

10 A társadalmi lét különböző területei, szegmensei: külügy, belügy, egészségügy, oktatásügy, hadügy stb. – A szerző kutatási eredménye.

1. ábra A társadalom és a hadügy kapcsolatrendszere

Az ábra alapján a hadügy szociológiai alapú funkcionális – eredményes és hatékony – megvalósulásában, az elmélet és a gyakorlat területén meghatározó, illetve döntő szerepe a hadtudomány törvényei érvényesülésének, az adott civilizációs kultúrkör értékrendjén alapuló katonai stratégiának, valamint a megvalósuló katonai műveletek milyenségének és minőségének van.

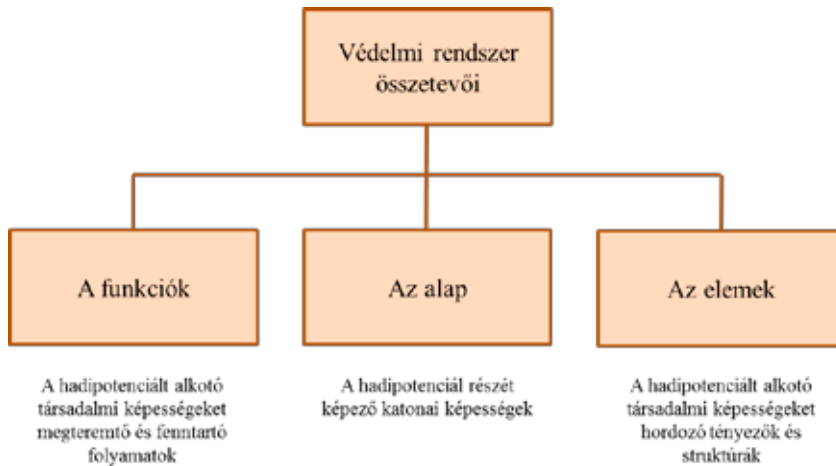
Meggyőződésünk, hogy előbbi összegző megállapításunk megerősíti azt a fogalmi értelmezést, amit a hadügyről e részfejezet elején közreadtunk.

1.2.3 A hadügy, hadtudomány-rendszertani meghatározása

A hadügy a társadalomba szerveződött ember tevékenységének sajátos területe, az állam honvédelmi politikájának (katonapolitikájának) meghatározó része; tágabban értelmezve, magába foglalja a fegyveres erők építését, a hadelméletet¹¹ és annak gyakorlatát, az anyagi ellátás kérdéseit, a társadalom és az ország honvédelmi felkészítését és végső soron minden más, de szigorúan katonai vonatkozású feladatok végrehajtását. Ez viszont nem más, mint a társadalmi lét szintjén egyébként minden történelmi korban és időszakban megvalósuló céltudatos, illetve feladatorientált gyakorlat, infrastruktúra és humánerőforrás-bázis, – ez maga a védelmi (honvédelmi) rendszer.

11 Az emberi ismeretek specifikus területe, - sajátos társadalomtudományi elmélet; ebben tükröződik a katonai műveletek elméletének, a hadügy jelenségeinek, folyamatainak objektív dialektikája, illetve tudományosan ebben általánosítják a katonai erő alkalmazásának gyakorlatát. Tudományos ismeretek, törvények, elvek, tételek, javaslatok sokoldalú rendszere, amelyekben ezeket, a hadügyre jellemző sajátosságok, területek és törvényszerűségek szerint általánosítják. Védelmi, honvédelmi rendszer működtetésének elvi alapja!

A honvédelem rendszere a társadalmi közösség biztonságát, az ország függetlenségét és területi épségét, a lakosságát és alkotmányos rendjét fenyegető veszélyek elhárítására létrehozott garanciarendszer. Összetevői a rendszer alapját biztosító katonai potenciál, illetve az alapműködését és a társadalmi közösség komplex biztonságát megvalósító rendszerelemek, azokkal a funkciókkal, amelyek tartalmi megvalósításával maga a védelmi rendszer betölti társadalmi küldetését, amit a 2. ábra szemléltet.

2. ábra A honvédelemi és a védelmi rendszerek kapcsolata

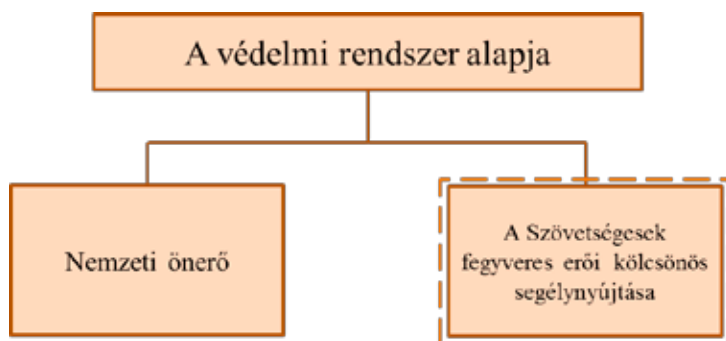
A honvédelem rendszere átfogja, és szükség szerint aktivizálja az ország védelmi képességét: a fegyveres erőket és rendvédelmi szerveket, a gazdaságot, a lakosságot, az államvezetést és a közigazgatást. A honvédelem rendszere az ország védelmi igényeit tudatosan elfogadó társadalomra, a fegyveres erők és a lakosság anyagi szükségleteit kielégíteni képes gazdaságra, a védelemre felkészült és működőképes államszervezetre, a lakosság és az anyagi javak védelmét szolgáló polgári védelmi szervezetekre, valamint a katonai védelmet ellátni képes fegyveres erőkre épül.

A honvédelmi rendszer alapját a társadalmi közösség által létrehozott, fenntartott és működtetett nemzeti önerő, az ország fegyveres ereje képezi. Ilyen értelemben a nemzeti önerőt azzal a katonai potenciállal azonosíthatjuk, amely adott korban, adott viszonyrendszerben, a társadalom számára a fegyveres erőinél létező, meglévő, klasszikus, illetve az azokat alkotó funkcionális katonai képességekben jelentkezik.

Azoknál az államoknál, államszövetségeknél, amelyek társadalmi létük fenntartásához és fejlődésük biztosításához a semlegesség vagy az el nem kötelezettség politikai állapotát választják, a társadalmukat alkotó közösség, illetve az aktuálisan hatalmat gyakorló kormányzati erő a történelmi szükségszerűség idején, amikor a fegyveres erők alkalmazása a biztonság garantálásának végső eszközeként bekövetkezik, kizárólag csak a saját hadseregükre támaszkodhatnak.

Más a helyzet azoknál a társadalmi közösségeknél, amelyek fenntartható fejlődésük érdekében adott történelmi időszak meghatározott viszonyrendszerében a biztonsági lét garan-

ciájához saját nemzeti erőforrásaik és képességeik mellé szövetségeseket is keresnek. A politikai, gazdasági és kulturális értékek, valamint érdekek viszonyrendszerében, közös alapokra helyezett és egyeztetett stratégia alapján működtetett szövetségek esetében, a védelmi rendszer alapja – a szövetséget alkotó országok, társadalmi közösségekre vonatkoztatva – duális felépítésű. Ez a felépítés valójában azt jelenti, hogy a szövetség, helyesebben a szövetséget alkotó országok végső garanciájaként alkalmazott katonai potenciál egyfelől a szövetséget alkotó országok nemzeti önerejét képező hadseregeikben, másfelől a szövetséges fegyveres erők együttes tevékenysége keretében biztosított katonai képességekben jelenik meg. Az alapokat, az erőforrások kapcsolatrendszerét a 3. ábra szemlélteti.

3. ábra A védelmi rendszer alapjai, erőforrásai

További vizsgálati kérdés, hogy a katonai műveletek végrehajtása során, a szövetséget alkotó országok hadseregei hadászati, hadműveleti, illetve harcászati szintű feladataikat nemzeti szervezeti struktúrában, vagy a művelethez kialakított több nemzeti alapú szervezeti struktúrában oldják-e meg.

Ennek a kérdésnek az eldöntése a katonai szövetséget irányító politikai szervezet feladata, a katonai szakértők javaslatai alapján. Más szóval e politikai állásfoglalás kialakításánál célszerű a katonai felső vezetés véleményének kikérése. Hiszen annak a megítélése, hogy a katonai képességek hatékonyságát a végrehajtandó katonai műveletekben szervezeti szempontból, a nemzeti vagy több nemzeti alapú felépítés szolgálja-e jobban, az elsősorban katonai szakmai alapú mérlegelés kérdése.

A védelmi rendszer a bemutatott alapon túl – az átfogó megközelítés és a hatásalapúság elméletére támaszkodva – funkcionális feladatokat teljesít a társadalmi lét mindennapjainak fenntarthatósága, és a biztonságának garanciája érdekében. A rendszer funkcionális feladatait a 4. ábra szemlélteti.

4. ábra A védelmi rendszer funkcionális feladatai

A védelmi rendszer funkcióinak bemutatása után, a következőkben tekintsük át a funkcionális feladatok tartalmi jellemzőit! Az állam- és közigazgatás szintjén elsősorban arra a feladatrendszerre, és a feladatok végrehajtását biztosító szervezeti struktúrákra, kultúrákra gondolunk, amelyek a társadalmi lét fenntarthatósága érdekében – a társadalom más területein – megjelentethető/megjelenítendő képességek megteremtését, fenntartását és működtetését biztosító állam- és szakigazgatási feladatok védelmi célú megvalósítását jelentik. Ezeket a működtetéssel kapcsolatos feladatokat jól szervezett kormányzati tevékenység esetén, a nemzeti biztonsági stratégia alá rendelt és annak részét képező ágazati stratégiák tartalmazzák.

A fegyveres erők fenntartása, felkészítése, és alkalmazásának biztosítása – a védelmi rendszer funkciójaként – a katonai stratégia, mint ágazati stratégia feladatkörébe tartozik. Természetesen az ebben elfogadott irányelvek és szakfeladatok megvalósítása – a társadalmi lét fenntarthatósága, és garantálása biztosítása érdekében – megköveteli egy olyan katonai stratégia kidolgozását, mely figyelemmel a nemzeti biztonsági stratégiára, és az ország geopolitikai és geostratégiai helyzetére, reális célok megvalósítását tartalmazza.

Egy ország rendvédelmének és katasztrófavédelmének megteremtésénél, szervezeteik kialakításánál mindenekelőtt azokat a speciális feladatokat kell számba venni, amelyek annak a társadalmi közösségnek az igényeként kerülnek megfogalmazásra, akit e speciális szervezetek a békeállapot, és a békeállapot időszakától eltérő, különleges jogrend alá tartozó időszakokban szolgálnak. Más szóval azokat a feladatokat, amelyeket a rendvédelem és a katasztrófavédelem hajt végre.

Az állampolgárok létfeltételeinek, élet- és vagyonbiztonságának, valamint közjavainak a védelme, a védelmi (honvédelmi) rendszer olyan funkciója, mely az előzőekben említett elemek tartalmának hatékony, és eredményes megvalósulása nélkül gyakorlatilag elképzelhetetlen.

A nemzeti biztonsági stratégia alapján működtetett állam- és közigazgatás feladatrendszerében megjelenő, illetve megjelentetett feladatok a rendvédelmi és katasztrófavédelmi

szervezetek küldetéseként, e szervezetek olyan rendeltetészerű működtetését, működését biztosítják, mely záloga e funkcionális feladat megvalósulásának.

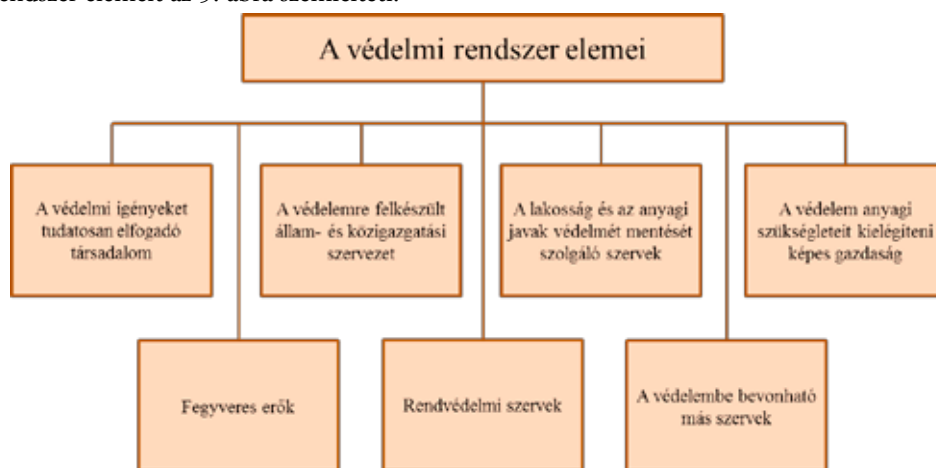
A fegyveres erők különleges jogrend alá tartozó műveleti alkalmazása pedig e működéssel kapcsolatos feladatrendszer végrehajtásának az a végső garanciája, amely akkor kerülhet alkalmazásra, ha a társadalmi közösséget alkotó állampolgárok létfeltételeiben, életfenntartásában, biztonságának garantálásában, a védelmi rendszer a végső megoldás eszközához nyúl.

A nemzetgazdaság védelmi célú erőforrásainak biztosítása gyakorlatilag azoknak az ágazati stratégiáknak a tartalmi megvalósítását, megvalósulását jelenti, amelyek eredményeként az objektíven (a várható veszélyekkel arányosan) felmért nyersanyag- és energiaforrások tükrében, hatáselemzéseken alapuló, a gazdaság minden ágára kiterjedő, optimális számvetések születnek a társadalmi lehetőségek és igények figyelembevételével, a fenntartható fejlődés biztosíthatósága érdekében.

Ha egy ország, egy társadalmi közösség létét és fenntartható fejlődését egy szövetségi rendszer részeként kívánja adott történelmi korban és időszakban biztosítani, akkor elengedhetetlenül szükséges a szövetségi szerződésben megfogalmazottak szerint a szövetség célját, működését biztosító szövetségi képességeket teljesíteni.

Ezek a képességek elvileg lefedhetik a társadalmi lét valamennyi területét, illetve ettől eltérő módon a szövetséges országok együttműködésében csak néhány – a szövetség fenntartása szempontjából fontos – társadalmi létformára terjedhetnek ki. Az első esetben egy rendkívül szoros, míg a második esetben egy viszonylag laza szövetségi együttműködésről beszélhetünk. Valójában ez az a viszonyrendszer, amely a szövetségesek esetében formájában és tartalmában is meghatározza a kollektív védelmi rendszerhez történő hozzájárulás milyenségi és mennyiségi oldalát.

A védelmi rendszer a bemutatott működéssel kapcsolatos feladatai teljesítéséhez a társadalmi lét viszonyrendszerében megteremtett, a társadalmi igények alapján folyamatosan alakított, az adott történelmi kor kihívásaira hatékony, és eredményes válaszokat adni tudó, célszerű infrastruktúrából, humánerőforrás-bázisból alkotott elemeket hoz létre. A védelmi rendszer elemeit az 5. ábra szemlélteti.

5. ábra A védelmi rendszer elemek köre

A védelmi rendszer elemeinek bemutatása után, a következőkben tekintsük át röviden a rendszerelemek, legfontosabb tartalmi jellemzőit!

Amikor a védelmi igényeket tudatosan elfogadó társadalmat vizsgáljuk, akkor a hadügy rendszerének talán az egyik legfontosabb jellemzőjével foglalkozunk. E rendszer elem a hadügyet, mint társadalmi létformát viszont csak akkor képes a társadalmi közösség szempontjából hatékonyan hasznossá tenni, ha a benne megvalósuló társadalmi mozgások, a hadügy filozófiai alapú fogalmi értelmezése¹² alapján valósulnak meg, és tükröződnek vissza a társadalmi gondolkodásban.

Ha a védelemre felkészült államról, valamint közigazgatási szervezeteiről beszélünk, akkor a hadügy azon döntő fontosságú eleméről kell szólnunk, amelyek belső tartalmával érdemben – minden társadalmi közösség esetében, az érthetőség, a megérthetőség miatt – kizárólag nemzeti keretek között célszerű foglalkoznunk.

Magyarország megválasztott kormányának kinyilvánított álláspontja a következőket tartalmazza:

„A biztonság fogalma egyre átfogóbb értelmezést nyer. A folyamatosan változó biztonsági környezetben a kihívások, kockázati tényezők és a fenyegetések ma már több síkon – az egyének, közösségek, államok és régiók szintjén, valamint globális szinten – jelennek meg, és az egyének, kormányzati és nem kormányzati szervezetek, valamint transznacionális szereplők széles körét érintik. Mára elengedhetelenné vált a biztonság politikai, katonai, gazdasági, továbbá pénzügyi, társadalmi, és ezen belül emberi és kisebbségi jogi, valamint környezeti dimenziójának együttes kezelése. Ugyanakkor a 21. században a biztonság katonai szegmense is új hangsúlyokkal jelenik meg. Egyre inkább előtérbe kerülnek azok a biztonsági kihívások, amelyek kezeléséhez átfogó és összehangolt politikai, gazdasági és – szükség esetén – katonai fellépésre van szükség.”¹³

„A biztonság átfogó értelmezéséből következik, hogy a Nemzeti Biztonsági Stratégia végrehajtásából adódó feladatok számos kormányzati és nem-kormányzati szervet érintenek. A biztonság összkormányzati megközelítéséből adódóan ezeket a feladatokat – a kormányzati szervek vonatkozásában – az állami intézményrendszer összehangolt munkájával, és a rendelkezésre álló legszélesebb körű eszközzel igénybevételeivel kell végrehajtani. Az egyes állami intézmények biztonsággal összefüggő tevékenységének összhangban kell állnia a Nemzeti Biztonsági Stratégiával, és az ágazati stratégiák időszakos felülvizsgálata során figyelembe kell venni a Nemzeti Biztonsági Stratégia releváns rendelkezéseit.”¹⁴

12 Mindezek alapján, ha filozófiai alapon közelítjük meg a hadügyet, akkor azt kell, hogy mondjuk: a társadalmi lét alkotórésze, a társadalom azon tevékenységeinek gondolati síkon strukturált rendszere, ami olyan társadalmi tudati állapot kialakulásához, illetve létezéséhez vezet, mely elfogadja és hatékonyan támogatja, hogy a társadalmi közösség fennmaradása, funkcionális működése és innovatív fejlődése érdekében végső megoldásként szükséges a katonai erő sikeres műveleti alkalmazása. A szerző fogalma a tankönyv 1.2.1. fejezetéből.

13 A Magyar Kormány 1035/2012.(II. 21.) Korm. határozata Magyarország Nemzeti Biztonsági Stratégiájáról, 2. o.

14 Uo., 51. o.

Az állásfoglalásban visszatükrözött elmélet gyakorlatként Magyarországon 1990-től a védelmi igazgatás új rendszerben működik.¹⁵ Fejlesztése, és szükség esetén reformálása azonban folyamatos kormányzati feladat, és nemcsak nálunk,¹⁶ hanem a civilizációs társadalmak mindegyikében, szerte a világon.

A lakosság és az anyagi javak védelmét, mentését szolgáló szervezetek – a hadügy struktúrájában – országonként, a nemzeti sajátosságok érvényesülése miatt eltérő képet mutatnak. Amikor a védelmi rendszer e szervezeti elemét vizsgáljuk, tartalma tekintetében a polgári védelmi feladatokat ellátó szervezet, illetve a tűzoltóság feladatrendszeréhez tartozó kérdésekről gondolkodunk. Azokban az államokban (ide tartozik hazánk is), ahol a társadalmi igények és lehetőségek viszonyrendszerében, a korszerűsítés és a hatékonyság érdekében, az előzőekben említett szervezeteket egy szervezetbe integrálták, ott egyértelműen katasztrófavédelemről beszélhetünk.

Függetlenül attól, hogy a fenti küldetést ellátó, és a védelmi rendszer részét képező szervezeti elem milyen felépítésű, tevékenységi körébe a katasztrófák hatósági megelőzése, a bekövetkező, illetve bekövetkezett polgári veszélyhelyzetekben a mentés végrehajtása, a védekezés megszervezése és irányítása, a létrejött, illetve kialakult következmények felszámolása, valamint az átfogó és teljes körű helyreállítás és újjáépítés megvalósítása tartozik.

Amikor a védelmi rendszer elemeként a védelem anyagi szükségleteit kielégíteni képes gazdaságot vizsgáljuk, akkor arról a rendszerről beszélünk, amely egy adott társadalomban a szükségletek kielégítésére alkalmas javak és szolgáltatások előállításának, szétosztásának, és fogyasztásának folyamatát jelenti. A gazdasági rendszer minden társadalmi közösség számára meghatározó, a fennmaradása, és a fenntartható fejlődése biztosításának szempontjából. A társadalmi közösség jellemzőjét, a nemzetgazdaságot a közgazdaságtan elméletére alapozva szektorokra bontjuk.

Az elsődleges szektorba (vagy primer szektorba) tartoznak a természet elsődleges nyersanyagainak kitermelésével foglalkozó gazdasági területek. Ilyenek többek között a bányászat, az erdőgazdálkodás, mezőgazdaság stb.

A másodlagos (vagy szekunder) szektorhoz soroljuk az összes iparágat, melyek az elsődleges szektorból nyert nyersanyagok feldolgozását végzik, és ilyen értelemben, ide sorolandó a feldolgozóipar is. A másodlagos szektor fő területei közé tartozik a vas- és acélipar, a gépgyártás, a járműipar, az élelmiszeripar, a textilipar stb.

A gazdaság harmadlagos (vagy tercier) szektora a tágabb értelemben vett szolgáltatások körét jelenti. Korunkban ez a posztindusztriális gazdaság valójában a meghatározó szektor.

A harmadlagos szektor területei az államigazgatás, az oktatás, a kereskedelem, a pénzügyi szolgáltatások, a távközlés, az informatika.

Ez a nemzetgazdaság biztosítja a társadalom szükségleteit a békeidőszak viszonyrendszerében. Ugyanakkor ennek a nemzetgazdaságnak kell természetesen a megfelelő tervezés és szer-

15 *Magyarország és a védelmi igazgatás rendszere (Hagyomány és megújulás)*. Zrínyi Kiadó, 2012. ISBN 978 963 327 540 5

16 Magyary Zoltán Közigazgatás-fejlesztési Program (MP 11.0), „A haza üdvére és a köz szolgálatában” (Magyary Program) – Közigazgatási és Igazságügyi Minisztérium, 2011. június 10.

vezés alapján biztosítani a társadalmi közösség túlélésének összes feltételét – a különleges jogrend alá tartozó időszakban/időszakokban – a kihívások, és veszélyek előrejelzése megjelenése pillanatában. A gazdaság ilyen irányú képességének megteremtését biztosítja a nemzetgazdaság védelmi célú felkészítése, melynek alapvető eleme a védelmi célú tartalékképzés, vagyis a stratégiai tartalékok kialakítására, fenntartására irányuló össztársadalmi tevékenység.

A védelmi rendszer elemei között minden társadalmi közösség, minden állam szempontjából meghatározó jelentőséggel bíró tényező a fegyveres erők. A fegyveres erők mindenütt a világon, az állam fegyveres védelmét ellátó katonai szervezeteket, a hadseregeket jelentik, mint az állam sajátos eszköze és szervezete, amelyet az államot alkotó társadalmi közösség meghatározott politikai feladatok megoldására tart fenn. Számos országban a fegyveres erők-höz sorolják a hadseregen kívül a határőrséget, a nemzeti gárdát, és ahol van ilyen, a polgári védelem katonai szervezeteit is. A fegyveres erők katonai szervezetei központi és egyéb szervekre, parancsnokságokra, csapatokra, és intézetekre tagolódnak.

A védelmi rendszer elemei sorában a rendvédelmi szerveknek meghatározó jelentősége és szerepe van. A rendvédelmi szervek felépítése a különböző civilizációs kultúrkörökhöz tartozó államok esetében jelentős eltérést mutat. A tartalmi és formai eltérés miatt a védelmi rendszer elemeként a rendvédelmi szervezetekre, egy szűkebb és tágabb körű tartalmi megfogalmazást is ismertetünk.

A rendvédelmi szervek szűkebb értelemben a belügyi kérdésekért felelős minisztériumok hatáskörébe tartozó fegyveres testületeket, döntő mértékben a rendőrséget, csendőrséget, határrendőrséget jelentik. *Tágabb értelemben* az előbb felsorolt fegyveres testületeken túl, magukba foglalják a belső védelmi ágazatokhoz tartozó további szervezeteket, mint a vám- és pénzügyőrség, a büntetés-végrehajtás, a belső elhárítás feladatait ellátó, szakszolgálatot/szakszolgálatokat.

A védelmi rendszer utolsóként említhető eleme a védelemben bevonható más szervek köre, melyekhez általában a belső védelmi ágazatok tevékenységét segítő, támogató polgári őrségeket, illetve önkéntes védelmi szervezeteket soroljuk, sorolhatjuk.

A 21. század első évtizedének társadalmi katasztrófái meggyőző módon igazolták, hogy – a hivatalos kormányzati szervek minden tiltakozása ellenére – védelmi rendszer feladatai végrehajtásából jószolgálati és karitatív szervezetek sem hagyhatók ki.

A védelmi rendszer a nyugat-európai civilizációs kultúrkört alkotó társadalmak többségében, de az európai kontinensen elhelyezkedő államok majdnem mindegyikében, a 19-20. század fordulójától – természetesen tartalmában eltérő jellemzőkkel – de végső soron a 2. számú ábrán bemutatottak szerint épül fel. Megkockáztathatjuk azonban azt a kijelentést, hogy miközben a védelmi rendszernek ez a fajta megjelenése folyamatosan jelen van a közigazgatásban, addig ugyanezt nem állíthatjuk a társadalmi lét más területein megjelenő elméletek és gyakorlatok viszonyrendszereiben.

Elgondolkodtató, hogy miért? El kell fogadnunk azt a tényt, hogy világunkban, társadalmi gondolkodásunk különböző szintjei csak igen ritkán kapcsolják össze a társadalmi lét viszonyrendszerében a társadalom fenntartható fejlődésének biztosíthatóságát, magával a védelmi, honvédelmi rendszerrel. Ebből is adódik, illetve erre is visszavezethető, hogy általában nem szoktunk a hadügy vizsgálatakor a honvédelmi rendszerrel gondolkodni.

Könyvünk e fejezetében, ezen a helyzeten kívántunk változtatni oly módon, hogy a bemutatott elmélet tartalmában rögzítettük egyfelől a hadügy filozófiai, szociológiai és hadtudományi alapú vizsgálatát és fogalmi hátterét, másfelől pedig igazoltuk, hogy a hadügy, a honvédelmi rendszerben valósul meg, érvényesül, és működési folyamatában csak így értékelhető, mérhető, mutatható be. Ilyen értelemben a honvédelmi rendszer működésének feladatrendszerében, a honvédelmi rendszer alapját képező katonai erőről, és a funkciókat megvalósító, az alapot képező katonai erő műveleti képességeit biztosító további egyéb más infrastrukturális és humánerőforrás elemekről is rövid tartalmi ismertetést adhattunk, amit azért tartunk fontosnak, mert ez által bizonyíthatjuk a társadalmi hasznosultság szempontjából a katonai műveletek jelenkori fontosságát a társadalmi lét biztonságának garanciarendszerében.

2. FEJEZET

A HADÜGY TUDOMÁNYELMÉLETE ÉS RENDSZERTANA

2.1 Társadalom és tudomány

A tankönyv e fejezetében a hadügy és a tudomány kapcsolatát, viszonyrendszerét, illetve kölcsönhatásuk legfontosabb jellemzőit vizsgáljuk, elsősorban a társadalom fenntartható fejlődésében betöltött szerepük alapján.

A tudományt – mint társadalmi jelenséget – hasonlóan más társadalmi létformákhoz,¹⁷ olyan, a többiekkel azonos értékű társadalmi kategóriának tekintjük, mely egy társadalmi közösség számára egy adott történelmi kor viszonyrendszerében léte, fennmaradása és fejlődése szempontjából nélkülözhetetlen.

A tudományt, helyesebben a tudományt alkotó tudományterületeket, és azok tartalmát megjelenítő tudományok rendszerét (egyik változata, például az UNESCO felosztása, terminológiája szerint: 24 főág, 221 ág és 1995 aláág), amit természetesen nem kívánunk bemutatni.

A bemutatás nem szükséges, mert a tudomány klasszifikációjával kapcsolatban számos mértékadó – részben nemzetközi, részben hazai – állásfoglalásra támaszkodhatunk.¹⁸ Másfelől azért sem célszerű, mert tankönyvünk e részében nem tartjuk szükségesnek a létező, illetve fellelhető tudomány-rendszer-tani besorolások tartalmi összetételének elemzését.

17 Ilyenek például: az egészségügy, az oktatásügy, a belügy, a külügy, az energiaellátás ügye, a hadügy vagy éppen a közigazgatás ügye, de kétségbevonhatatlanul ide tartozik az ipar, illetve a mezőgazdaság funkcionális működését biztosító komplex tevékenységek összessége is, – és úgy vélem a felsorolást még számos elemmel, a társadalmi lét további szegmensével egészíthetnénk ki.

18 A teljesség igénye nélkül néhány ezek közül:

– *A Tudomány és Technika Nemzetközi Terminológiai Szabvány (International Standard Nomenclature for Fields of Science and Technology) dokumentum*, melyet az UNESCO, az ENSZ Nevelésügyi, Tudományos és Kulturális Bizottsága több alkalommal, így 1972-ben, 1978-ban, 1982-ben és 1988-ban adott ki. Az OECD (Európai Gazdasági és Együttműködési Szervezet) tudományági csoportosítás tárgyában (Field of Science and Technology / FOS/) 2007-ben megjelentetett kiadványa.

– *A tudomány térképe, Kisenciklopédia a tudomány egészéről*. Keraban Kiadó, 1995.

– A 169/2000. (IX. 29.) Kormányrendelet: az egyes tudományterületekhez tartozó tudományágak, valamint a művészeti ágak felsorolásáról.

– Magyar Felsőoktatási Akkreditációs Bizottság (MAB) aktuális és hatályos álláspontja 2014.

2.1.1 A tudomány és szerepe a társadalomban

A tudomány korábban a rendszerbe foglalt ismeretek összességét jelentette. Valójában az ókorban és a középkorban egyetemesen a filozófiát, méghozzá a történelmi korok létező filozófiáját értették művelői a tudomány fogalmán. Az újkori természetfilozófia kialakulásával és kiteljesedésével kezdődött el az egyetemes tudomány szakágakra bomlása. Egyúttal a tudományosság példaképévé váltak a matematikai és természettudományos módszerek. Velük szemben a szellemtudományok, vagy társadalomtudományok a maguk sajátos metodikáikat csak a 19. század végére dolgozták ki.

A tudományosság fő kritériumai: a szak-specifikus módszertan, az érdek- és előítélet-mentesség, a bizonyíthatóság, a megcáfolhatóság elvi lehetősége (szemben például a vallási dogmák „örökérvényűségével”), az ellenőrizhetőség és az interszubjektivitás¹⁹ (szemben például a műalkotás abszolút személyhez kötöttségével) lehetősége.

a) A tudomány fogalma és szerepe

A tudomány, a társadalmi tudat sajátos formája, a természet, a társadalom és az emberi gondolkodás objektív törvényeiről szóló – társadalmi gyakorlat által igazolt – ismeretek rendszere, és ezen ismeretek megszerzésének módja, a valóság kutatásának módszere.

A tudomány rendkívül sokoldalú társadalmi jelenség, így azt a fenti meghatározáson túlmenően más és más szempontból is vizsgálhatjuk.

A tudomány lehet: a világról felhalmozott ismeretek rendszere; a világnézet alapja; a társadalmi tudat formája; a világ és a tudat visszatükröződésének formája; a műveltség eleme. Az utóbbi időben egyre nyilvánvalóbbá válik, hogy a tudománynak, mint társadalmi termelőerőnek meghatározó a jelentősége. A tudomány mind egyértelműbben lép fel, nemcsak a világ elméleti visszatükrözésének, hanem a társadalom gyakorlati megváltoztatásának sajátos formájában is.

A tudomány a valóságot logikai fogalmakban, kategóriákban és a tudományágak törvényeiben tükrözi, ugyanakkor általános tételeket (elveket), elméleteket fogalmaz meg.

Minden tudományágot, a tárgya és kutatási módszere különbözteti meg a másiktól. A vizsgált konkrét tudományág tárgyát az anyagi világ egy meghatározott területén érvényesülő törvények alkotják, amelyeket az adott tudományág tanulmányoz²⁰. A tudomány eredményei, egyrészt növelik a társadalmi közösség tudományos képességét, másrészt a termelésre hatva új alapokat teremtenek a társadalmi termelés fejlesztéséhez.

Napjainkban a tudomány az élet minden területét átfogja és a társadalomban annak fejlődését szolgálva, anyagi ésműszaki bázisa megteremtése folyamatában egyre inkább közvetlen termelőerővé válik. A tudomány eredményei kiszélesítik az ember ismereteit és feltárják a munka termelékenységének, a gazdaság fejlesztésének új útjait.

19 Különböző helyeken és helyzetekben lévő egyének szubjektív, mégis túlnyomó többségében megegyező értékelése ugyanarról a dologról. <http://mediapedia.hu/interszubjektivitas>

20 Ezek a törvények: a jelenségek vagy a jelenség oldalai közötti olyan objektív, általános, lényeges és szükséges kapcsolat szilárd formáját tükrözik vissza, amely meghatározza a jelenségek vagy jelenség fejlődésének menetét és jellegét.

A tudomány, a társadalmi fejlődést szolgáló alapvető funkciója mellett – egyúttal ebből adódóan, illetve ennek okán – szoros kapcsolatban áll a hadüggyel is. Ez a kapcsolat azonban nem a tudomány természetéből következik. Sokkal inkább annak a társadalmi elvárásnak a következménye, amely korunkban a tudományt is „besorozza” a társadalom biztonsága garanciájáért felelős képességek közé. Az ország tudományos potenciáljának fogalma felöleli a természetről és a társadalomról szóló tudományos ismereteket, azok minden eredményét; és ez bizony nem kis biztosítéka a gazdaság, a technika fejlődésének, a társadalmi közösség morális és politikai potenciáljának. A tudomány valójában meghatározó módon járul/járulhat hozzá az állam katonai erejének fokozásához.

b) A tudomány funkcionális alapú felosztása

A dialektika ismert meghatározása szerint az objektív világ természetére, társadalomra és gondolkodásra osztható. Ebből kiindulva a tudományokat, a társadalmi lét viszonyrendszerében megvalósuló hasznosulásuk szerint három nagy csoportba soroljuk:

- Filozófia – általános tudomány,
- Természettudományok – szaktudományok,
- Társadalomtudományok – szaktudományok.

A filozófia a természet, a társadalom és a gondolkodás legáltalánosabb törvényeit, továbbá az objektív világot visszatükröző gondolkodás törvényeit foglalja magában. A természettudományok a természetet, és annak különféle területeit tanulmányozzák. A társadalomtudományok a társadalom egészének vagy különböző strukturális elemeinek a fejlődését vizsgálják.

A filozófia és a szaktudományok nem függetlenek egymástól, sőt nem is zárják ki egymást, hanem szorosan összefonódnak. Ebben az összefüggésben a filozófia adja a kutatási módszert, az ismeretelméletet; a szaktudományok ugyanakkor konkrét tényanyaggal látják el a filozófiát, amely a tudományos megismerés elméletének és módszereinek további kidolgozását és általánosítását teszi lehetővé.

Minden szaktudomány az objektív világ meghatározott körének törvényeit, a filozófia pedig a természetben és a társadalomban érvényesülő legáltalánosabb törvényeket, valamint a gondolkodás általános törvényeit, a logikát vizsgálja. A filozófia, a természettudományok és a társadalomtudományok, a tudományok fejlődésének arányában egyre inkább differenciálódnak, de az integrálódás igénye is jelentkezik. Megkülönböztetünk empirikus (a jelenségeket leíró) és teoretikus (lényegüket magyarázó) tudományokat, továbbá elméleti és gyakorlati (alkalmazott) tudományokat.

A tudományos kutatások szintek szerint alapkutatásra, alkalmazott kutatásra és fejlesztési kutatásra oszlanak.

Az alapkutatás az objektív világ jelenségeinek megfigyelésére és megismerésére, a természeti jelenségek belső összefüggéseinek, valamint törvényszerűségeinek feltárására irányul. Célja új tudományos ismeretek szerzése. Az alapkutatásban nem szükségszerű követelmény annak tudása, vajon a kutatás során szerzett új ismeretek miként alkalmazhatók, vagy milyen célra és mikor lesznek felhasználhatók a gyakorlatban. E kutatás egyaránt lehet elméleti és kísérleti.

Ebbe a kategóriába ma azon problémák kutatása tartozik, amelyek megoldásához nem ismerjük az ide vonatkozó természeti törvényeket és elveket, a vizsgált jelenség, dolog vagy

folyamat kvalitatív és kvantitatív összefüggéseit, illetve azokat az okozati kapcsolatokat, amelyek a keresett eljárás, anyag, szerkezet előállítását teszik lehetővé. Az alapkutatás a tudományos ismeretek határainak bővítéséről, az ismeretlen területekre való előretörésről, az egész kutatótevékenység megújításáról gondoskodik.

Az alkalmazott kutatás olyan kísérleti vagy elméleti kutatótevékenység, amelynek célja konkrét eljárások, technológiák, módszerek kidolgozása, anyagok vagy szerkezetek előállítása ismert tudományos eredmények felhasználásával, illetve ismert tudományos eredmények alkalmazási lehetőségeinek megtalálása, az előzőekben felsorolt célok megvalósítása érdekében.

Ezek a kutatások vizsgálják azokat az ismert törvényeket, melyekről feltételezhető, hogy alkalmasak az adott kérdések megoldására, vagy a már ismert törvényekből indulnak ki és keresik azok gyakorlati alkalmazását a jelenségek, dolgok vagy folyamatok kvalitatív és kvantitatív magyarázatára, a megvalósítani kívánt eljárások, anyagok, szerkezetek előállítására.

A kérdés általában úgy vetődik fel, hogy milyen általános törvény alapján, milyen eljárással, módszerrel lehet a kívánt célt elérni, illetve az általános törvények hogyan alkalmazhatók valamely konkrét cél elérésére, továbbá miféle eljárások, módszerek, anyagok, szerkezetek dolgozhatók ki, vagy állíthatók elő ismert tudományos törvények alapján.

A fejlesztési kutatás konkrét termelési cél megvalósítását tűzi maga elé, és eredményességének megítélésében a műszaki és gazdasági tényezők egyenlő súllyal jelennek meg.

Egy tudományos kérdésnek a kutatólaboratóriumban való tudományos igényű megoldása még nem jelenti azt, hogy az eredmény az üzemi termelőmunka más méretei, minimális feltételei, költségviszonyai mellett, illetve között is megvalósítható. Lehetséges ugyan, hogy a gyakorlatba való átültetés kutatómunka nélkül is realizálható, vagyis többé-kevésbé rutinszerű üzemi tevékenység, próbálgatás általános tapasztalat alapján bevezethető a termelésbe, de többnyire hosszadalmas és költséges kutatótevékenységre van szükség, amíg ez sikerül.

A civilizációs kultúrkörökhöz tartozó társadalmak, történelmi fejlődésük alapján kialakult társadalmi viszonyrendszerük létformáira figyelemmel létrehozták/létrehozzák és időről-időre felülvizsgálják –nem mindigazonos rendezőelvékérvényesítése mellett– aztarészükről hivatalosnak tekintett rendszert, melyben a tudományok társadalmi alkalmazhatóságát megvalósíthatónak ítélték/ítélik.

Így történt ez – legutóbb 2000-ben – Magyarországon is, amikor az egyes tudományterületekhez tartozó tudományágak, valamint művészeti ágak társadalmi közösségi, állami szintű elfogadásáról kormányzati szintű állásfoglalás jelent meg.

Ennek megfelelően hazánkban az egyes tudományterületekhez tartozó tudományágak, valamint művészeti ágak jelenleg is hatályos szerkezeti felépítése²¹ a következőképpen alakult:

1. Természettudományok

- 1.1. Matematika- és számítástudományok
- 1.2. Fizikai tudományok
- 1.3. Kémiai tudományok
- 1.4. Földtudományok
- 1.5. Biológiai tudományok

21 A 169/2000. (IX.29.) Kormányrendelet 1.§ szerint.

- 1.6. Környezettudományok
- 1.7. Multidiszciplináris természettudományok
- 2. Műszaki tudományok**
 - 2.1. Építőmérnöki tudományok
 - 2.2. Villamosmérnöki tudományok
 - 2.3. Építészmérnöki tudományok
 - 2.4. Anyagtudományok és technológiák
 - 2.5. Gépészeti tudományok
 - 2.6. Közlekedéstudományok
 - 2.7. Vegyészmérnöki tudományok
 - 2.8. Informatikai tudományok
 - 2.9. Agrárműszaki tudományok
 - 2.10. Katonai műszaki tudományok
 - 2.11. Multidiszciplináris műszaki tudományok
- 3. Orvostudományok**
 - 3.1. Elméleti orvostudományok
 - 3.2. Klinikai orvostudományok
 - 3.3. Egészségtudományok
 - 3.4. Gyógyszertudományok
 - 3.5. Multidiszciplináris orvostudományok
- 4. Agrártudományok**
 - 4.1. Növénytermesztési és kertészeti tudományok
 - 4.2. Állatorvosi tudományok
 - 4.3. Állattenyésztési tudományok
 - 4.4. Élelmiszertudományok
 - 4.5. Erdészeti és vadgazdálkodási tudományok
 - 4.6. Multidiszciplináris agrártudományok
- 5. Társadalomtudományok**
 - 5.1. Gazdálkodás- és szervezéstudományok
 - 5.2. Közgazdaságtudományok
 - 5.3. Állam- és jogtudományok
 - 5.4. Szociológiai tudományok
 - 5.5. Politikatudományok
 - 5.6. Hadtudományok
 - 5.7. Multidiszciplináris társadalomtudományok
- 6. Bölcsészettudományok**
 - 6.1. Történelemtudományok
 - 6.2. Irodalomtudományok
 - 6.3. Nyelvtudományok
 - 6.4. Filozófiai tudományok
 - 6.5. Nevelés- és sporttudományok
 - 6.6. Pszichológiai tudományok
 - 6.7. Néprajz és kulturális antropológiai tudományok

- 6.8. Művészeti és művelődéstörténeti tudományok
- 6.9. Vallástudományok
- 6.10. Média- és kommunikációs tudományok
- 6.11. Multidiszciplináris bölcsészettudományok

7. Művészetek

- 7.1. Építőművészet
- 7.2. Iparművészet
- 7.3. Képzőművészet
- 7.4. Színházművészet
- 7.5. Film- és video művészet
- 7.6. Zeneművészet
- 7.7. Tánc- és mozdulatművészet
- 7.8. Multimédia

8. Hittudomány²²

A továbbiakban vizsgáljuk meg a felsorolt tudományoknak a hadtudománnyal való kapcsolatát!

2.1.2. A tudomány(ok) és a hadügy

Az állam védelmi-képességét, társadalmi-politikai rendjének szilárdsága, a lakosság és a hadsereg morális-politikai állapota, a gazdaság, a tudomány lehetőségei, és a sajátos katonai potenciál határozza meg.

Az állam védelmi képességének a felsorolt, és viszonylag önálló elemei meghatározott szerepet töltenek be az állam katonai képességének kialakításában. Önmagában azonban egyik sem biztosíthatja a győzelmet. A fegyveres küzdelemben az anyagi erőt, az anyagi erőnek kell legyűrnie. Háborúban a győzelmet az a fél szerzi meg, amelyik a katonai és gazdasági, az erkölcsi-politikai és a tudományos képességével egyaránt fölényben van.

A tudomány sokféleképpen hat a honvédelemre, az állam védelmi képességére. A honvédelemre gyakorolt befolyása egyrészt a különböző tudományágak sajátosságaitól, másrészt a hadügy különböző elemeinek természetétől függ.

Az állam védelmi képességében a tudományok képesség meghatározó, mindenképpent a természettudományoktól (matematika, csillagászat, fizika, kémia, földtudományok stb.) függ. A természettudományok fejlődésének foka határozza meg a hadügynek – mindenképpent pedig a hadügy anyagi-technikai bázisának – a fejlettségi színvonalát és jellegét.

A fizika, a kémia, a biológia, valamint a matematika elméleti kutatásai, eredményei oldották meg a hadügy legfontosabb technikai problémáit. Például: az ismeretek elmélyülése

22. *A teológia (hittudomány)* egyébként 4 fő részre, és azon belül számos szaktudományra tagozódik, amelyek:

1. Alapozó hittudomány (Keresztény bölcelet, és fundamentális), 2. Rendszerező (dogmatika, morális),
3. Biblikus-történeti (Szentírástudomány, egyháztörténelem), 4. Gyakorlati teológia (liturgika, egyház-jog, pasztorális, homiletika, katechetika, valláspedagógia stb.).

az elemi részecskék világában, a kvantumelmélet fejlődése, a relativitáselmélet törvénye feltárása, a matematika, vegyészet, kohászat fejlődése is lehetővé tette a különböző rendeltetésű és hatóerejű atomfegyverek megalkotását. A matematikusok, a fizikusok, a vegyészek és más tudományok képviselői, az atomlőszerrel majdnem egy időben hozták létre a különböző hatótávolságú rakétákat.

A rádióelektronika, a matematika és kibernetika lényeges meghatározója volt a honvédelem fejlődésének. Ezek a tudományok a csapatok vezetésének automatizálásával felmerülő problémák elméleti bázisát alkotják. Komoly befolyása van a honvédelemre a biológiai és az orvostudományoknak is.

Az ország védelmi-képességének megszilárdításában, a fegyveres erők morálja, harci erejének fokozása szempontjából a társadalomtudományok eredményei is jelentős szerepet kapnak.

A társadalomtudományok eredményei választ adnak az olyan létfontosságú kérdésekre, mint a háborúk forrásai, keletkezésük okai, megelőzésük lehetőségei; feltárják a háborúk társadalmi természetét és a háborúk lényegét; megismertetik azokat a tényezőket, amelyek biztosítják a béke fenntartását, egy esetleges világháború kitörésének megakadályozását.

A közgazdasági tudományok eredményeikkel segítik az ország gazdasági erejének növelését. A filozófia, pedagógia, pszichológia és történelemtudomány hatékony eszköze az erkölcsi-politikai és a katonai potenciál fokozásának. A társadalomtudományok formálják az állampolgárok gondolkodását, végső soron a társadalmi tudatot. A világnézet, amely az ember eszmeiségének, öntudatának alapja, egyúttal a katonák morális és harci tulajdonságai fokozásának, ezáltal pedig a fegyveres erők szilárd harcképességének és harckészültségének is fontos előfeltétele.

A társadalomtudományok eredményeinek alkalmazása elmélyíti a katonában a haza védelméért, az állandó harckészültség fenntartásáért érzett felelősségtudatot. A hadügy forradalmának hatására a társadalomtudományok az oktatás és nevelés új formáit és módjait hívták életre. Növekszik a tudomány szerepe a csapatok felkészítésében és kiképzésében, a személyi állomány szolgálati tevékenységében.

A természet- és társadalomtudományok mellett a honvédelem színvonalára igen nagy hatással van a hadelmélet, maga a hadtudomány, amely a fegyveres küzdelem objektív törvényeinek és törvényszerűségeinek alapján felállított elvek összessége, továbbá a hadügy jövőjének tudományos előrelátása.

A hadelmélet, az államot fenntartó és működtető társadalmi közösség a nemzet honvédelmi politikáját kifejező katonai stratégiára támaszkodik.

A hadtudomány egyetemes, de nem egységes, és ebből adódik, hogy az egyébként országonként eltérő hadügy tudományelméletének és gyakorlatának megértéséhez a nemzeti – esetünkben a magyar – hadtudomány jellemzőit, elméletét és gyakorlatát célszerű vizsgálni.

2.2 A hadtudomány

2.2.1 Helyzetértékelés

A magyar hadtudomány mai helyzetét és fejlődésének tendenciáit alapvetően azok az át-alakulások határozzák meg, amelyek az elmúlt két évtized során a világban, térségünkben, illetve hazánk külső és belső körülményeiben végbementek. Ezek, a társadalom egészére ható és annak valamennyi területén érvényesülő folyamatok, a tudományág területén olyan át-alakulásokat, módosulásokat és végső soron új kihívásokat eredményeztek, melyek a magyar hadtudományi közélet szereplőinél a „küldetés” rangjára emelték a diszciplína elmélete és gyakorlata – kor követelmények szerinti – megújításának szükségességét.

A folyamat, melynek mozgatórugója az említett törekvés, immár közel húsz éve tart. Különböző tudományos műhelyek, tudós társaságok és testületek tagjai külön-külön és együtt, szimpóziumokon, konferenciákon, illetve a tudományos publikációkban igyekeztek és igyekeznek ma is a hadtudomány helyét, szerepét, tárgyát, fogalomrendszerét, illetve struktúráját a valós, vagy valósnak vélt társadalmi (felhasználói, alkalmazói) igényekkel harmonizálva megfogalmazni, vagy újrafogalmazni.

A hadtudománnyal összefüggő kutatói tevékenység önmagában fontos feladat, hiszen a tudomány akkor szolgálja az embert, illetve a társadalmat, ha a valós és aktuális igények megoldásához nyújt jól felhasználható, hatékony elvi és gyakorlati megoldásokat úgy, hogy közben a jelentkező kihívásokra történő eredményes válaszadáson túl, az élet egy adott területén segíti az eligazodást és a fenntartható fejlődést.

Azt, hogy a magyar hadtudomány e megújítási, megújulási periódusának mely szakaszában tart, nehéz lenne ma megmondani, hiszen jól érzékelhetően, a tudományág tekintetében, annak minden területe – az egyébként normálisnak tekinthető önfejlődést biztosító ütemtől eltérő, nem egy esetben szélsőséges kilengéseket is létrehozó – mozgásban van.

Hazánkban, a hadtudományban a rendszerváltozást követően viszonylag gyorsan megkezdődött a korábbi ismeretrendszer, terminológia és struktúra átalakítása, mely folyamatot a tudomány önfejlődése törvényének gyakorlatban történő érvényesülésén túl, döntően a nyugati katonai kultúra elméletének és gyakorlatának szükségszerűen teljes körű megismerési, valamint alkalmazásra vonatkozó igénye tett szükségessé.

A hadtudomány – jellegéből és feladataiból adódóan – mindig szoros kapcsolatban állt más tudományterületekkel, illetve tudományágakkal. Ez a tudományági jellemző az utóbbi tizenöt évben – tartalmát tekintve – a létező kapcsolatrendszer kiszélesedéséhez vezetett/vezet (például: új tudományszakok létrejöttéhez), egyúttal pedig a gyakorlatban a hadtudomány tartalmi gazdagodását eredményezi.

Az egyetemes tudomány fejlődési és működési tendenciáit vizsgálva, meghatározóan érvényesülő tényként kell elfogadnunk, hogy napjainkban bármely tudományág eredményes működésének egyik alapfeltétele, a hazai és nemzetközi tudományos kutatási rendszerhez/rendszerekhez történő – minden területre kiterjedő, a kreativitást ösztönző és egyúttal az innovációs folyamatokat elősegítő – aktív integrálódás.

Figyelembe véve, hogy a hadtudomány teljes mélységű és tudományos igényű művelésére csak azok az államok képesek, melyek rendelkeznek az ehhez szükséges feltételek mind-egyikével (politikai, gazdasági, katonai stb.). Fel kell tennünk a kérdést: célszerű e, a „kis országok” kutatóinak alapkutatásokkal foglalkozni, vagy elsősorban a „nagyok” által feltárt tudományos eredmények alkalmazására törekedjenek? Illetve, figyelemmel az adott ország lehetőségeire, valamint igényeire, mekkora mértékben és mélységben fordítsák figyelmüket a nemzeti értékek védelmét biztosító részletekre?

Az objektív körülmények vizsgálatai eredményeiből kiindulva – úgy véljük – Magyarországnak és a hazánkhoz hasonló méretű országoknak a hadtudomány terén is alapvetően a nagyhatalmak (elsősorban a szövetségeseik) hadikultúráját, illetve hadtudománya elméletét és gyakorlatát célszerű figyelembe venni. Ugyanakkor, – és ezt alapelvnek fogadjuk el – mindent meg kell tenni, a nemzeti sajátosságok figyelembevétele alapján kialakított és működtetett saját (esetünkben magyar) hadtudomány (hadikultúra) megőrzése, fejlesztése és elméleti, gyakorlati művelése érdekében.

A rendszerváltozást követő években hazánk fokozatosan visszatért a nyugat-európai civilizációs kultúrkör értékrendjéhez, illetve a NATO teljes jogú tagja lett. Szeretnénk azonban megjegyezni, hogy ezek az események, egy ígéretes jövő elérését biztosító fejlődési folyamat döntő fontosságú mozzanatai voltak. A magyar hadügy, annak elméleti és gyakorlati oldala ugyanazokat a jellemzőket mutatja, mint amelyek napjainkban országunk és társadalmunk egészére jellemzők.

Mindezekre figyelemmel, követendőnek azt tartanánk, hogy a nyugati hadikultúra képviselőinek, gondolkodóinak, teoretikusainak nézeteit, elveit, valamint az ezek nyomán kialakult gyakorlatot, a hazai hadtudományi műhelyek napjainkban is, tudományosan megalapozott rendezőelvek szerint – maximális figyelemmel a létező feltételekre és lehetőségekre – analizálják és szintetizálják, majd ha az célszerű, akkor felelősséggel és kellő körültekintéssel mellett használják fel a hazai hadtudomány fejlődése érdekében. A hangsúly a felelősségen, a célszerűségen és persze a kellő körültekintésen van, amely egyúttal a hatékony alkalmazhatóságot és finanszírozható költségkihatást is jelent.

Minden más esetben nemzeti megoldásokra kell törekednünk, olyan módon, hogy az hazánkban és fegyveres erőnknek mindenkor biztos alapul szolgálhasson honvédelmi, nemzetvédelmi, valamint NATO szövetségesi tagságunkból adódó műveleteink sikeres végrehajtásához.

A hadtudomány – mint ahogyan ezt már a tankönyv korábbi fejezetében említettem — egyetemes, azonban egyáltalán nem egységes. Abban a nemzeti sajátosságok, kutatási eredmények is megjelennek, amelyek aztán visszahatnak a tudomány egységes egészére és annak alkalmazására.

Átgondolva, az utóbbi, közel két évtized diszciplínát érintő történéseit, szeretném hinni, hogy nem volt és ma sem lehet egy pillanatilag sem feladat, hogy nemzeti hadtudományunkban – valamiféle újat erőszakoló törekvésnek engedve – elvetve, lerombolva mindent, újra építkezzünk. Bölcsebben tesszük, ha kellő átgondolás mellett megőrizzük mindent, ami időtálló, értékes és jó; ugyanakkor – természetesen tudományos igényességgel beépítjük a tudományág ismeretrendszerébe mindazt az újat, mely a jövő szempontjából annak sikerességét, továbbá alkalmazói, felhasználói oldalról – a szükségesség és hasznosság okán – nélkülözhetetlenségét eredményezi.

A fentiekben közreadott gondolatok tükrében meggyőződéssel vallom, hogy Magyarországon nem egy gyökeresen új hadtudományt kell teremteni, hanem a meglévőt – a létező és valós értékei megőrzése mellett – továbbfejleszteni, gazdagítani.

2.2.2 Gondolatok a diszciplínáról

A hadtudomány a fegyveres küzdelem gyakorlatából született és elsősorban, döntően a hadviselés tapasztalatainak általánosítása nyomán fejlődött úgy, hogy e folyamat során mindvégig meghatározó területe volt, és az ma is társadalmi létünknek.

Az ókorban mindent átfogó (tudományok feletti) tudomány, a filozófia differenciálódása elkezdődött, és elmondhatjuk, hogy a hadtudomány az elsők között lépett az önálló fejlődés útjára. A hadjáratok első leírásaitól, majd a háború és a hadviselés módjainak megismertetésére írt első könyvektől hosszú út vezetett napjainkig. A mában is jól ismert tudományelméleti és rendszertani struktúra, a hadtudomány végleges kialakulásának folyamatában kristályosodott ki, a 18. század végére, illetve a 19. század elejére.

Alapvetően erre a történelmi időszakra tehető, a tudományág művelői körében annak a napjainkig élő törekvésnek a kezdete is, melynek eredményeként időről-időre – az aktuális, vagy annak ítélt, esetleg hitt, társadalmi igények hatására való hivatkozással – újra és újrafo-galmazták a szakemberek a hadtudományt.

A helyzetértékelésben bemutatott, és – véleményem szerint – napjaink nemzeti hadtudományában érvényesülő tendenciák is oda vezettek, hogy az előző mondatban leírt jelen-ség, ismét időszerű kihívásként, illetve feladatként jelentkezett. Nem véletlen tehát, hogy az elmúlt évek során e kérdésben számos kísérlet tanúi lehettünk. Az akarat (a személyes és csoportos egyaránt), érzékelhetően olyan fogalomalkotás megvalósítására irányult, mely a változó világunkban, a kor kihívásaira és elsősorban a magyar társadalom (benne a hazai tudományos közélet) elvárásaira hatékony, tartalmas és egyúttal elfogadható megoldás lehet.

Ezt, a nem kis felelősséggel végrehajtott tevékenységet, a Magyar Tudományos Akadémia (MTA) Hadtudományi Bizottsága és köztestületi tagsága II. Tudományos konferenciáján,²³ konszenzussal elfogadott állásfoglalása alapján sem tekinthetjük befejezettnek. Sőt biztosak lehetünk benne, hogy akár a közeljövőben – a jobbítás és a tökéletesítés szándékától vezérelve – újabb és újabb fogalmi értelmezéseken vitatkozhatunk. Ez persze így természetes, csak hát, van itt egy-két olyan tényező, amelyek alapvető, meghatározó fontosságáról egy pillanatra sem feledkezhetünk meg.

Itt van rögtön az egyik: *a hadtudomány centrális területe, a lényege a tárgya* elmúlt másfél-két évtized összes hatásának és változásának tükrében is *napjainkban is a fegyveres küzdelem.*

23 A konferencia 2006-ban a következő tartalommal definiálta a hadtudományt: „*a hadtudomány az emberiség létét és biztonságát fenyegető kihívások és veszélyek ellen alkalmazott katonai erők és eszközök sikerét meghatározó elméleti tételek és gyakorlati tapasztalatok összefoglaló ismeretrendszere*”

Az a *fegyveres küzdelem*, és ez a második döntő tényező, amely ha adott viszonyok között a gyakorlatban érvényesül „*velejeég politika*”.²⁴

A tények makacs érvek, és úgy véljük, hogy a fenti két állítás történelmileg is igazolt.

Világunkat az összetett, veszélyeket hordozó társadalmi mozgások jellemzik. Ha azonban van bátorságunk, és merünk szembenézni az objektív tényekkel, van esélyünk az ok-okozati összefüggések megértésére. A sikeres problémafelismerést azonban, csak akkor követheti a hatékony problémamegoldás, ha e folyamat során tevékenységünket mindvégig ugyanaz a konzekvens, logikus gondolkodás vezérli. Ekkor képesek leszünk a társadalmunkban zajló folyamatokat kontrollálni, hatékonyan kezelni, végső soron komplex biztonságunkat garantálni, illetve fejlődésünket fenntartani.

Meggyőződésünk, hogy amikor korunk hadtudományának elméletét és gyakorlatát teszzük vizsgálat tárgyává, ugyanígy kell eljárunk.

Ebből kiindulva, célszerű szembenéznünk a következőkkel:

- A 20. század utolsó évtizedeiben, jelentős mértékben megváltoztak a létünkre és biztonságunkra ható veszélyforrások és ezek a változások napjainkban is tapasztalhatók.
- E veszélyforrások tükrében sajnos ma még nem zárhatók ki a lokális és regionális háborúk, valamint a katonai erővel megoldani kívánt konfliktusok veszélye. Sőt, figyelemmel a Föld különböző térségeiben létező, konkrét országokhoz köthető katonai művelési képességekre, és ezeknek a biztonság komplex rendszerében elfoglalt helyére, el kell ismernünk, hogy lokális és regionális méretű katonai műveletekkel – mint végső politikai megoldással – a jövőben is számolnunk kell.
- Az utóbbi, közel két évtized lokális, regionális válságait vizsgálva megállapítható, hogy azokkezelésében (különösen aglobalíshatássalbírókesetében) mindig jelen van a háborús, vagy válságreagáló katonai műveleteket folytató nemzeti, vagy szövetséges fegyveres erő, amely birtokolt képességei alkalmazásával, fegyveres küzdelemmel teljesíti küldetését.

A leírtakat alapul véve azt gondolom, *korunk hadtudománya* megítélése tekintetében akkor járunk el helyesen, ha elfogadjuk a társadalmi tudatban, hogy az elsősorban *a fegyveres küzdelem természetére, lényegére és tartalmára, a fegyveres erők képességeire, a hadviselés eszközeire és módjaira, továbbá azok támogatására, illetve biztosítására vonatkozó ismeretek rendszere*, amely napjainkban főként a tudományos előrelátáson alapulva fejlődik.

A hadtudomány viszonyrendszere más tudományágakkal is sajátos, hiszen saját hatékonysága biztosítása érdekében figyelembe veszi, önállóan elemzi és katonai szempontok sokaságán keresztül értékeli azok részeredményeit, eredményeit.

A hadtudomány funkcionális működése is specifikus, ugyanis amikor megalkotja, kidolgozza egy konkrét fegyveres erő szervezetét, kiképzési rendszerét, illetve alkalmazásának művelési formációit, akkor minden esetben annak a társadalmi közösségnek, csoportnak az igényeiből, célkitűzéseiből indul ki, amelynek a szolgálatában áll.

24 *The Blackwell Encyclopaedia of Political Thought*. Edited by David Miller. Oxford, Blackwell 1991.:

„A politika egy komplex társadalmi jelenség, mely létevel, illetve funkcionális működésén keresztül a társadalmak (országok, nemzetek, illetve országok és nemzetek alkotta szövetségek), továbbá a társadalmakat alkotó különböző csoportok érdekeit érvényesíti, céljait, megvalósítását teszi lehetővé békés, vagy erőszakos eszközök alkalmazásával.” (371-372. oldal)

A fegyveres küzdelem egyébként társadalmi jelenség is – és mint ilyen – komplex megismeréséhez és kezeléséhez valójában át kell lépniünk a hadtudomány kereteit, hiszen azt nemcsak annak tudományági síkon érvényesülő törvényei, hanem a társadalom, sőt a létező anyagi világ működését biztosító általános törvények szempontjából is vizsgálni kell.

Valójában emiatt elengedhetetlen, hogy a tudományág elméleti és gyakorlati szakemberei, ne csak saját területüknek legyenek avatott művelői, hanem tudományosan megalapozott széles látókörrrel rendelkezve, az összefüggések rendszerében azt is jól kell ismerniük, hogy a hadtudomány miért és miként szerves része és bizonyos értelemben alakítója, a társadalmi lét más területén megvalósuló emberi tevékenységeknek.

Ebből a megállapításból kiindulva, vagy erre figyelemmel célszerűnek tartom megemlíteni, hogy a *hadtudomány* a kutatása tárgyát, tudományági természetét és rendeltetését tekintve – a technikai és technológiai tudományterületi jellemzőivel együtt is – *társadalomtudomány*, amely azonban multidiszciplináris jellemzőjénél fogva egyébként lehetne akár önálló rendszertani kategória is.

2.2.3 A hadtudomány jelenkori társadalmi tudati megjelenése

Biztonsági környezetünk ma még fő vonalaiban sem hasonlít azokhoz a prognózisokhoz, melyeket a múlt század kilencvenes évtizednek első felében – nemzetközi, illetve hazai – elismert biztonságpolitikai, gazdasági és politikai szakértők napjainkra jósltak. A hidegháború, a szembenállás korszaka ugyan véget ért, de egyúttal megindultak olyan – az esetek többségében a történelmi múlt „rendezetlenségei” által is meghatározott (Közép- és Közép-Kelet Európában biztosan) – lokális és regionális társadalmi mozgások, melyek a századforduló időszakában már globálisan, és igen erőteljesen éreztették hatásukat. A geopolitikai és geostratégiai helyzet a várakozásokkal ellentétben nem egyszerűsödött, sőt olyan biztonsági kihívások, illetve veszélyforrások jelentek meg vagy aktivizálódtak, melyek hatásai napjainkban is érvényesülnek.

Az Amerikai Egyesült Államok szuperhatalmi szerepvállalása ellenére, a világ nem vált egypólusúvá, sőt napjainkra egyértelműen behatárolhatóak azok a többé-kevésbé már valóságos hatalmi központok, például a BRICS országok, melyek meghatározó társadalmi elitje a nyugati-civilizációs kultúrkörhöz tartozó társadalmak által elképzelt – a fenntartható fejlődésüket biztosító – elmélettől, illetve gyakorlattól eltérő „jövőképből” gondolkodnak.

Napjainkra bebizonyosodott, hogy az emberiség egészét fenyegető globális biztonsági kihívásokra nem tudunk, vagy kontinentális, regionális és nem egy esetben lokális érdekei, érdekeltségei miatt nem vagyunk képesek, esetleg nem is akarunk egységes válaszokat adni, illetve megoldásokat találni.

Valójában biztonságfelfogásunk sem egységes. Jelen tankönyvünkben nem célok a napjainkban létező biztonságelméletek valamilyen rendezőelvek alapján történő elemzése, de azt feltétlenül szükségesnek tartom megjegyezni, hogy működő világunkban egyszerre van jelen és érvényesül, a komplex, valamint a konzervatív biztonságelmélet és gyakorlat.

Ez a tény Földünkön – az emberiség egésze szempontjából – már önmagában megosztottsághoz vezet. Ezt az alaphelyzetet tovább bonyolítja a kontinentális, regionális és lokális

sajátosságként megjelenő politikai, gazdasági, szociális, etnikai és történelmi jellemzők által motivált közösségi tudat, helyesebben annak leképződése, az éppen létező történelmi korszak aktuális időszakában, a mában.

Hazánk, a NATO és az Európai Unió (EU) tagjaként természetesen részese a fentiekben leírt, regionálisan, kontinentálisan és globálisan zajló, érvényesülő folyamatoknak. Ebből adódóan azt is természetesnek kell elfogadnunk, hogy miközben nemzetállami érdekeink érvényesítése mellett, vagy helyesebben azzal együtt hatékonyan támogatjuk a szövetségeseinkkel vallott és vállalt közös értékeink védelmét, illetve érdekeink megvalósítását, aközben szembesülünk mindazokkal a fenyegetésekkel és kockázatokkal, melyek magyar társadalmunk, valamint államunk biztonságát veszélyeztetik. A biztonság többféleképpen magyarázható, pontosan azonban nehezen fogalmazható meg. A biztonság nem csak fogalom: jelenség, amely befolyásolja az emberek viselkedését, cselekedeteit egyéni, csoport és társadalmi szinten egyaránt. A biztonság iránti igény mindig valami fenyegetettségre vagy veszélyhelyzetre való reakcióként jelent meg a történelem folyamán, és jelenik meg napjainkban is. A biztonság igénye az egyik legalapvetőbb emberi szükséglet.

A hazánk, de végső soron az emberiség fennmaradásának is garanciális eleme, hogy a biztonságunkat veszélyeztető kihívásokra időbeni és hatékony válasz lépések megtételével reagáljunk. Ennek a konfliktuselhárító, konfliktuskezelő tevékenységnek az alapvető eszköze, a küldetésstudattal bíró tudásalapú társadalmi fejlődés fenntartása. Véleményem szerint, ennek a társadalmi cselekvési folyamatnak a sikeres megvalósulásában a hatékonyan működő, illetve működtetett tudományok töltik be a vezető szerepet.

Komplex biztonságelméletünk és gyakorlatunk katonai területének társadalmi igényeket és elvárásokat kielégítő funkcionálása, elképzelhetetlen nemzeti hadtudományunk hatékony, eredményes és innovatív működése, működtetése nélkül.

Komplex biztonságelméletünk és gyakorlatunk, éppen a biztonsági kihívások és veszélyforrások tartalmi változásai következtében, a védelmi funkció szerepét társadalmi életünk minden részterületén fajsúlyossá tette. Mindennapjaink létező fogalmi kategóriái a honvédelem, nemzetvédelem, polgárvédelem, katasztrófavédelem, természetvédelem, egészségvédelem, jogvédelem, információvédelem, iparvédelem, család- és gyermekvédelem, személyiségi-jogvédelem stb. Talán erre is visszavezethető az a tény, hogy nemzeti köztudatunkba néhány éve gyökeret vert a közismertté vált *védelemtudomány* kifejezés. Mára a védelemtudomány – miközben a konszenzuson alapuló fogalmi és tartalmi meghatározása, még várat magára – használata a közéletben – egyébként a különböző médiák hatására is – gyakorlatilag polgárjogot nyert, ezáltal is fokozva azt a zavart, mely e vonatkozásban, a társadalmi gondolkodásban (köz- és tudományos gondolkodásban egyaránt) tapasztalható.

A fentiekben közzétett gondolat elolvasása után feltehető a kérdés: hogyan van ez, mi itt a probléma?

A válasz látszólag egyszerűen megadható: olyan, mint *védelemtudomány, a tudományágak között nem létezik, ilyen tudományág nincs.*

Van azonban az előzőekben ismertetett helyzet, amely – véleményem szerint – tisztázható. Meggyőződésem, hogy a következőkben vázolt elmélet, nemcsak arra alkalmas, hogy a már említett felfogásbeli zavart megszüntesse, hanem arra is, hogy alapját képezze egy olyan, az érintett tudományágak által alkotott nemzeti tudományos szövetségnek, amelyben a résztvevőket társadalmunk értékeinek és érdekeinek komplex, továbbá hatékony védelme érde-

kében, azonos küldetéstudat, célrendszer, valamint tudományág-specifikus feladatrendszer kapcsol össze, eredményesen működő *Védelemtudomány tehát nincs. Viszont van*, sőt tudatos tevékenység eredményeként, társadalmi hasznossága tekintetében rendkívül fontos területként működtethető, a létező tudományágak, esetenként bizonyos tudományágakhoz tartozó tudományszakok által alkotott *védelemtudományok megnevezéssel jelölhető diszciplínacsoport*. Ez a csoportosítás akkor is létezik, ha az egyébként ide sorolható tudományágak képviselői erről nem kívánnak tudomást venni. Érzékelhetően a társadalmi igény és annak felismerése, valamint megvalósítása nem mindig esik egybe.

Ezt, az egyébként azonos küldetésalapon nevesíthető csoportot azok a tudományágak, illetve tudományszakok alkotják, amelyek kutatásuk tárgya, tudományági természetük és rendeltetésük okán, meghatározó mértékben hatnak, képesek hatni a biztonságunk legfőbb garanciáját jelentő honvédelmi rendszerünk, szellemi, anyagi, szervezeti és infrastrukturális elemeire, jelentős mértékben befolyásolva azok (és ezáltal az egész rendszer) képességalapú működését.

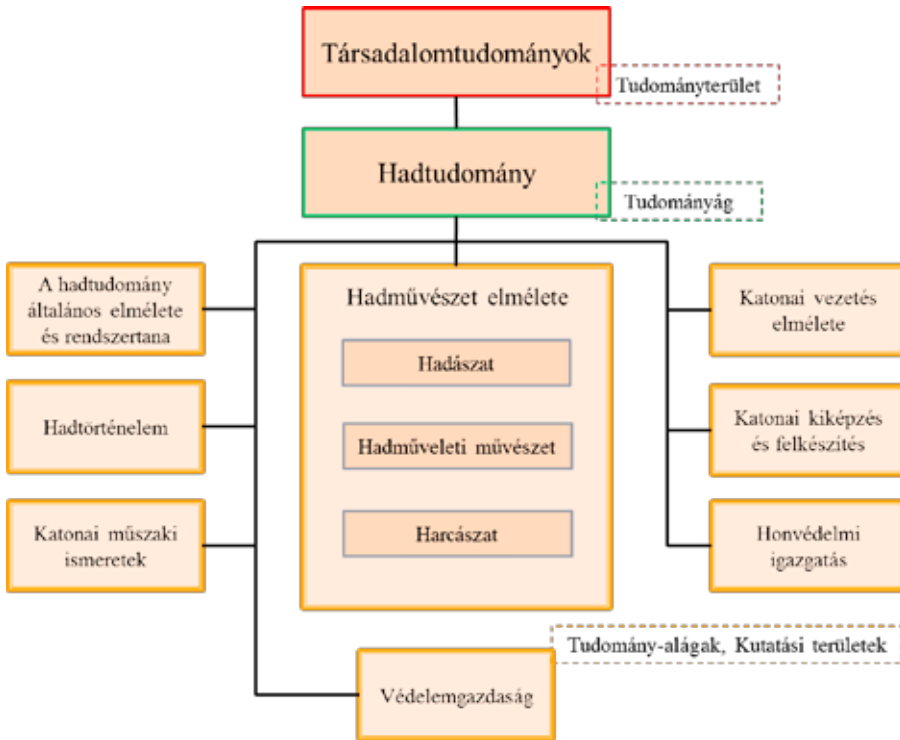
E gondolatmenet alapján teljesen természetesen adódik a felismerés: *a védelemtudományok csoportját alkotó diszciplínák egyik – jöllehet meghatározó és integráló jellegű – tudományága a hadtudomány, amely azonban ebben a viszonyrendszerben is megőrzi tudományági jellemzőit és minden erejével, képességével szolgálja nemzetünk és azon keresztül a szövetség hadügyét.*

2.2.4 A hadtudomány struktúrája

A fegyveres küzdelem törvényszerűségeinek feltárása nem csupán a tények, a kutatási eredmények felsorolása és vizsgálata. A hadtudománynak éppúgy, mint más tudománynak is, fel kell használnia a kölcsönösen összefüggő (páros) logikai kategóriákat: a lényegét és jelenséget; a tartalmat és formát; az okot és okozatot; a szükségszerűséget és véletlent; az általánost, a különöst és egyest; az absztrakttat és konkrétat; az egészet és a részt.

A hadtudomány az a tudományág, amely a fegyveres küzdelem keletkezését, célját, jellegét, osztályozását vizsgálja, illetve kutatja a hadseregek megjelenésének és fejlődésének törvényszerűségeit, valamint a haderő társadalmi megítélésének és elfogadottságának helyzetét.

A hadtudomány törvényei megmutatják, hogy a fegyveres erők milyen úton és módon készüljenek fel a katonai műveletek különböző fajtáinak végrehajtására, és hogyan vívják ki a győzelmet korunk hadviselésének keretei között. Ma, a 21. század második évtizedében is az előzőekben leírtak képezik a hadtudomány alapját.

6. ábra A hadtudomány szerkezete és alapvető kutatási területei²⁵

A Társadalomtudományok tudományterülethez sorolt Hadtudomány, mint tudományág, alapvető kutatási területei (más megnevezéssel tudomány alágak) tartalmukra figyelemmel az alábbiak szerint értelmezendők.

A *hadtudomány általános elmélete* a tudományágnak az a része, mely feltárja és rendszerezi a hadtudomány valamennyi területére érvényes összefüggéseket. Kutatja továbbá a hadtudomány belső kérdéseit, és ebből adódóan foglalkozik a hadtudomány tárgyával és módszerével; a fegyveres küzdelem jellegével; a fegyveres küzdelem általános és specifikus törvényeivel; az objektív és szubjektív tényezők viszonyával a hadviselésben; az ember és a technika szerepével, egymáshoz való viszonyával; a gazdasági és tudományos-technikai képességekkel, valamint a hadiállapot kérdéseivel.

25 Szerző szerint, mely az elmúlt évtized e tárgyban megvalósult kutatási eredményei alapján került kialakításra. Megalkotását befolyásolta, hogy az elmúlt, közel negyed században jelentősen megváltozott a biztonsági- és műveleti környezet, a hadviselési mód. Ennek következtében a katonai műveletek gyakorlata és elmélete, mely végső soron, a hadelméleten keresztül – annak módosuló tartalma okán – folyamatosan hat a hadtudomány szerkezetére, és már középtávon is módosítja/módosíthatja azt.

A hadművészet elmélete a hadügy elmélete és gyakorlata, a hadtudomány legfontosabb területe. A hadművészet elmélete a hadászati, hadműveleti és harcászati tevékenység megvívási módjainak objektív törvényszerűségeire vonatkozó ismeretek rendszere. A hadművészet a szárazföldön, a tengeren, a légtérben és a légi-kozmikus térségben folyó fegyveres küzdelem előkészítésének, megvívásának és harci, valamint harci kiszolgáló támogatásának tudományos elmélete és gyakorlata. A hadművészet egyben a fegyveres erők gyakorlati tevékenysége is.

A hadművészet elmélete és gyakorlata a harc, a hadművelet, és a hadászati műveletek előkészítésének, megvívásának elméletével és gyakorlatával foglalkozik. A hadművészet alkotórészei ebből adódóan a hadászat, a hadműveleti művészet és a harcászat, melyek szoros kapcsolatban állnak egymással, hatnak és visszahatnak egymásra. A vezető szerep azonban a hadászaté.

a) *A hadászat* a politika eszköze, annak alárendelt és attól függő tudományos elmélet, a katonai erők alkalmazásával elérendő győzelem biztosításának az elmélete. Tudományosztályozási szempontból a hadművészet legmagasabb rendű területe.

A hadászat a fegyveres küzdelem egészének jelenségeire és törvényszerűségeire vonatkozó, tudományosan megalapozott ismereteknek rendszere, elmélete és gyakorlata. Tanulmányozza a múlt háborúinak tapasztalatait, a katonapolitikai helyzetet, az ország és a régió geopolitikai, geostratégiai helyzetét, a fegyveres küzdelem új eszközeit és azok alkalmazásának lehetőségeit, a lehetséges háborús térségeket és hadszíntereket, továbbá a valószínű vagy valószínűsíthető ellenség lehetőségeit és nézeteit a háborúval és a fegyveres küzdelemmel kapcsolatban. A hadászat által tanulmányozott kérdések ismeretanyagát a hadászat számára a hadtudomány elméletének és gyakorlatának más ágazatai szolgáltatják.

Ezen ismeretanyagok elemzése, értékelése, és szintetizálása után a hadászat a fő figyelmet a lehetséges háború, a fegyveres küzdelem körülményeinek és jellegének a haderőnemek hadászati alkalmazása alapjainak a válságreagáló háborús katonai műveletek előkészítésének és megvívásának, a fegyveres erők anyagi, technikai biztosítása alapjainak és hadászati vezetés kérdéseinek kutatására fordítja. A felsorolt elméleti kutatások mellett a hadászat foglalkozik a legfelsőbb katonai vezetés gyakorlati vezetési módszereinek tökéletesítésével, fejlesztésével.

A hadászat kutatási módszertana a dialektikán alapszik, és legfontosabb területei a következők: a hadászat jelenségeinek tanulmányozása azok dinamikájában, az adott történelmi időszak konkrét sajátosságainak figyelembevételével; a különböző részterületeken megvalósuló folyamatok csoportosítása, azokban fellelhető rokonjelenségei (közösség, egyneműség, a struktúra hasonlósága, a szervezet típusa) alapján. A matematikai módszerek alkalmazásához szükséges tételek és folyamatok megfogalmazása; az adott probléma megoldásához számításba jöhető különböző változatok összevetése és közülük az optimális változatok kiválasztása; olyan matematikai modellek készítése, amelyek biztosítják, hogy a kutatások a legoptimálisabbak és a következtetések megalapozottak legyenek.

b) *A hadműveleti művészet*: a hadművészet elméletének legfiatalabb területe, amely a különböző haderőnemek seregtesteinek közös, vagy a seregtestek önálló hadműveleteink előkészítésével, és lefolytatásával kapcsolatos elméleti és gyakorlati kérdésekkel foglalkozik. A hadműveleti művészet kutatási területének centrális eleme a seregtestek alkalmazásának elmélete és gyakorlata.

A hadművelati művészet összekötő kapocs a hadászat és a harcászat között. Éppen ezért alapjaiban a hadászat által meghatározott feladatokat teljesíti, azaz meghatározza a hadászati célú hadműveletek előkészítési és megvívási módjait, valamint irányt mutat a harcászat számára, hogy az egy-egy hadművelet sikere érdekében hogyan készítse elő és vívja meg a harcot. A hadművelati művészet az általános elmélet kutatási területén belül foglalkozik a hadműveletek jellegével, előkészítésével, és általános elveivel, a seregtestek összetételével, lehetőségeivel, alkalmazásuk módszereivel és formáival. Továbbá, a hadműveletek előkészítésének és levezetésének módszereivel, és formáival, az anyagi éstechnikai, illetve a hadműveletek minden oldalú biztosításának és vezetésének kérdéseivel.

c) *A harcászat*: a hadművészet alkotórésze, amely a különböző haderőnemi és fegyvernemi alegységek, egységek és magasabbegységek harcának objektív törvényszerűségeit tanulmányozza. Továbbá a szárazföldi, légi és tengeri harc előkészítésének és megvívásának módszereit dolgozza ki. A harcászat a hadművelati művészethez és hadászathoz viszonyítva alárendelt helyet foglal el, azok érdekében tevékenykedik, és a hadművelati művészet által eléje tűzött célok elérését segíti elő.

A harcnak, mint a fegyveres küzdelem egy részének jellegét, lényegét tanulmányozza. Feltárja a harc megvívására bevont erők és eszközök sajátosságait, azok harci lehetőségeit, és a szemben álló fél fő harcászati elveit. A kutatás, az elemzés, az értékelés eredményeként elméleti és gyakorlati következtetéseket von le a különböző típusú harcok előkészítésére, azok vezetésére, illetve azok megvalósulásának minden oldalú biztosítására.

A harcászatnak két fő részterülete van: az általános harcászat és a fegyvernemek harcászata. Az általános harcászat tartalmát tekintve minden fegyvernemre általánosan vonatkozó tételeit kutatja, elemzi és fejleszti, míg a fegyvernemek harcászata a fegyvernemek és szakcsapatok alegységeinek, egységeinek, és magasabb egységeinek harctevékenységi módjait elemzi, tanulmányozza, értékeli és kutatja.

A honvédelmi igazgatás kutatja az arra jogosított és kötelezett közigazgatási szerveknek jogilag szabályozott olyan tevékenységét, amely a polgári és katonai szervek, illetve közösségek, valamint az állampolgárok honvédelmi kötelezettségeinek tervezésével, szervezésével, illetve azok végrehajtásával kapcsolatos feladatokra irányulnak. A honvédelmi igazgatás a védelem-igazgatás részeként megkülönböztetett figyelmet fordít a katonai igazgatásra.

A katonai vezetés elmélete: a hadművészettel áll a legszorosabb kapcsolatban. A hadtudomány és a társadalomtudományok eredményeinek felhasználásával tanulmányozza a fegyveres erők katonai műveletekre való felkészítésének módjait, valamint a fegyveres tevékenység előkészítésének és végrehajtásának irányítását. A katonai vezetéselmélet kutatja a katonai és csapatvezetés általános és elméleti kérdéseit, foglalkozik a katonai vezetés szervezeteivel, eszközeivel, módszereivel és vizsgálja, feltárja azokat a követelményeket is, amelyeket a honvédelem érdekében a vezetés vonatkozásában a nem katonai szerveknek kell foganatosítaniuk.

A katonai kiképzés és felkészítés a hadtudomány azon kutatási területe, amely a személyi állomány, az alegységek, az egységek és a magasabbegységek, valamint a különböző törzsek és vezetési csoportok állománya, hadelméleti, morális, pszichikai fizikai felkészítésével, illetve annak kérdéseivel foglalkozik, továbbá a katonai oktatásának és nevelésének legcélszerűbb módszereit kutatja és dolgozza ki. A katonai kiképzés és felkészítés tevékenysége során felhasználja a pedagógia, a pszichológia és a szociológia tudományágak eredményeit.

A hadtörténelem: a történelem és a hadtudomány egyik közös kutatási területe. Vizsgálata kiterjed a háborúk, a hadtudomány és a hadművészet, a katonai erő, a fegyverzet és a haditechnika történetére, de választ ad a katonai történetírás és forráskutatás problémáira is. A hadtörténelem a fegyveres küzdelmek objektív törvényszerűségeinek kutatásakor a hadtudomány fejlődését elősegítő múltbeli tapasztalatokat általánosítja.

A védelemgazdaság: a fegyveres küzdelem gazdasági törvényszerűségeit, a hadigazdálkodási rendszer építése, valamint működése elméletének és gyakorlatának folyamatában fellépő törvényszerűségeket, jelenségeket és folyamatokat kutatja, vizsgálja.

A kutatás eredményeként tudományosan megalapozza az ország (a szövetség) védelmi gazdasági politikáját. A védelemgazdaság kutatási részterületei az ország (szövetség) és a feltételezett ellenség hadigazdasági potenciálja és hadigazdálkodása; a gazdaság háborús felkészítése, készenléte, mozgósítása, működése, vagyis életképessége; a termelés elosztása, forgalom, fogyasztás, tartalékképzés, gazdálkodási és irányítási formái.

Katonai műszaki ismeretek: a hadtudomány egyik fontos kutatási területe, amely a természettudományok és a műszaki tudományok – kiemelten a katonai műszaki tudományok – eredményeinek felhasználásával a fegyveres küzdelem megvívásához szükséges fegyverek, fegyverrendszerek és egyéb haditechnikai eszközök, anyagok alkalmazásának, technikai, technológiai kérdéseivel, továbbá üzemeltetésükkel és javításuk lehetőségeinek feltárásával foglalkozik. A haditechnikai ismeretek a hadtudomány valamennyi kutatási területével, de mindenekelőtt elsősorban a hadművészettel állnak szoros kapcsolatban.

3. FEJEZET

A STRATÉGIA, A KATONAI STRATÉGIA ÉS A HADÁSZAT

3.1 Gondolatok a stratégiáról

Napjainkban a stratégia – mint fogalom, – olyan mértékben része a közgondolkodásunknak, illetve a napi kommunikációinkban olyan gyakran alkalmazott meghatározás, hogy akár azt is hihetjük, hogy mindent tudunk róla. Széleskörűen elterjedt alkalmazása látszólag arról is meggyőző bizonyítékkal szolgál, hogy ismereteink e tárgyban átfogóak, helytállóak és igazolhatók. Szükséges azonban megjegyezni, hogy általában közgondolkodásunk eredményeként a stratégia kifejezés alkalmazása, használata esetén az előbb felsorolt átfogó, helytálló és igazolható jelzők mögé sorakoztatható tartalmi kritériumok meglétét nem igazán társítjuk az éppen aktuálisan alkalmazott fogalomhoz. Ez azonban ebben a formában és e tekintetben delúzió²⁶.

A stratégia kifejezés alkalmazása mindennapi életünk létviszonyai között már messze nem azzal a fogalmi tartalommal párosul, melyet általában a különböző értelmező szótárak, lexikonok szerzői, illetve szerkesztői a stratégia, mint szócikk értelmezésénél, kiinduló gondolatként közreadnak²⁷.

Ha a 21. század nyugat-európai civilizációs kultúrköréhez tartozó társadalmak létét jellemző mozgásformákat vizsgáljuk, akkor megállapíthatjuk, hogy a korszak történelmi kihívásaira adott eredményes vagy kevésbé eredményes válaszok a társadalmi lét minden területén olyan folyamatokat generálnak, melyek egymással összefüggésben, egymásra hatva és visszahatva adják mindennapi létünk lényegét, és járulnak hozzá jól vagy kevésbé jól társadalmaink fenntartható fejlődésének biztosításához. Ez a létforma a társadalmak többségében – a társadalmakat alkotó osztályok és rétegek valamilyen szinten megvalósuló gondolkodásának eredményeként – a társadalmi közgondolkodás szintjén olyan állapothoz vezet, mely a társadalmi lét mindennapjaiban átfogó, egymással összefüggő cselekvéseket eredményez. Ebből a megfogalmazásból viszont az következik, hogy ez az állapot a társadalmi lét minden területén olyan tervszerű tevékenységek, cselekvések végrehajtását kényszeríti ki, mely egy-egy területre, illetve részterületre vonatkozóan a mikroszinttől a makroszintig terjedő tervezést, szervezést és végrehajtást igényel.

Ennek a napjainkban megvalósuló emberi létformának egyik sajátos jellemzője, hogy a stratégia, a társadalmi lét minden részterületén – mint elméleti és gyakorlati kategória –

26 Ez a kifejezés ámitást, káprázatot, csalódást jelent. A delúzió keletkezésének okai lehetnek: tájékozatlanság, kritikátlanlás, szellemi tétlenség.

27 A hadászat köznyelvi megnevezése, illetve a hadászatra vagy azzal összefüggésben alkalmazott kifejezés.

megjelent. Gyakorlatilag a 20. század második felében a stratégia, mint kifejezés kilépett a korábban értelmezett fogalmi keretei közül, jelentéstartalma kiszélesedett, számos tekintetben átalakult.

Mindezek eredményeként napjainkban már nem csak nemzeti stratégiákról, katonai stratégiákról, politikai stratégiákról, továbbá a társadalmi lét különböző területeit szabályozó ágazati stratégiákról (pl. oktatási, egészségügyi, ipari, kereskedelmi) beszélünk, hanem stratégiával találkozunk egy neves előadóművész koncertkörútjának megtervezése, előkészítése és végrehajtása során is. Az üzleti élet minden területét stratégiák szabályozzák. De stratégia alapján működik a humanitárius célok megvalósítása érdekében létrehozott és kialakított civil szerveződés is. Az országainkat és állampolgárainkat sújtó, különböző ökológiai és társadalmi katasztrófák kezelésére is stratégiákat alkalmazunk, és hasonlóképpen stratégiája van a turizmust és a vendéglátást biztosító ágazati tevékenységnek is.

A példákat még hosszasan sorolhatjuk, azonban egy tényre kívánjuk a figyelmet ráirányítani a fentiekben leírt jelenség nagyjából az utóbbi fél évszázad társadalmi mozgásainak eredményeként, a társadalmak különböző területein felmerülő nyilvánvaló igények hatására vált megkerülhetetlen létjellemezővé. Ugyanakkor e jelenség kísérője az a fogalmi zavar, amely a stratégia kifejezés tartalmi vonatkozásában, a társadalmi gondolkodásban (köz- és tudományos gondolkodásban egyaránt) korunkban tapasztalható. Ez a fogalmi zavar több félreértésre ad okot a mindennapokban.

A fentiekben leírtakra figyelemmel fontosnak tartjuk – a hadügy, mint társadalmi létforma és kategória szempontjából – a stratégia hadtudományi alapú értelmezését, illetve fogalmának és viszonyrendszerének jelenkori, ilyen tárgyú és tartalmú bemutatását.

3.2 A katonai stratégia

A katonai stratégia a hadelmélet egyik meghatározó és legfontosabb területe. A katonai stratégia fogalmán, egy adott történelmi korszakban és viszonyrendszerben létező társadalmi közösségnek, továbbá a közösség által működtetett államnak egy esetlegesen bekövetkező fegyveres küzdelem társadalmi, politikai és katonai jellegére, a fegyveres küzdelemben, a háborúban, a fegyveres erők, a haderő elé kitűzött célokra és feladatokra, valamint a hadviselés módjára vonatkozó, hivatalosan elfogadott nézeteit értjük.

A elemzésből következik, hogy egy társadalmi közösségnek, ilyen értelemben az egész országnak és fegyveres erejének, a fegyveres küzdelemre – különösen a háborús katonai műveletekre – való felkészítését a katonai stratégia alapján megfogalmazott – a társadalom funkcionális működésére ható és visszaható – különböző törvények, törvényerejű rendeletek, határozatok és intézkedések szabályozzák.

Az állam katonai stratégiája egyúttal az állam keretei között élő társadalmi közösség katonapolitikájának hivatalos kifejezése, közreadása.

A katonai stratégia az a dokumentum, amely meghatározza a haderőtervezés és szervezés, valamint a haderőépítés irányát. Következétesen irányt mutat a haderő technikai ellátásának rendszere és hadművészetének alakítása, azaz a hadviselési mód és formák hadászati, hadmű-

veleti és harcászati méretekben történő fejlesztése kérdéseiben. A katonai stratégia formája és tartalma tükrözi a társadalmi közösség által, adott történelmi korban és időszakban, az éppen létező haderőben fenntartott, *klasszikus katonai képességek*²⁸ meglétét biztosító, *funkcionális katonai műveleti képességek*²⁹ milyenségét és minőségét.

A katonai stratégia formája és minősége hűen tükrözi az ország társadalmi rendjét is. Annak tartalma meghatározó módon függ az állam kül- és belpolitikájából adódó össztársadalmi érdekű feladatokról, a nemzetgazdaság képességétől, az adott állam keretei között élő társadalmi közösség erkölcsi és morális állapotától, továbbá az ország földrajzi elhelyezkedésétől, és a területén fellelhető ásványkincsek, energiahordozók mennyiségétől, valamint kulturális viszonyrendszerétől, illetve történelmi múltjának determináltságától, aktuálisan érvényesülő hatásától.

A katonai stratégiák kialakításánál figyelembe kell venni az országot alkotó társadalmi közösség termelőerőinek és termelési viszonyainak színvonalát, a meglévő és érvényesülő tudományos és technikai szintet, valamint kiemelten az egyetemes és a nemzeti hadtudomány helyzetét, állapotát, következtetéseit és prognózisait, a hadviselés aktuális helyzetére és viszonyrendszerére, úgy a saját, mint a számba vehető ellenség(ek) tekintetében. Továbbá figyelembe kell venni még az állam hadipotenciálját, ezen belül is az ország fegyveres erői katonai képességét, és ennek részeként a haderő haditechnikai ellátottságát.

A leírtakból következik, hogy egységes, minden az állam, illetve a társadalmi közösség számára egyaránt érvényes, azonos tartalommal bíró katonai stratégia nem létezik. Tehát a katonai stratégia nemzet-specifikus, és ez akkor is igaz, ha az egyes államok az adott történelmi időszakban jelentkező biztonságukra ható kihívások és veszélyforrások hatékony kezelhetőségére, az eredményes válaszok megadása érdekében politikai, gazdasági és katonai szövetségeket alkotnak, hoznak létre. Ez a megállapodás nem mond ellent annak a ténynek, hogy a szövetséget alkotó, egyébként önálló katonai stratégiával rendelkező társadalmi közösségek a szövetségi érdekek érvényesítése érdekében létrehozhatnak, kialakíthatnak szövetségi szinten alkalmazott stratégiákat, így pl. szövetségi szintű katonai stratégiát is.

A katonai stratégia alapvető tételeit az állam, illetve a szövetség legfelsőbb (stratégiai) szintű vezetése (politikai, állami és katonai) határozza meg.

28 PROF. DR. SZENDY ISTVÁN: *Hadelmélet és katonai műveletek, I. kötet: A katonai műveletek elmélete és gyakorlata*. Nemzeti Közsolgálati Egyetem Budapest, 2013. Nemzeti Közsolgálati és Tankönyvkiadó Zrt. 2013., ISBN 978-615-5344-25-1, 29. o.

29 Uo.: 30. o.

A katonai stratégia helyét és kapcsolati viszonyát a stratégiák rendszerében az alábbi vázlat 7. ábra szemlélteti.

7. ábra A katonai stratégia kapcsolat rendszere

A vázlat áttekintése során jól érzékelhető, hogy a katonai stratégia, a stratégiák középső szintjén a nemzeti (nemzeti biztonsági) stratégiából – mint átfogó szintű stratégiából – levezethető. A társadalom különféle területein zajló folyamatok célorientált tervezésére, szervezésére és végrehajtására kialakított ágazati stratégiák között foglal helyet. A katonai stratégia, mint ágazati stratégia tartalmát az előzőekben meghatároztuk, ebből adódóan helyét, szerepét a társadalmi lét fenntartható fejlődésének biztosítása szempontjából értelmeztük. Fontosnak tartjuk azonban, hogy ezzel együtt a társadalmi szintű alkalmazhatóság szempontjából bemutassuk a katonai stratégia funkcionális működését, a társadalmi lét mindennapjainak gyakorlatában.

Ehhez feltétlenül szükséges a katonai stratégiának azon területeit számba venni, melyek egyébként a stratégiák rendszerében az alsó szinten elhelyezkedő, területi, illetve funkcionális stratégiák szintjén jeleníthetők meg, elemezhetők, értékelhetők és jellemezhetők.

A katonai stratégiának ilyen szempontból négy területét, a katonapolitikai, védelemgazdasági, a haditechnikai és nem utolsósorban a katonai műveleti területét kell tudományos igényességgel vizsgálnunk. Az eddig követett filozófia alapján úgy is fogalmazhatunk, hogy a katonai stratégiának, mint ágazati stratégiának valójában tehát négy területi, illetve funkcionális stratégiáját ismerjük.

A katonapolitika, a védelemgazdasági, a haditechnikai és a katonai műveleti stratégiák valójában olyan, az ágazati stratégia megvalósítását biztosító végrehajtási programok, melyek egymással kapcsolatban folyamatosan hatva és visszahatva egymásra biztosítják az ágazati stratégiában meghatározott célkitűzések eléréséhez szükséges, az ágazati stratégiák által lefedett társadalmi területén kialakítandó képességek megteremtését. Ezek az egyes területi stratégiák által létrehozott és működtetett képességek biztosítják az ágazati stratégia által lefedett, társadalmi terület viszonyrendszerében megvalósuló, az ágazatra jellemző átfogó megközelítést.

Ugyanakkor egyúttal részét képezik a fenntartható társadalmi fejlődés megvalósítását biztosító, a nemzeti stratégia szintjén megfogalmazott célkitűzések elérését eredményező, a társadalom egészének közreműködését igénylő összetett tevékenységnek.

Az ágazati stratégiák hatása szükségszerűen integrálódik az átfogó stratégia szintjén, de egyúttal az ágazati stratégiák hatnak és visszahatnak egymásra, éppen a területi funkcionális stratégiáik szintjén megvalósuló végrehajtási programjaik keretében. Ilyen értelemben érvényre jut, megvalósul – a társadalmi lét elméleti és gyakorlati kategóriájává nemesedik – az átfogó megközelítés elve, annak elmélete és gyakorlata. Ebben az értelemben – minden időben – motorja azoknak a társadalmi mozgásoknak, melyek az ágazati stratégiákban megvalósuló képességek milyensége és minősége alapján hatékonyra, a társadalmi közösség szempontjából eredményessé, esetleg kevésbé hatékonyra vagy kevésbé eredményessé teszik annak fenntartható fejlődését.

Az eddig közreadottak alapján kijelenthetjük, hogy a katonai stratégia az a szilárd alap, amelyre az ország, a nemzet, a társadalmi közösség védelemre való felkészítésének terve, a fegyveres erőt alkotó szervezetek vezetése, felkészítése, kiképzése felépül. Fontosnak tartjuk kiemelni azonban, hogy a katonai stratégiák csak akkor képesek az egyébként létrehozásukat indokoló küldetésüket betölteni, ha a tartalmuk alapján világos, egyértelmű és kategorikus válaszokat adnak azokra a megkerülhetetlen kérdésekre, melyek a társadalom szempontjából, a velük szemben jelentkező kihívások és veszélyforrások tekintetében hatékony, megnyugtató megoldások felismeréséhez és megvalósításához vezetnek.

A katonai stratégiának akár nemzeti, akár szövetségi, az ágazati sajátosságára figyelemmel válaszolnia kell az alábbi kérdésekre:

- Milyen a létező nemzetközi környezet, annak geopolitikai és geostratégiai jellemzője?
- Melyek az államot fenyegető kihívások és veszélyek?
- Mit kellene tenni és az miért nem tehető meg?
- Milyen a hadi kultúra?
- Mit kell tenni?

A dokumentum a kérdésekre adott válaszok megfogalmazásakor, az egyes területek stratégiáit hívja segítségül.

A katonai stratégia katonapolitikai területe az, amely figyelemmel a nemzeti (nemzeti-biztonsági) stratégiában megfogalmazott, külső és belső biztonsági kihívásokra és veszélyforrásokra, átfogóan elemzi és értékeli az ország lokális, regionális, kontinentális geopolitikai, geostratégiai helyzetét, meghatározza azokat a kihívásokat és veszélyeket, melyek az adott történelmi korszak/időszak létező viszonyrendszerében rendezés és megoldás szempontjából a katonai erő valamilyen szintű műveleti alkalmazását igénylik.

Ennek az elemző és értékelő munkának olyannak kell lennie, hogy az ágazati szintű katonai stratégia területi szinten megvalósuló katonapolitikai funkcionalitása olyan eredményt tudjon felmutatni, mely a politikai stratégiával (ágazati stratégia) együttműködésben világosan megjelöli a nemzeti stratégia szintjén azokat a célkitűzéseket, amelyek elérése a társadalom fenntartható fejlődés szempontjából folyamatosan, illetve esetenként a klasszikus, és az ezeket alkotó funkcionális katonai képességek elégséges és szükséges színvonalú fenntartásának meglétével garantálhatók. Ez egyben válasz a „Melyek a katonai kihívások és veszélyek?” kérdésre.

A katonapolitikai terület másik fontos feladata – figyelemmel az ország átfogó, és más ágazati stratégiáiban meghatározott (megfogalmazott) elvekre és célokra – meghatározni a haderőtervezés, a haderőszerzés, valamint a haderőépítés irányait, szoros együttműködésben a védelmi gazdasági, a haditechnikai, és a katonai művelési területi stratégiákkal.

3.3 A hadászat

A hadászat: a háborús, a válságreagáló (nem háborús), és valójában a békeidőszaki katonai műveletek katonai technikai jellegére, a fegyveres erők szervezetére, felkészítésére és alkalmazására, a katonai felső vezetés elméleti és gyakorlati tevékenységére, valamint a fegyveres küzdelem egészének jelenségeire, és törvényszerűségeire vonatkozó nézetek tudományos rendszere.

A hadászat, az érvényes és hatályos katonai stratégia tételeire figyelemmel, valamint a korábbi katonai műveletek tapasztalatai, az ország (az esetleges szövetség) katonapolitikai helyzete, gazdasági, tudomány-technikai és katonai lehetőségei. Továbbá az új hadviselési eszközök alapján, valamint a valószínűsíthető ellenség művelési alkalmazására vonatkozó nézetei figyelembe vételével vizsgálja és kidolgozza a haderő, ezen belül a fenntartott haderőnek katonai műveletekre való felkészítésének, és hadászati művelési alkalmazásának tételeit.

Ugyancsak a hadászat feladata, hogy minden létező körülmény figyelembevételével, meghatározza a fegyveres küzdelem megvívásának fajtáit, formáit, módszereit, és a vezetés irányítás megvalósulásának rendjét. Továbbá, a fegyveres erők mindenre kiterjedő hadászati-hadművelési szinten megvalósuló támogatásának, biztosításának feladatrendszerét.

Fontos rögzítenünk, hogy a hadászat egyben a legfelsőbb katonai vezetés (többnyire a vezérkar) gyakorlati tevékenységének működési területe. Ez a terület egyben kapcsolódási pontot és átfedést jelent a legfelsőbb szinten működtetett stratégiai vezetés rendszeréhez (az állam, illetve szövetség stratégiai vezetési szintjéhez), és ebből adódóan kiterjed a fegyveres erők háborúra történő felkészítésén, és a fegyveres küzdelem vezetésén túl, az országvédelmi felkészítésére, valamint a katonai erő hatékony alkalmazását elősegítő országvédelmi feladatok végrehajtására is.

Mindezek alapján kijelenthetjük, hogy a hadászat valójában általános elméleti és alkalmazói részekre tagolható. Az előzőhöz a hadászati tervezés, szervezés, elemzés és értékelés területei, míg az utóbbihoz a hadászati szintű irányítás, vezetés és az ezekhez kapcsolható elemzés és értékelés területei kapcsolhatók.

A hadászat, mint a hadművészet vezető ága közvetlen hatással van a hadművészet két másik területére, a hadműveleti művészetre és a harcászatra is.

Korunkban a hadászat a katonai műveleteknek azt a szintjét jelenti, ahol a funkcionális katonai képességeket hordozó haderőnemek műveleti tevékenysége hatását, illetve hatékonyságát tekintve az összhaderőnemi műveletek formájában biztosítja a kitűzött hadászati-műveleti, illetve a hadászati-hadműveleti célok elérését, megvalósítását. Ebből adódóan korunkban a hadászat a hadviselés módjaként szinte kizárólag összhaderőnemi jellegű, vagyis minden haderőnem számára egységes műveleti formációt jelent.

Fontosnak tartjuk megjegyezni, hogy korunkban a hadászat kifejezés már nem helyettesíthető a stratégia és a katonai stratégia fogalmi megjelölésekkel.

3.3.1 A stratégia és hadászat elkülönülése

A stratégia és a hadászat különválása viszonylag újszerű jelenség. A tartalmi elkülönülés és szétválás első jelei azokhoz a társadalmi átalakulásokhoz és mozgásokhoz kapcsolhatók, amelyek az 1769 és 1850 közötti, majd 100 éven keresztül tartó ipari forradalmat jellemezték. Ezek a társadalmi mozgások – gazdasági téren mindenképpen – közvetve és közvetlenül okozói voltak a francia polgári forradalom kitörésének.

Nagyon leegyszerűsítve azt is írhatjuk, hogy a stratégia és a hadászat különválása a feudalizmus viszonyrendszerében élő ember kapitalizmusba – mint termelési módba és társadalmi berendezkedési formába – történő átmenetének időszakára tehető.

Az ókori államok létrejöttétől kezdődően a feudalizmus társadalmi és gazdasági viszonyrendszerének felbomlásáig, gyakorlatilag a stratégia és a hadászat számos tartalmi jellemzője miatt azonos elméleti és gyakorlati társadalmi kategóriaként létezett.

Az azonosság, mint jelző alkalmazása természetesen már itt is bizonyos értelemben megtevesztő, mert a stratégia és a hadászat elkülönülése az akkor létező társadalmi lét viszonyrendszerében még alig volt felismerhető. Fontosnak tartjuk kijelenteni, amikor az emberiség fejlődéstörténetének e meglehetősen hosszú szakaszáról (az ókori államok létrejöttétől a francia polgári forradalomig tartó időszak) beszélünk a stratégia és a hadászat kapcsolatának tükrében, akkor arra is gondolunk, hogy a hadviselés gyakorlatában, az említett időszakban a hadművészetnek még csak két ága, a hadászat és a harcászat volt jelen.

Az összefüggések jobb megértése érdekében célszerűnek tartjuk, hogy az emberiség fejlődéstörténetének fent említett időszakát áttekintsük és röviden értelmezzük a hadászat és a harcászat tartalmát.

Vizsgálódásunk e tekintetben azonban nem arra irányul, hogy a hadászat és a harcászat viszonyrendszerét, helyét és szerepét értelmezzük a végrehajtott katonai műveletek tükrében, hanem elsősorban célunk az, hogy a hadászat tartalma tekintetében megtaláljuk azokat a kapcsolódási pontokat és átfedéseket, amelyek e történelmi időszakban a lehetőségét adták a fogalmi és tartalmi azonosságnak.

Vizsgálódásunk során megállapíthatjuk, hogy az emberiség fejlődéstörténetének ebben a részében a hadászat és a stratégia, vagy ha úgy tetszik a stratégia és a hadászat viszonyrendszerében azért állt/állhatott fenn a szinonim értelmezés, mert a társadalmi közösségek

alkotta államok és államszövetségek fennmaradása, illetve fenntartható fejlődésének garntálása szempontjából a fegyveres küzdelmek, a háborúk a népek életének elkerülhetetlen létformájává váltak.

Kis túlzással azt is állíthatjuk, hogy a társadalmi lét fenntartása a különböző célok érdekében megvívott fegyveres küzdelmek sorozatát jelentette, mely folyamatban rövid időszakokra beköszöntött a viszonylagos békeállapot, azonban az államok és szövetségek, a társadalmiak létező erőforrásainak mobilizálásával valójában a következő háború megvívásának felkészülésére használták fel.

Az előzőekben leírtakból következik, hogy a stratégia, illetve a hadászat e történelmi korok századaiban a fegyveres küzdelem céljának, és a hadjárat/hadjáratok feladatainak megszabásán túl kitért a háborúra való felkészülés feladatainak végrehajtását biztosító, össztársadalmi szinten megvalósuló feladatok meghatározására is, méghozzá úgy, hogy a létező feltételek, illetve a társadalmi munkamegosztás nyomán kialakított képességek figyelembevételével tette azt.

Fontos szem előtt tartanunk e vizsgálódás során azt is, hogy e korszak társadalmainak uralkodó osztálya/rétege, az ország vezetője (az uralkodó, az államfő) egyben az ország, a birodalom fegyveres erőinek legfelsőbb szintű vezetője (parancsnoka) is. Ő volt tehát a hadvezér, ami abban az értelemben is igaz, hogy a fegyveres küzdelmek, a háborúk idején, a hadszíntéren, a műveleti területen tartózkodott, tervezte, szervezte és vezette – az esetek többségében személyes részvételével a fegyveres küzdelemben – az alárendeltségében levő katonai erő műveleti tevékenységét.

Alvezérei a haderőt alkotó különféle csapattestek vezetői, parancsnokai, túlnyomó többségükben egyúttal az uralkodójuk, államfőjük által vezetett, kormányzott állam legfelsőbb szintjén (stratégiai szint), az állam, illetve az államszövetség közigazgatásában is kulcsszerepet betöltő személyiségek voltak.

A társadalmi közösségek által kitűzött politikai célok megvalósításának, illetve a politikai és gazdasági szférában elszenvedett sérelmek „orvoslásának” alapvető módja a hosszabb-rövidebb idejű, változó intenzitással folyó fegyveres küzdelem volt.

Ebből adódóan a hadászatot, illetve a stratégiát nagyjából a 19. század harmadáig, közepéig úgy is meghatározhatjuk, mint a hadügy szintézisét, általánosítását, továbbá integrációját és filozófiáját. Más szóval, mint a társadalmi lét fenntartását és fejlődését biztosító, legfelsőbb vezetési szinten megvalósuló tervezési, szervezési és végrehajtási folyamatot.

A napóleoni háborúk (1799–1815) időszakának tapasztalatai alapján megkezdődött a hadászat és stratégia tartalmi alapú elkülönülésének folyamata. Lehet érdekes, de egyáltalán nem meglepő, hogy ez a folyamat egyébként egybeesik az úgynevezett modern tudományok kialakulásával, azzal az időben jól behatárolható eseménnyel, amely ilyen értelemben a jelenleg is ismert tudományágak kialakulásának, illetve a tudományos ismeretek elkülönülésének időszakaként vált ismertté.

Az ipari forradalom is jelentős változásokat eredményezett a létező társadalmakban, ez a 19. század közepére a termelőerők és termelési viszonyok újszerű, átalakuló kapcsolatrendszerében a különféle termelési ágakban, valójában a termelés fejlődéséhez vezetett. A gyorsabban kiépülő vasút forradalmasította a szállítást, és az iparban alkalmazott technológiai eljárások olyan technikai újítások bevezetését tették lehetővé, mely új, módosult, fejlettebb

fegyverzeti és technikai eszközök megjelenését eredményezte a hadseregekben. A francia polgári forradalom és a napóleoni háborúk harcászati és hadászati eljárásai forradalmi változást idéztek elő a fegyveres küzdelem jellegében, és ez visszahatott a hadseregszervezésre és elősegítette a katonai elméleti nézetek fejlődését, következőképpen változás állt be a hadviselési módban.

A tömeghadseregek által megvívott katonai műveletek tervezése, szervezése és végrehajtása már egyértelműen tudományosan megalapozott szakismeretek birtoklását követelte meg a hadseregek legfelsőbb irányítóitól. A hadvezérek ezt a feladatot már csak jelentékeny létszámú szakközlegekből álló, professzionális szintű, funkcionalitást felmutató katonák csoportjára (ez a Vezérkar) támaszkodva tudták végrehajtani.

A jelentősen átalakult és megváltozott társadalmi viszonyok, valamint a társadalmi lét különböző területein zajló folyamatok – a tudomány területén végbement változásokhoz hasonlóan – kikényszerítették a termelőerők és termelési viszonyok elért fejlettségi szintjén, a társadalmi munkamegosztás rendszerében eddig is meglévő és létező, társadalmi képességek és képességkapacitások elkülönülését, decentralizálódását.

Ez a folyamat természetesen hatott, és visszahatott az állami szinten megvalósuló politikai vezetés és irányítás gyakorlatára is. Az élet bebizonyította, hogy a korábbi évszázadokban érvényesíthető felfogás – stratégia = hadászat, a hadászat = stratégia – a 19. század utolsó évtizedeiben a politikai, illetve állami felső vezetés szintjén, mint elmélet és gyakorlat nem tartható. Ennek természetesen számtalan oka volt, melyekből a legfontosabbak a következők:

Miközben a fegyveres küzdelmek, a háborúk, a társadalmi közösségek, az országok és szövetségek szintjén – a társadalmi lét fenntartható fejlődése, az érdekek és értékek biztonságának garantálása viszonyrendszerében – továbbra is megtartották hasznosságukat, aközben jelentősen megváltozott a háborúk céljainak meghatározási módja és szintje.

A társadalmi mozgások eredményeként létrejött, nemzetállamokban a háborúval elérendő célok meghatározása, már a politikai hatalmat gyakorló szervezetek, személyek politikai vitában kiérlelt, vagy az egyeduralkodói nyomás alatt megvalósuló, legmagasabb szintű, stratégiai szintű döntés eredménye volt.

Ezeknek a stratégiai szintű döntésnek a kialakításában részt vettek az állam kormányzati tevékenységét megvalósító, a társadalom különböző létformáit (külügy, belügy, mezőgazdaság, ipar, egészségügy stb.) képviselő felső szintű vezetők. Természetesen ehhez a stratégiai szintű vezetési körhöz tartozott a fegyveres erők irányításáért és vezetéséért felelős személyek csoportja is.

A haderő legfelsőbb szintű vezetője többnyire az uralkodó és/vagy az államfő volt, azonban a 19. század utolsó harmadában kevés kivételtől eltekintve, ezt a tevékenységet az érintettek személyesen a legkritikább esetekben gyakorolták. Többnyire a névleges szerepvállalás mellett vagy azon túl, a fegyveres erők tényleges irányítását a vezérkar közreműködésével a vezérkar főnöke gyakorolta.

A vezérkar főnöke tervező, szervező és irányító tevékenységében, a vezérkarban meghatározó pozíciókat betöltő, magas katonai rangot viselő szakterületi vezetők mellett többnyire a haderőnemek tábournoki karára támaszkodhatott. Ezek a személyek alkották az állami felső vezetés szintjén belül azt a vezetői kört, amely a hadügy elméletének és gyakorlatának társadalmi lét szintjén történő, átalakult tartalmú megvalósulását biztosította. Mégpedig úgy,

hogy ezek a személyek képzettségük, felkészültségük, és a társadalom hierarchikus rendjében elfoglalt helyük alapján biztosították a politikai akaratban megfogalmazott társadalmi igény katonai erővel és képességekkel történő megvalósítását a kialakult, illetve a létező társadalmi viszonyok között.

Minderre azért volt szükség, mert a háborúval, a fegyveres küzdelemmel elérendő politikai célok ekkorra már nem egyeztek meg a katonai erővel és képességekkel végrehajtható hadászati célokkal. Sőt azoknak a képességeknek a létrehozása, kialakítása és fenntartása, melyek a fegyveres küzdelem előkészítésének és megvívásának elengedhetetlen szükséglete, ebben a történelmi időszakban, tehát a 19. század utolsó harmadában nem voltak létrehozhatók, megteremthetők csak a hadászat keretei között.

Már a német egység megteremtéséért folytatott politikai, gazdasági és katonai küzdelem bizonyította, hogy a fegyveres erők műveleti alkalmazása sikerrel, a nemzetállam szintjén, annak átfogó és mindenre kiterjedő képességei, azok mozgósítása és bevonása nélkül nem valósítható meg.

A háborúval elérendő politikai célt megjelölő stratégia, a fegyveres erők legmagasabb szintű műveleti alkalmazásával kapcsolatos kérdéseket ekkor már rábízta a hadászatra. Ennek az elméletnek a gyakorlatát láthatjuk először markánsan az 1866-os porosz–osztrák háború végrehajtása során. A háború kiteljesedése a stratégia és a hadászat különválásának klasszikus eseménye pedig, az 1870–1871 között zajló, porosz–francia háború időszakára tehető, amely a porosz királyság által vezetett Kisnémet Szövetség megvalósításán munkálkodó államok és a francia császárság között zajlott.

A hadászat korunk hadviselésében a hadművészet részeként, mint katonai műveleti elméleti és gyakorlati kategória, a hadászati cél és feladat, a hadászati csoportosítás, a hadászati tevékenység, a hadászati hadművelet, a hadászati vezetés és tervezés fogalmak tartalmi részének bemutatásával jellemezhető.

3.3.2 A hadászati cél

A hadászati cél: a hadászati szinten megvalósuló katonai műveletek azon végpontja, melynek elérésével a katonai műveletek végrehajtásának menetében, vagy egy adott műveleti szintéren alapjaiban megváltozik a katonapolitikai, illetve a katonai műveleti – ebben az esetben a hadászati, a hadászati-hadműveleti – helyzet.

A hadászati célt többnyire a háborús katonai művelet, illetve a válságreakáló katonai művelet megvívására, végrehajtására létrehozott hadászati, hadászati-hadműveleti szintű csapatcsoportosítást képező katonai erő számára határoznak meg, összhangban az őt alkalmazó ország vagy koalíció politikai küldetésében megfogalmazottakkal.

Ez valójában a korunk hadviselését jellemző klasszikus összhaderőnemi katonai műveletben jut kifejezésre. Egyes esetekben – függően a fegyveres küzdelem megvívása során kialakult helyzettől – hadászati cél tűzhető ki akkor is, ha a fegyveres küzdelem megvívására létrehozott csapatcsoportosítás elsődlegesen és döntően haderőnemi jellemzőkkel bír. Ekkor a haderőnemi művelet megvalósulásáról beszélhetünk.

A hadászati cél elérése, az azokat megvalósító klasszikus és funkcionális katonai képességeket felmutatni tudó katonai erő, a művelet szempontjából célszerűen kialakított csoportosításban (hadászati-hadművelti felépítésben) végrehajtott, támadó (hadászati támadás) vagy védelmi (hadászati védelem) jellegű tevékenységével valósítható meg.

A hadászati célok a háborús térség részét képező hadszíntér geopolitikai és geostratégiai adottságainak figyelembevételével, a művelti tervekben és a végrehajtás folyamatában közbeeső és végső hadászati célokként jelölhetők, ez a cél végső soron a hadviselési módban vissza is tükröződik.

3.3.3 A hadászati feladat

A hadászati feladat: a hadászati cél megvalósulását biztosító, a hadászati, illetve hadászati hadművelet részeként végrehajtott olyan katonai művelti formáció, melynek eredményeként bekövetkeznek azok a változások, amelyek hatására megvalósul a módosulás a hadászati, illetve hadászati-hadművelti helyzetben, és ezen keresztül változás következik be a katonapolitikai helyzet területén is.

A hadászati feladat eredményes teljesítésének következményei olyan meghatározó jelentőségű művelti jellemzőkben fejezhetők ki, mint az erőfölény megszerzése, az ellenség létfontosságú művelti körleteinek és objektumainak birtokba vétele, illetve olyan kedvező hadászati-hadművelti helyzet kikényszerítése, amely egyúttal a jó feltételek biztosítását jelenti a további haditevékenységhez. Korunkban a hadászati feladatok végrehajtása alapvetően összhaderőnemi, esetenként haderőnemi, hadászati, és hadászati-hadművelti, továbbá hadművelti műveletek keretében kerül/kerülhet végrehajtásra. Általában több hadászati feladat megvalósításával válik lehetővé a közbeeső vagy a végső hadászati cél elérése.

3.3.4 Hadászati csoportosítás

A hadászati csoportosítás a haderő, koalíciós műveletek esetén a haderők különböző haderőnemeinek, vagy azok egy részének egységes, hadászati elgondolásán alapuló – hadászati célú és feladatú összehangolt összhaderőnemi hadászati hadműveletek végrehajtására, egységes vezetés alatt létrehozott – csoportosítása, hadszíntéri elhelyezése.

A hadászati csoportosítás alapját, a hadászati célban/célokban meghatározott feladatok végrehajtását biztosító harci, harci-támogató, és harci kiszolgáló támogató képességekkel rendelkező, a haderőnemeket alkotó fegyvernemek, szakcsapatok, és azok csapatnemeiből létrehozott harcászati, harcászati-hadművelti, hadművelti-hadászati szintű katonai szervezetek erői, eszközei, és azok az adott szintű művelet eredményes és hatékony megvívását biztosító csoportosításai (harcrendek, hadművelti felépítések) alkotják.

A fegyveres küzdelem megvívását biztosító harcrendek, hadművelti felépítések értelemszerűen a hadászati műveletek végrehajtását biztosító hadászati felépítés részeit képezik. Az egységes vezetés rendszerében működő elemek, a hadászati művelet hatékony végrehajtása

érdekében összhangban a végrehajtás tervével, illetve a kialakult helyzettel, több funkcionális műveleti lépcsőből, illetve tartalékból/tartalékokból állnak.

A hadászati csoportosítás első lépcsőjében alkalmazásra tervezett erők, általában már a békeidőszak során felkészülnek a hadászati tervben/tervekben foglalt műveleti feladataik meghatározott időn belül történő teljesítésére.

3.3.5 A hadászati tevékenység

A hadászati tevékenység: az aktuálisan alkalmazott katonai erő hadászati méretű hadműveleti tevékenységének, és a tevékenység formáinak összessége, mely a fegyveres küzdelem, a háborús térség egészére kiterjedően lokális, regionális, kontinentális, illetve globális méretű lehet. Ebből adódóan megvalósulási formái az interkontinentális hadászati hadművelet vagy/illetve a különböző – kontinentális, óceáni és légi-kozmosz – hadszíntereken (műveleti térségekben) folytatott hadászati hadművelet.

3.3.6 A hadászati hadművelet

A hadászati hadművelet a fegyveres erők hadászati (hadi) tevékenységének egyik formája. A hadászati hadművelet a hadászati atomerők egy vagy néhány kontinentális és óceáni hadszínterre mért csapásainak, és a többi haderőnem egységes elgondoláson alapuló hadászati hadműveleteinek összefogott, és a közös hadászati cél elérésére irányuló különböző formájú, a hadszíntér teljes mélységére kiterjedő hadműveleteinek összessége. Célja az ellenség hadászati és hadműveleti atom- és nagy pontosságú eszközeinek megsemmisítése, gazdasági, politikai központjainak és az alapvető hadszíntéri csapat-, légi- és tengeri csoportosításainak szétzúzása, semlegesítése, fontos hadászati objektumok elfoglalása. A hadászati hadművelet tervezését a legfelsőbb főparancsnokság közvetlenül irányítja.

3.3.7 A hadászati vezetés

A hadászati vezetés: a hadászati szintű műveletek végrehajtására létrehozott vagy kialakított, állandó vagy ideiglenes állománnyal (humán erőforrás-bázissal) működtetett parancsnokságainak, szervezeteinek, a fegyveres küzdelem, a háború előkészítésével, és megvívásával kapcsolatos sokoldalú vezető-irányító szaktevékenysége.

A hadászati vezetés legfontosabb feladatai közé tartozik a fegyveres küzdelem és annak egyes időszakai hadászati céljainak meghatározása, összhangban a politika által a fegyveres erő műveleti alkalmazására kiadott küldetésben megfogalmazott stratégiai célokkal, valamint a fegyveres küzdelem jellegének megfelelően a fegyveres erők vezetése, a műveletek előkészítése, a mozgósítás, a hadászati felvonulás, valamint a hadi tevékenységek megszervezése, és az átfogó megközelítés filozófiáján alapuló minden oldalú biztosítása során.

A hadászati vezetésben megvalósul a fegyveres küzdelem politikai, gazdasági, és katonai szempontból való egységes, valamint a műveletben/műveletekben alkalmazott katonai erőnek a kollektív döntés, és a személyes felelősség ésszerű összehangolásán alapuló centralizált vezetése. A hadászati vezetés funkcionális, hatékony működtetésének érdekében abból kell kiindulnunk, hogy a fegyveres küzdelem időszakában az ország és a fegyveres erők vezetésének egy kézben – az államvezetés stratégiai szintjén, annak végrehajtását biztosító szervében – kell összpontosulnia, ugyanis ez döntő feltétele a katonai értelemben, és a politikai értelemben is vett győzelem kivívásának.

Ez a vezetési eljárási rend biztosíthatja a gazdasági, a tudományos-technikai eredmények legteljesebb kihasználását, a társadalmi közösség anyagi, erkölcsi, és bizony politikai erőinek teljes mozgósítását, valamint a fegyveres erők leghatékonyabb alkalmazását.

Ha a fegyveres küzdelem többnemzeti keretek között zajlik, akkor a szövetségi jelleg megköveteli, hogy a koalícióban résztvevő államok (társadalmi közösségek) politikai, gazdasági, és katonai erő kifejtése egységes legyen. A közös siker záloga – a szövetségen belül érvényesített átfogó megközelítés elve alapján – egymás kölcsönös támogatása, a rendelkezésre álló erőforrások és tartalékok képességarányos mozgósítása, egységesen képviselhető katonapolitikai és hadászati műveleti koncepció, és irányvonal meghatározása a fegyveres küzdelem egész tartalmára, illetve annak egyes időszakaira.

A műveletekben résztvevő, a szövetség tagjai által létrehozott többnemzeti kötelékek alkotó csapatcsoportosításoknál meg kell teremteni a csapatcsoportosítást alkotó fegyveres erők vezetésének teljes egységét. Illetve az egyes hadszíntereken nemzeti vezetés alatt tevékenykedő katonai erők műveleti alkalmazását, a koalíció fegyveres erőit vezető, egységes katonai felső vezetés, és a szövetséges országok katonai felső vezetései munkájának összehangolásával kell megvalósítani.

3.3.8 A hadászati tervezés

A hadászati tervezés: a fegyveres erők (szövetségi műveletek esetén a koalíciós fegyveres erők) hadászati műveleti tevékenységének előkészítésére, megszervezésére, és végrehajtására vonatkozó megoldási formációk összessége, mely elgondolása annak, hogy a politikai küldetésben meghatározott stratégiai célok teljesülését biztosító hadászati célok megvalósításához, az állam hadipotenciáljára támaszkodva, a létező katonai potenciál tükrében a haderő alkalmazása milyen katonai képességek mobilizálásával, mikor, hogyan és hol valósul meg.

A hadászati tervet (a haditervet) – a szükséges elemzések, értékelések és számvetések alapján – a legfelsőbb katonai vezetés dolgozza ki. A tervben meghatározzák a műveleti tevékenység időtényezőit, módjait, kihatásait, feltételeit és szükségleteit, rendszabályait, és a mindezekkel összefüggő feladatokat.

4. FEJEZET

A HADÁSZATI TERVEZÉS HATÁSA A HADÜGY ELMÉLETÉRE ÉS GYAKORLATÁRA

Tankönyvünk negyedik fejezete az értelmezés és az ajánlás az olvasónak. Korábban már említettük, hogy az európai, de elsősorban a Közép- és kelet-európai modern nemzetállamok társadalmi közösségei előtt álló kihívások hatékony kezeléséhez elengedhetetlenül szükséges a jól működő kormányzati munka, illetve a szaktevékenység céltudatos, következetes, a kor és az állam igényeinek megfelelő innovatív megvalósítása/megvalósulása³⁰. A hadászati tervezés, illetve annak megvalósítását biztosító feltételrendszer rész – a hadügy elméletének és gyakorlatának viszonyrendszerében – része a kormányzati munkának.

A hadászati tervezés tárgyában és azzal kapcsolatban megfogalmazott ajánlásainkat, a tudományos igényű kutatásaink eredményeire, elsősorban nemzeti közelmúltunk és jelenünk valóságselemeire alapozzuk, de ezzel együtt határozottan állítjuk, hogy azok a nemzetek alkotta Európai Unióban gondolkodó országok egy jelentős részében tanulmányozásra, és alkalmazásra érdemesek lehetnek.

4. 1 Jelenünket a múltunk formálta, és a mában alkotjuk a holnapot

A hadászati tervezés, létezése óta, akárcsak a hadügy egésze, jól érzékelhető történeti fejlődésen ment keresztül, amelyet előtűnk számos hazai és nemzetközi hadtudományi kutató vizsgált. A haditervek megléte, fontossága és tartalma kérdéseiben, már az ókortól kezdődően figyelemre méltó és a ma embere számára is tanulságos állásfoglalások születtek. A teljesség igénye nélkül néhány példát említünk:

Szun-Ce, (ie. 544–496) *A hadviselés tudománya* című műve első fejezetében, a tervezéssel kapcsolatosan, többek közt ezt írja: „1. *A hadviselés tudománya létfontosságú az állam számára.* 2. *Élet-halál kérdése ez; út, ami a biztonságba vagy a romlásba vezet. Ezért ez az a témakör, amelyet semmi szín alatt sem lehet elhanyagolni.* 12. *Ezért mérlegeléseitek során, amikor a hadi körülmények meghatározására törekedtek, tegyétek ezt összehasonlítás alapján, a következő módon:* 13. (1) *A két uralkodó közül melyiknek nagyobb az erkölcsi tartása?* (2) *A két hadvezér közül melyiknek jobbak a képességei?* (3) *Kinél van a „Menny”-ből és a „Föld”-ből származó előny?* (4) *Melyik oldalon tartják be legkeményebben a fegyelmet?* (5) *Melyik hadsereg az erősebb?* (6) *Melyik oldalon vannak a tiszték és a legénység jobban kiképezve?* (7) *Melyik hadseregben nagyobb a következetesség mind a jutalmak, mind a büntetések tekintetében?* 26. *Tehát az a tábornok, aki*

30 A hadügy, mint társadalmi létforma fejezetrészben.

megnyer egy csatát, előtte sok számítást végez a templomában (főhadiszállásán). Az a tábornok pedig, aki elveszti a csatát, csak kevés számítást végzett előtte. Így azután a sok számítás valóban győzelemhez vezet, és a kevés vereséghez; és mennyire inkább így van, ha egyáltalán semmi számítás sem történt. Ez az a pont, amire figyelve megjósolhatom, hogy ki fog győzni vagy veszíteni³¹.

Polübiosz (i. e. 200–118) római történész, *A hadvezetés művészete* című művében a hadászati tervezésről a következő olvasható: „*Most azonban annak megvizsgálása a feladatunk, hogy a terveket minő módon kell rendezni és sikerre vinni. Azt ugyanis, ami a háború során előre meghatározott terv nélkül történt, nem illő a hadtörténet fogalmába bevonni, mert csupán a véletlen és a szerencse játéka.*”³²

Napóleon szerint: „*A hadműveleti tervnek előre kell látni mindazt, amit az ellenség tehet, s az eszközöket is, amivel ezeket elháríthatjuk.*”³³

II. (Nagy) Frigyes (1740–1786) porosz király azt vallotta, hogy: „*A hadjáratok terve a saját és az ellenség erejéhez a számba jöhető hadszíntérhez, és Európa adott politikai viszonyaihoz igazodik.*”³⁴

Ausztrák Károly főherceg (1771–1847) álláspontja szerint: „*A hadműveleti terv elkészítésénél mindig szem előtt kell tartani az előnyös béke mielőbbi elérését. Helyes hadműveleti tervet csak azután készíthetünk, miután pontos ismereteket szereztünk az ellenségnek, és annak az országnak az erőforrásairól, ahol majd működünk kell.*”³⁵

A haditervek készítésével kapcsolatosan érdemes felidézni (mint egyébként oly sok más hadviseléssel összefüggő kérdés kapcsán is) Carl von Clausewitz (1780–1831) ide vonatkozó gondolatait: „*A haditerv az egész háborút átfogja, általa a háború egy végső célratörő külön cselekménnyé válik, amelyben minden más cél kiegyenlítődik. Háborút nem kezdünk, vagy legalábbis ésszerűen nem kellene elkezdni anélkül, hogy ne tudnánk, hogy mit akarunk általa és benne elérni. Az elsöben rejlik a háború értelme (a háború politikai célja), a másikkban a háború (katonai) célja.*”³⁶

A hadászat klasszikusait tovább idézve a tervezés témakörében idézzük fel röviden, hogyan látták a hadászati tervezés (a haditerv) szerepét az 1940-es évek magyar katonai gondolkodói, a magyar vezérkar főnökei.

A Magyar Királyi Honvédség vezérkarnál a második világháborút megelőző évtizedben tudományos szinten foglalkoztak a háborúval kapcsolatos hadászati tervezéssel. Megemlítjük, hogy a kérdések tanulmányozásánál a vezérkar beosztottai, továbbá a Ludovika Akadémia tanárai és diákjai – mint Európa más országaiban is – sok tekintetben Karl von Clausewitznek a háborúval, haditervekkel kapcsolatos tételeit vették figyelembe.

31 SZUN-CE: *A hadviselés tudománya* I. A tervezés 1., 2., 12., 13., 26., 17-21. o. Göncöl Kiadó, Édes Bálint, 1996. ISBN 963 9183 39 3

32 *A hadművészet ókori klasszikusai*. Zrínyi Kiadó, Budapest, 1963. 32. o.

33 *A hadművészet középkori és újkori klasszikusai*. Zrínyi Kiadó, Budapest, 1974. 80. o.

34 Uo.: 486. o.

35 Uo.: 489. o.

36 CLAUSEWITZ: *A háborúról*. Zrínyi Kiadó, Budapest, 1962. 410. o.

A korabeli felfogás szerint megkülönböztetett figyelmet szenteltek a vezérkar főnökének szerepére, tevékenységére és felelősségére a haditervek előkészítése során.³⁷ A haditerv tartalmaként a fegyveres erők alkalmazásával kapcsolatos feladatokat vizsgálták, természetesen teljes összetettségében, a társadalom valamennyi területére kivetítve, azonban országvédelmi tervről, illetve ilyen megnevezéssel összeállított dokumentumról nincs ismeretünk, illetve ilyen dokumentum a levéltárakban nem található

A haditervek ebben a korban tehát elsősorban a fegyveres erők alkalmazásának előkészítésével, a felvonulással, szétbontakozással és a háború hadászati szintű feladatának meghatározásával foglalkoztak.

A haditervet „*az állampolitikai háborús célkitűzésének és a hadseregnek az éppen elért harc-készültségének megfelelően már békében készítik elő. Ebben határozzák meg, hogy a haderőt az ellenség támadásának elhárítására akarja-e felhasználni, vagy foglalásra indul. Meghatározza, hogy a hadsereget a határ mentén a meginduláskor miként csoportosítja, és milyen irányba szándékozik felhasználni. Az, hogy a hadsereg támad vagy véd, az elsősorban a politikai célkitűzésektől függ. Ha arról van szó, hogy a politika területmegszerzést tűzött ki feladatául, úgy azt végső fokon csakis hadászati támadással oldhatja meg, ami nem más, mint idegen uralom alatt álló területekre való előnyomulás során kicsikart győzelem.*

*Ezzel ellentétben, ha a politika az államhatárok megtartására szorítkozik, úgy a hadsereget a határon belül alkalmazza, elhárítván az ellenség betörését és ezáltal saját területének megcsonkítását. ... Akkor, amikor a hadvezér a haditerv alapvető nagy gondolatával már tisztába jutott, mérlegelnie kell azokat az irányokat, ahol a hadsereg – pl. hadászati támadás esetén, a legkisebb súrlódás árán jut előre.*³⁸

E kérdések vizsgálatánál a vezérkar tervezői hangsúlyozták: *a honvédelem és ezen belül a fegyveres erők alkalmazásának tervezése minden esetben a politika célkitűzéseitől függ. A haditerv tulajdonképpen a politikai tervre épült. Ezeket a haditerveket a levéltárakban tanulmányozhatjuk a vezérkar főnökének általában évenként kidolgozott emlékirataiban.*

Ma már sajátosnak nevezhető, de lehet, hogy nem elvetendő, stratégiai szintű munkamódszer megértésének elősegítése céljából álljon itt két olyan vezérkari főnök emlékiratából vett idézet, amely nehéz történelmi időszakban íródott, és került a kormányzati hatalmat gyakorlók elé a stratégiai szintű politikai döntések előkészítésének időszakában.

Az első, Werth Henrik vezérkari főnök – Bárdossy László miniszterelnökhöz címzett – 1941. június 14-i emlékiratából származó idézet:

„A katonai előkészületek alapján megítélésem szerint a háború Európa keleti felében rövid időn belül kirobbanhat... Szilárd meggyőződésem szerint Magyarország a német–orosz háborúban nem maradhat tétlen. E háborúban részt kell vennünk, mert ezt megköveteli az ország területi épségének, valamint állami, társadalmi és gazdasági rendszerünk biztosítása, mert jö-

37 A Vezérkar Főnöke a hadászati szintű vezetés első embere, egyúttal a stratégiai vezetés (az állami vezetés) meghatározó jelentőségű tagja is, aki személyes szakértelmével, konkrét helyzetértékelésével és javaslataival közvetlenül a miniszterelnökön, vagy az államfőn keresztül járult hozzá az állam biztonságát garantáló politika alakításához. Ezek voltak az úgynevezett Vezérkar Főnöki Emlékiratok, vagy Vezérkar Főnöki Előterjesztések.

38 NYÍRI László: *Hadtudományi Enciklopédia*. Budapest, 1943. 68. o.

vönk érdekében az orosz szomszédság gyengítése és eltávolítása határainktól elsőrendű nemzeti érdekünk.” Majd ugyanebben a dokumentumban később így folytatja: „Újólaj javaslom, hogy a kormány haladéktalanul lépjen érintkezésbe a német kormánnyal, és tegyen formális ajánlatot a német–orosz háborúhoz való önkéntes csatlakozásunkra. A fokozódó háborús veszély miatt, ettől függetlenül, illetve a tárgyalások eredményeinek összegzése előtt is kérem az ország katonai biztonságát célzó rendszabályok elrendelését:

Ehhez javaslom: a határvédelem teljessé tételéhez szükséges alakulatok mozgósítását; repülőerők és légvédelem mozgósítását és a katonai honi légvédelmi készség elrendelését; a gyorshadtest mozgósítását; egyelőre az I., VI., VII., VIII. hadtest és a legfontosabb fővezérségi közvetlen alakulatok mozgósítását.

E katonai rendszabályok megtételét sürgősnek és az ország érdekében halaszthatatlannak tartom.”

A második, Szombathelyi Ferenc vezérkari főnök emlékirata 1943. február 12-én készült és került felterjesztésre a miniszterelnök elé: „Egy balkáni háború keretében tehát Románia elleni beavatkozás lenne az első lépés, amelyre nekünk készülni kell, és amely által a közös háború mellett sajátos magyar céljainkat is, Erdély teljes megszállását is megvalósíthatnánk. Ez a Románia elleni fellépés, úgy látszik, a német elképzelésekben is helyet talál, amely „a hadászati tartalék” megjelölésben jut kifejezésre. A Balkán egyéb területén való fellépésünk külön megfontolás tárgyát képezze, éppen ezért erre vonatkozó javaslattal most nem élek”.

Az emlékirat így folytatódik: „Minden előkészületet meg kell tenni abban a tekintetben, hogy hatásos és erélyes fellépésünk a kellő pillanatban biztosítva legyen. E téren elsősorban katonai természetű intézkedéseket kell tenni. Éspedig előkészületeket kell tenni arra, hogy a IX. (kolozsvári) és az V. (szegedi) hadtest, egy hegyi dandár és a székely határőrsg, továbbá az 1. lovas hadosztály március végére könnyen és gyorsan felriaszthatók legyenek. Ez az erők minimuma, amelyet készenlébe kell helyezni.

A következő igen nagy és fontos lépés a hadsereg erkölcsi erejének emelése. Ezért minden eszközzel arra törekszem, hogy a kinti (a Doni hadműveleti területen levő 2. magyar hadseregről van szó – a szerző) hadseregben a fegyelem teljesen helyreállíttassék. Mindez azonban egyoldalú és meddő kísérlet marad, ha a polgári életben szintén nem követelünk nagyobb fegyelmet, nagyobb keménységet és nagyobb áldozathozatalt.”

Majd más helyen: „javaslom, hogy a kormány az alkotmányos kormányzat keretén belül arra törekedjen, hogy a közhatalmat gyorsan és a legnagyobb szigorral legyen képes gyakorolni. Én nagyon jól tudom, hogy a magyar nemzet alkotmányos érületű és ragaszkodik a közsabadsághoz, és ez a nemzeti léleknek nagy előnye és nagy értéke, amelyre talán külügyi vonatkozások miatt is vigyázni kell. De azt is látom a magyar történelemből, hogy a magyarok erőkifejtése akkor volt a legnagyobb, ha erős kéz vezette őket.

Megrendszabályozta a zabolátlankodókat és a fegyelmezetlenkedőket, a nemzet összes erőt ki-méletlenül összehozta, és egy célra állította be. Ezzel az eréllyel és erővel tartozunk az örök magyar nemzetnek, annak, amely ma él, amely tegnap élt és holnap élni fog.

A történelem ezt fogja számon kérni tőlünk és nem azt, hogy a magyar alkotmány némely biztosítékával hogyan bántunk. A magyar alkotmány nem lehet a nemzet életének, erőkifejtésének a gátlása és a béklyója.”

Majd Szombathelyi így folytatta: „Jól tudom, hogy politikai területre tévedtem, amelyhez nekem semmi közöm sincs... Azt hiszem, hogy mulasztás és bűn lenne részemről, ha nem ezt tenném, hanem öntudatlanul nagy hatalmi helyzetemben önmagamnak tetszelegve bukdácsolnék egy rossz ébredés felé, amelynek nemcsak én adnám meg az árát. Főként ezért vagyok nyugtalan. A katonai parancsnok helyzete egy általános csuszamlás idején igen nehéz. Ha beleszól ez, ügyekbe, vagy pláne ha cselekedne, akkor alkotmányellenesen viselkedik, amit nemcsak következményei folytán, mert esküjét megszegte, de azért is nehéz megtenni, szert igaz magyar ember nem tud alkotmány ellen cselekedni. Ha nem szól semmit, akkor alkotmányos helyzetének megfelelően viselkedik, de cselekedetével elkésik. És, ha az előbbi magatartás esetén az a vád érheti, hogy esküjét nem tartotta be, akkor az utóbbi esetben az talán még rosszabb vád emeltetik ellene a történelem előtt, hogy pipogyafráter volt, mert tétlenül nézte a közelgő veszedelmet.”³⁹

Az idézett írások tartalmuk és a történelmünkéből ismert események miatt önmagukban is elgondolkodtatók, a hadtörténelem tantárgy keretében oktatásuk szükséges lehet.

Térjünk vissza az 1940-es évek magyar katonai gondolkodóinak a haditerv, a hadászati terv tartalmával, kapcsolatban vallott nézeteihez!

Megállapíthatjuk, hogy haditerv – a korabeli források alapján – lényegében a következőket tartalmazta: a leendő ellenfelek felsorolását; a saját erőviszonyok mérlegelését, annak a tekintetbevételét is, hogy milyen szövetségesekkel számolhatunk; az ellenséges erőviszonyok értékelését, főleg az ellenséges hadvezetés hadműveleti szándékainak és terveinek mérlegelését; végül annak meghatározását, hogy a saját seregeink hol vonuljanak fel az első hadművelethez. A haditervek készítői nyomatékosan hangsúlyozták (ami egyébként régi, de máig tartó érvényes igazság), hogy a haditerv helyessége vagy helytelensége felett mindig a történelem mondja ki a döntő szót, miközben kiemelték, hogy a katonai tervezésben egyedüli igaz próba és ítélet – a siker vagy sikertelenség – olvasható az idézett dokumentumokban.

4. 2 A hadászati tervezésről általában

4. 2. 1 Nézetek a hadászati tervezésről napjainkban

A hadászat fogalmának, belső tartalmának folyamatos változása tágabb vagy szűkebb értelmezése közvetlenül és elkerülhetetlenül hatást gyakorol a hadászati tervezésre, az ország honvédelmi felkészítésének tervezésére, illetve az ország védelmi tervének kidolgozására.

A geopolitikai- és geostratégiai helyzet, a megváltozott és folyamatosan alakuló műveleti környezet miatt ma már egyre nyilvánvalóbb, hogy a gyökeresen megváltozott körülmények miatt a hadászati tervezést az egész „honvédelmi” tervezés rendjét alapvetően újra kell gondolni.

39 SZIRAI Miklós – SZÜCS László: *Horthy Miklós Titkos iratai*. Kossuth Kiadó, Budapest, 1962. 350-351. o., 353-354. o.

Az újragondolást az is indokolja, hogy a honvédelemmel kapcsolatos alapokmányokban csak utalás szintű és nehezen konkretizálható fogalmakkal találkozunk a lehetséges katonai műveletekről. Emellett nem hagyhatjuk figyelmen kívül azt sem, hogy ma a világban a társadalmi, gazdasági és katonai modelleket formáló ideológiáknak, tudományos írásműveknek olyan mérvű zavara ellentmondása tapasztalható, ami jelentősen kihat a katonai erő műveleti alkalmazásával kapcsolatos elvekre és gyakorlatra is.

A honvédelem nemzeti ügy, országunk egyéni és kollektív védelmi képességének fenntartásában és fejlesztésében a saját erejére, nemzetgazdaságának erőforrásaira, fegyveres erőinek felkészültségére és elszántságára, továbbá a polgáraiknak a haza védelme iránti hazafias elkötelezettségére és áldozatkészségére, valamint a szövetséges államok, és azok fegyveres erői kölcsönös segítségnyújtására támaszkodhat.

A honvédelem célja: „idegen hatalom fegyveres támadása ellen a Magyarország függetlensége, területi sértetlensége, a lakosság és az anyagi javak katonai erővel való megvédése, illetőleg az államszervezet, ezen belül a fegyveres erők, a rendvédelmi szervek, tovább a nemzetgazdaság, a társadalmi szervezetek és az érintett állampolgárok erre való összehangolt felkészítése.”⁴⁰

Tankönyvünkben természetesen nem a jelenleg létező Védelmi Tervezési Rendszer bemutatására, illetve elemzésére vállalkoztunk. Ez különben sem lehet itt a mi feladatunk, csupán a tudományos kutatás eredményeit felhasználva, néhány elméleti tételt fogalmazzunk meg, a fejezet címével összhangban.

Más szóval, mindössze az a célunk, hogy a biztonsági környezet globális, kontinentális és regionális helyzetére utalva, a biztonságpolitika és a hadászat igényeivel összhangban felvázoljuk a hadászati tervezés modelljének egy – a jelenlegi kihívásokra adható válaszok tekintetében hatékonynak és optimálisnak ítélt – lehetséges változatát.

A témával kapcsolatban tudományos igénnyel vizsgáljuk azokat az általunk legfontosabbnak tartott összefüggéseket, nézeteket, amelyekben keresztül a lehető legegyszerűbben bemutathatjuk azokat az elveket és gyakorlati feladatokat, amelyeket az ország védelmi tervének előkészítése során szükségesnek látszik elvégezni. Ezzel együtt kijelenthetjük, hogy nem a békeidőszak hadsereg építési, hadsereg fejlesztési, gazdálkodási, illetve igazgatási kérdéseivel akarunk foglalkozni.

A tankönyvben leírtakból már kiderült, de szeretnénk megerősíteni, nézetünk szerint: a hadászati tervezés a stratégiai tervezés fontos része. Ebből adódik, hogy a Hadászati Tervező Rendszer (továbbiakban HTR), a Védelmi Tervező Rendszer (továbbiakban VTR) meghatározó eleme, mely egy Stratégiai Tervező Rendszerből (továbbiakban STR) és egy Hadászati Hadműveleti Tervező Rendszerből (továbbiakban HHTR) áll.

a) A stratégiai tervező rendszer:

A haderő mindenkori állapota, a védelmi alapokmányok és a lehetséges veszélyek elemzése alapján, a jövő haderejének képességeire, szervezetére és alkalmazására vonatkozó hosszú távú programok és középtávú tervek kidolgozása, rendszeres időközönkénti pontosítása, valamint stratégiai szinten biztosítandó erőforrásigények megfogalmazása.

⁴⁰ A szerző által alkotott, használt fogalom.

A rendszer elveket és információkat szolgáltat a védelmi politikához, és konkrét igényeket fogalmaz meg a haderő és a fegyvernemek szervezetének, a vezető, végrehajtó és támogató erők felépítésének és feladatainak, az egyes területek összehangolt fejlesztési irányainak meghatározásához.

b) A hadászati hadműveleti tervező rendszer:

A haderő alkalmazási, felkészítési terveinek kidolgozása, rendszeres pontosítása, a haderő béke és a békétől eltérő időszaki követelményeinek, feladatainak meghatározása, a végrehajtáshoz a hadműveleti igények összeállítása.

A hadászati hadműveleti tervező rendszer a haderő felkészültsége alapján adatokat szolgáltat és követelményeket határoz meg a hadműveleti-harcászati képességek fenntartására, a haderőfejlesztés megoldandó problémáira, valamint a katonai szervezetek és intézmények feladatainak tervezésére és a feladatok végrehajtásához szükséges normákra, normakorrekciókra.

Az szakmailag indokolt, hogy a VTR egyetlen rendszerbe fogja össze a védelmi stratégia alapján a hadászati hadműveleti alkalmazást és felkészítést, a haderő fenntartásához és fejlesztéséhez szükséges erőforrásokat és a védelmi költségvetést, valamint a hadsereg rendeltetéséből fakadó feladatait, a tervező rendszereket. Az integrált tervezés két alapvető tervezési folyamat összekapcsolásával valósul meg, amelyek a következők:

- a megfogalmazott katonai igények alapján elindított tervezési folyamat, amely meghatározza, hogy mire van szüksége a hadseregnek ahhoz, hogy megszerezze és fenntartsa képességét a veszély elhárítására (ezt a tervezési folyamatot az esetek többségében a vezérkar végzi);
- a gazdasági erőforrások és a költségvetés tervezésének folyamata, amely behatárolja, hogy mennyi és milyen személyekre, hadfelszerelésre, infrastruktúrára van, illetve lesz szüksége a hadseregnek képességei megszerzéséhez és fenntartásához.

A továbbiakban elsősorban a „mit, hogyan, miért” gyakorlati kérdésekre keressük a választ, a haderő műveleti alkalmazását illetően.

4. 2. 2 A hadászati tervezés alapjai

A honvédelmi felkészítéssel kapcsolatos feladatok, a fegyveres erők előtt álló alapfeladat (az ország védelme) mellett az egyéb feladatok (békeműveletek, válságreakáló műveletek) komplex jellege hatással van a hadászati tervezésre, illetőleg az ország védelmi tervének kidolgozására és folyamatos naprakészen tartására.

Meggyőződésünk, hogy a hadászati tervezéssel kapcsolatos korábbi felfogásunk gyökeres felülvizsgálatára van szükség a tervezés minden területén, mind elméletben, mind a gyakorlati végrehajtásban. Szakmai szempontból bizonyított, hogy teljesen más alapelveket kell követnünk a hadászati tervezésnél, ha az ország előtt álló honvédelmi feladatok megoldására az államvezetés kizárólag a saját lehetőségeire, erőforrásaira támaszkodhat, és teljesen másként, ha a honvédelem várható feladatait katonai szövetségben, más országok fegyveres erőivel, együttes katonai műveleteiben tervezi végrehajtani.

A fenti meghatározást még tovább bonyolítja az a tény, hogy a háború, a fegyveres küzdelem megelőzése érdekében igen sajátos, honvédelmi, gazdasági és katonai feladatokkal kell számolnunk a háborún kívüli helyzetekben is. Gondoljunk csak a tömeges migráció, a nemzetközi bűnözés és a terrorizmus, a békefenntartó és béketeremtő feladatok, katasztrófák következményeinek felszámolása, humanitárius segítségnyújtás és a kutatás-mentés feladataira.

Magyarországon ma a hadászati tervezést két, egymással szorosan összefüggő szinten célszerű végrehajtani.

- A nemzeti biztonsági és katonai stratégia követelményei alapján az ország általános honvédelmére vonatkozóan, a feladatokat Védelmi Tervben kell rögzíteni
- Az előzőek a Védelmi Terv alapján és annak részeként a fegyveres erők alkalmazási tervét; az ország gazdasága honvédelmi felkészítésének tervét; a lakosság, valamint a közigazgatás felkészítésének irányelveit is szükséges kidolgozni.

A felsorolt tervek (irányelvek) esetében természetesen nem egy okmányt tartalmaznak, hanem a teljes tervezési (terv) rendszert, okmányok rendszerét foglalják magukba. Mindezekre a továbbiakban, főbb vonalaiban ki fogunk térni, miközben már most aláhúzzuk, hogy a hadászati tervezés, mint az ország honvédelmi céljai elérésének programja, fontos, alapvető munkafolyamat.

A hadászati tervezéssel összefüggő elmélet ismertetésekor abból indulunk ki, hogy az ország rendelkezik mindazon alapvető dokumentumokkal, amelyek nélkül aligha képzelhető el a stratégiai és annak részeként a hadászati tervezés.

Ezek közül a legfontosabbak a következők lehetnek: a honvédelmi törvény, biztonsági és védelempolitikai alapelvek; a nemzeti biztonsági stratégia; a nemzeti katonai stratégia és más – az ország védelmével kapcsolatos – törvények, kormányhatározatok.

Napjainkra, a szövetség keretein belül, kialakult a hadsereg béke- és háborús létszáma, megfogalmazódtak a fegyveres erővel szembeni követelmények és a fejlesztés időtervei. Természetesen az is elképzelhető, hogy az említett okmányok megújításával, vagy átalakításával párhuzamosan folyik a hadászati tervezés, ami ekkor nyilvánvalóan valamivel bonyolultabbá válik.

a) Általános alapvetések

Először néhány megállapítást szükséges tenni, ami elősegítheti a hadászati tervezés feladatainak átfogóbb megértését.

Tankönyvünkben kerüljük a bonyolult elméleti indoklásokat, elsősorban a gyakorlati kérdésekre összpontosítjuk a figyelmet.

Alapelveként elfogadhatjuk, hogy minden demokratikusan működő társadalomban az ország védelmének tervezése (a honvédelem tervezése), a mindenkori helyzet geopolitikai és geostratégiai helyzet körültekintő számbavétele alapján történik, mert a háborúnak, a fegyveres küzdelemnek sajátos törvényei, törvényszerűségei vannak, amit a politikának mindenkor figyelembe kell vennie.

Azt is figyelembe kell venni a tervezésnél, hogy a hadászat – éppen a történelmi tapasztalatok alapján – nem fogadhatja el feltétel nélkül a politika és diplomácia pillanatnyi stratégiáját.

Az alkotmányos alapon működő pártok (pártkoalíciók) befolyásuknak megfelelően részt vállalnak az általános politika, s ennek keretében a biztonságpolitika, valamint a honvédelmi felkészítés feladataiban is. Mindez véleményünk szerint – a ma formálódó nézeteknek megfelelően – elsősorban a parlamenti munkában, illetve a kormány ilyen irányú nézeteiben és döntéseiben juthat elsősorban kifejezésre. A politikának tehát részt kell vennie a hadászati tervezésében.

A tervezés során akkor járunk el helyesen, ha a tervezési folyamat kiterjed a lehetséges konfliktusokra; a fenyegetettségtől kialakított és a reális fenyegetés esetén a védelemmel kapcsolatos nézetekre, a valós ellenségképre; a környező országok (szövetségesek) tényleges szándékaira, lehetséges stratégiai alternatívákra; a meglévő katonai erők képességeire és lehetőségeire; a szomszédos országokban lejátszódó politikai, gazdasági és katonai jelenségek folyamatos tanulmányozására tett, tudományosan és szakmailag megalapozott megállapításokat.

Hangsúlyozni szükséges, hogy hazánkban, a biztonság végső garanciája a fegyelmezett, egységes katonai erő volt és maradt. Egyértelműen érvényes, hogy kizárólag a politikának van joga meghatározni, hogy az ország fegyveres erői milyen célok érdekében, milyen formában, hol és milyen mértékben kerülhetnek alkalmazásra.

A tényleges geopolitikai és geostratégiai helyzetet figyelembe vevő nézetek a NATO-tagssággal együtt járó kötelezettségeket is szem előtt tartók, a nemzetek Európájában létező Magyarországot akarók, és ebben a szellemben foglalkoznak a honvédelem egyes kérdéseivel is. Ezek a nézetek és vélemények alapvetőnek tekintik az állam szuverenitását, egyenlőségét, területi sérthetetlenségét, az erőszak tilalmát, az emberi jogok maradéktalan érvényesítését, a viták békés úton történő rendezését, a népek közötti kapcsolatok békés fejlesztését. Itt említjük meg ismét, hogy Európa a különböző régióiban lejátszódó, és emberek millióit érintő konfliktusok, válságok és veszélyek bármelyike kiszélesedhet, és fegyveres konfliktusokat okozhatnak.

Hazánk biztonság- és védelempolitikájának fenntartásához és irányításához a békés, nyugodt, és kiszámítható külpolitikai rendszer működtetése szükséges az állam politikai vezetése részéről. Nem kevésbé fontos garancia a belpolitikai stabilitás és ennek fontos eleme a fegyveres erők egységes kiállása a célok megvalósítása érdekében. Véleményünk szerint ez a követelmény úgy biztosítható, ha az ország védelmi politikáját alakító pártok, parlamenti képviselők, szakemberek kellő higgadságot, bölcsességet és önmérsékletet tanúsítanak és minden cselekedetüket a nemzeti érdekeknek, rendelik alá.

Az igaz, hogy minden ide vonatkozó, és e tárgykörben felmerülő kérdéssel aligha tudunk itt és most foglalkozni a tankönyvben, azt azonban feltétlenül fontosnak tartjuk elmondani, hogy a magyar biztonság- és védelmi politika „formálóinak” különösen a kormánynak milyen feladatokat kell megoldaniuk, milyen kérdéseket célszerű tanulmányozniuk, mire kellene gondolniuk törvényhozó munkájuk során, ami nélkül aligha beszélhetünk a tervezéssel kapcsolatos feladatok sikeres elvégzéséről.

A politika feladata a honvédelemmel, illetve az arra való felkészüléssel kapcsolatosan a következő lehet:

- megfogalmazni és irányítani az ország biztonságpolitikáját, amelynek alapján folyhat a fegyveres erők és az ország egészének honvédelmi felkészítése;

- különböző törvényekkel, határozatokkal, állásfoglalásokkal biztosítani a katonai stratégia szilárd és egyértelmű politikai alapját, végrehajtásának feltételeit;
- meghatározni a fegyveres erők konkrét társadalmi küldetését, külső és belső funkcióit;
- a fegyveres erők struktúráját, irányításának, felkészítésének rendszerét, elveit, formáit; meghatározni a fegyveres erők létszámkereteit, a béke és háborús létszám arányait, az alapvető hadsereg szervezési elveket, a fejlesztés lehetséges irányait, a haditechnikai eszközökkel való ellátás rendjét, a fegyveres erők felkészítésének és vezetésének rendjét;
- szabályozni a fegyveres erők, a nemzetgazdaság, az ország lakossága, honvédelmi és hazafiás nevelésének alapvető feladatait, az állami és önkormányzati szervek felkészítésének és tevékenységének rendjét a honvédelemmel kapcsolatosan.

b) A tervezés során betartandó követelmények

A hadászati tervezéssel szemben támasztandó követelmények a következők:

- fogja át az ország biztonsága és védelme szempontjából fontos területeket;
- gondosan ügyeljen arra, hogy az egyes részrendszerek szervesen kapcsolódjanak egymáshoz;
- vegye figyelembe a várható ellenfelek politikai és katonapolitikai nézeteit és ezek alapján az esetleges háborús előkészületeit azok teljes vertikumát;
- a tervezés tevékenységének politikai tartalma mindenkor szorosan kapcsolódjék az együttműködőkhöz, azok hasonló feladataihoz, biztosítva az átfogó megközelítés elméletének gyakorlati megvalósulását;
- békében csak a legszükségesebb (de mindenkor elégséges) katonai létszámot és anyagi erőket vonja el a nemzetgazdaságból, de legyen mindenkor készen arra, hogy a haza védelme érdekében az ország szellemi és anyagi erejét maximálisan a védelem szolgálatába tudja állítani;
- úgy kell az előkészítő munkát végezni, hogy a létrehozott honvédelmi (védelmi) rendszer az esetleges háború bármilyen körülményei között is – legalább az alapvető területeken – őrizze meg a „cselekvőképességét”.

c) A fentiekkel összhangban a honvédelemmel kapcsolatos egyes döntések állásfoglalások, nyilatkozatok, vélemények kialakítása során ajánlatos minden esetben figyelembe venni:

- az ország belső politikai, gazdasági és katonai helyzetét.
- az adott időszak legfontosabb politikai, gazdasági célkitűzéseit.
- a hadtudomány állásfoglalásait a háborúkról, a hon védelméről és más országok ilyen irányú tapasztalatait.
- Magyarország geostratégiai (katonaföldrajzi) helyzetét, és az abból adódó következtetéseket, a külső erők általi fenyegetettséget, az agresszor várható céljait és e célok elérésének lehetőségeit.
- a más országokkal közösen elfogadott állásfoglalásokat, határozatokat, a vállalt nemzetközi kötelezettségeket.
- a fentiekkel, illetve a nemzeti biztonsági stratégiával összhangolt – azt tükröző, mindenkor érvényes – katonai stratégia legfőbb kérdéseit.

A leírtakkal egyidejűleg valójában azt is jelezni akarjuk, hogy a védelmi politika, a katonai stratégia tartalma – a biztonsági környezet jelentős változása miatt – meghatározó mértékben átalakult, és ez a folyamat még jelenleg is tart.

Az alig vitatható, hogy a Magyar Országgyűlés által 1998. december 28-án elfogadott biztonság- és védelempolitikai alapelvek alapján, és a kormány 174/1998. sz. rendelete nyomán megindult folyamat – a fegyveres erők nagymértékű szervezeti átalakítása, létszámának jelentős csökkentése, a „kisebb és korszerűbb” hadsereg építésével kapcsolatos (nem kis mértékben kényszerű) lépések megtétele – a védelmi (ezen belül a katonai) képességek tekintetében – végső soron – a ma fennálló helyzethez vezetett.

A hiteles elrettentő katonai erő garantálása a szakembereket ma Európában és így hazánkban is komoly kihívás elé állítja. Ezért is szükséges gondolkodnunk az ország honvédelmi felkészítésével kapcsolatban, egy – a kor kihívásainak megfelelni tudó, a nemzeti sajátosságainknak is megfelelő – optimális munka és szervezeti modellről.

Ennek a modellnek a kidolgozásánál véleményünk szerint a következő tényezőkre célszerű gondolni:

- a szövetséges geopolitikai és geostratégiai helyzetével összhangban a nemzeti jelleg megőrzésére és további erősítésére;
- a külpolitikai tényezők rendszerében a katonapolitika szerepének határozott erősítésére;
- az ország valóságos politikai és gazdasági helyzetére, amelyet úgy kell kezelni, hogy ez semmiképpen ne befolyásolja – még átmenetileg sem – károsan az ország honvédelmével kapcsolatos feladatok előkészítését.

4. 2. 3 A hadászati tervezés szempontjából meghatározó szervezetek⁴¹

Az országos szintű honvédelmi döntések kialakításának és feladatok végrehajtásának egy lehetséges szervezeti modellje a következő lehet⁴²: az államelnök és a mellette működő Védelmi Iroda a feladatra képzett és felkészített politikai és katonai szakemberekből; az Országgyűlés és annak Honvédelmi és Rendészeti Bizottsága; a Miniszterelnökségen működő Biztonsági és Védelempolitikai Főosztály, továbbá az ország honvédelmében érintett minisztériumok és más országos hatáskörű szervek.

Fontosnak tartjuk megemlíteni – figyelembe véve más országok tapasztalatait –, hogy a honvédelmi ügyekért, illetve a külügyekért felelős minisztériumoknak, illetve a Honvéd Vezérkarnak meghatározó és koordináló szerepe van a hadászati tervezés folyamatában.

41 Az itt leírt javaslatba hozott szervezetek, illetve elnevezések nincsenek összhangban a jelenleg működött modellel, viszont a szerző kutatási eredményeire alapozott lehetőségek egy optimalizált változatát mutatják. A bemutatott struktúra feltételezi, hogy Magyarország elnöke a fegyveres erők főparancsnoka.

42 A felvázolt modell csupán javaslat a tankönyv szerzője részéről. Ugyanakkor a szervezetek feladataira vonatkozó javaslatok egy hosszú időn át folytatott kutatás eredményei.

a) Védelmi Iroda

Az iroda fontos szerepet tölthet be az ország honvédelmével kapcsolatos és az állam egészét átfogó kérdések, döntések előkészítésében, a végrehajtás ellenőrzésében, az ország védelmi elveinek kialakításában. Állományába magasan képzett – a pártoktól független – polgári és katonai szakembereket szükséges nagy körültekintéssel kiválasztani. Ez az állomány és a vezérkar adott esetben együttesen képezné az állam elnökének (a főparancsnok) katonai törzsét.

b) Miniszterelnökség Biztonsági és Védelempolitikai Főosztálya

A feladatai közé tartozna Magyarország mindenkori elnökének és miniszterelnökének rendszeres tájékoztatása az ország honvédelmével, a honvédelemre való mindenoldalú felkészülésével kapcsolatos általános kérdésekről; az aktuális biztonságpolitikai kérdésekről.

Részt venne a miniszterelnök hatáskörébe tartozó és az ország honvédelmével, a honvédelmi felkészítéssel kapcsolatos döntések előkészítésében, ennek során munkakapcsolatot tartana a honvédelmi felkészítésben érintett szervekkel; biztosítaná az Országvédelmi Terv kidolgozását, naprakészességét; folyamatosan figyelemmel kísérné a nemzetközi eseményeket, és ezekkel összefüggésben rendszeresen ajánlásokat tenne a miniszterelnöknek, s rajta keresztül Magyarország elnökének.

A Főosztály a miniszterelnök igényei szerint mindenkor készen állna a honvédelemmel kapcsolatos kérdésekben tájékoztatók és javaslatok kidolgozására és megtételére.

A honvédelmi és belügyminisztériummal folyamatosan együttműködve biztosítaná a miniszterelnök, illetve a kormány elé kerülő honvédelmi ügyek megismerését és véleményezését, elősegítve a helyes döntések kialakítását.

Állandó kapcsolatot tartana az Országgyűlés Honvédelmi és Rendészeti Bizottságával és a vezérkarral. A velük való együttműködés, valamint saját elgondolásai alapján ajánlásokat készítene elő a miniszterelnök részére.

c) Az Országgyűlés és annak Honvédelmi és Rendészeti Bizottsága

Az Országgyűlés, mint a legfelsőbb politikai és törvényalkotó szerv határozza meg az ország honvédelmével, biztonságpolitikájával kapcsolatos legfontosabb kérdéseket.

Ezek közé tartoznak:

- az ország fegyveres erői alkalmazásával kapcsolatos legfontosabb kérdések eldöntése;
- a fegyveres erők és rendvédelmi szervek testületek béke és háborús létszámával, felszerelésével, fejlesztésével, mozgósításával kapcsolatos döntések meghozatala;
- az ország honvédelmével kapcsolatos költségvetések véleményezése;
- a fegyveres erők határon kívüli alkalmazásának véleményezése és javaslat az engedélyezésre;
- az ország honvédelmi felkészítésében résztvevő országos hatáskörű szervek időszakos beszámoltatása, a honvédelemmel kapcsolatos feladatok rendszeres helyszíni áttekintése.

A hadászati tervezés mindazon kérdései, amelyek szolgálják, szolgálhatják az ország honvédelmét, és megalapozzák a fegyveres erők polgári irányítását.

A honvédelemmel kapcsolatos kérdések, javaslatok természetesen csak megfelelő és sokoldalú előkészítés után kerülhetnek az országgyűlés elé. Az egyes témák előkészítésében az előbb érintett szervek és a mindenkor érintett szakminisztériumok vesznek részt. A szakminisztériumok honvédelemmel kapcsolatos feladatai előkészítésének és végrehajtásának koordinálásával a Biztonsági és Védelempolitikai Főosztályt (a vezérkar egyes elemeinek bevonásával) célszerű felhatalmazni.

4. 3 Az ország védelmi tervének kidolgozása

Mielőtt az országvédelmi tervezéssel kapcsolatos tevékenység tartalmának elméleti és gyakorlati kérdéseinek áttekintését megkezdenénk, fontosnak tartjuk hangsúlyozni, hogy a tervezés folyamatában az első végrehajtandó feladat, a tervező munka rendjét szabályozó irányelvek kidolgozása.

Az irányelvek kidolgozása – az érintettekkel együttműködésben – a vezérkar feladata. Az említett irányelvek alapján valamennyi szervezetnél, ahol az ország védelmi feladatokat ellátó erők alkalmazásával kapcsolatos tervező munka folyik, ugyancsak belső szabályozást kell kidolgozni a tervezőmunka végrehajtásához.

A tervező munka rendjét szabályozó irányelvek, illetve intézkedések a következőket tartalmazzák:

- a kidolgozó munka általános elveit; a kidolgozó munka folyamatosságát biztosító határidőket;
- az együttműködőket és a tervbe bedolgozó szervezeteket;
- a tervezőmunkára vonatkozó nemzetbiztonsági előírásokat;
- a kidolgozásban résztvevő állományt;
- a kidolgozott okmányok minősítésére vonatkozó szabályokat, az okmányok őrzését, elhelyezését szabályozó utasításokat;
- a kidolgozott okmányok naprakészen tartásának feladatait; az okmányok időszakos egyeztetésének rendjét.

A kidolgozást szabályzó okmányokban foglalt rendszabályok betartását – az arra jogosult személyeknek – folyamatosan és következetesen ellenőrizni szükséges.

A védelmi terv kidolgozásának célja: az ország mindenkori geopolitikai és geostratégiai helyzetére alapozva meghatározni a honvédelem érdekében megoldandó összetársadalmi feladatokat, biztosítani azok tervszerű végrehajtását, az ország védelmi képességének teljes mozgósítását és az érintett szervek közötti együttműködést, valamint a feladatok végrehajtásának ellenőrzését.

4. 3. 1 Az Országvédelmi Terv alapja, előkészítésének folyamata és az abban résztvevő szervezetek

A korábbi tervezési gyakorlat tapasztalatait figyelembe véve az Országvédelmi Terv, elkészítése sokoldalú, egymással összefüggő és egymásra épülő előkészítési, végrehajtási és egy folyamatosan érvényesülő, naprakész szakaszokból álló összetett tevékenységet —tevékenységi folyamatot – jelent.

A kidolgozó munka alapját és követelményeit a következő törvények, határozatok, dokumentumok határozzák meg:

- Magyarország Alaptörvénye;
- Magyarország Nemzeti Biztonsági Stratégiája;
- Magyarország Nemzeti Katonai Stratégiája;
- a hatályos honvédelmi törvény, valamint a törvény alapján kidolgozott – annak végrehajtását szabályozó – határozatok és kormányrendeletek;
- a hatályos Összhaderőnemi Doktrína;
- a hadtudomány mindenkori ajánlásai.

Az országvédelmi terv megalkotása feladattisztázással kezdődik, melyet a helyzetmegítélés végrehajtása, majd az elgondolás kialakítása követ. A tervekészítés következő fázisában, a különféle direktívák összeállítása, tartalmuk kialakítása történik, melyek biztosítják az országvédelmi terv elkészítését.

a) Feladattisztázás

A feladattisztázás gondos, minden részletet magában foglaló elvégzése, a tervező munka fontos, kezdeti szakasza, amely a honvédelem alapvető feladatait, a végrehajtás irányítóit és szervezeteit az országgyűlés által elfogadott Alaptörvény figyelembevételével határozza meg.

A feladattisztázás során pontosan értelmezni kell:

- a hadászati tevékenységek célját;
- a honvédelemmel kapcsolatos feladatok tartalmát és azok jellemzőit;
- a honvédelmi feladatok végrehajtási területek szerinti megosztását, az egyes területeken megoldandó feladatok egymásra hatását, kölcsönös viszonyukat és hatásukat a honvédelem feladatainak teljesítésére;
- a feladatok végrehajtásához rendelkezésre álló erők, eszközök, források mennyiségi és minőségi jellemzőit;
- a nemzetközi szerződések, a Szövetség Stratégiai Konceptiójának előírásait, hatását a honvédelmi feladatok megoldására.

Míndezek alapján következtetéseket kell levonni, amelyek a további tervezőmunka alapját képezik. A következtetések az alábbiak lehetnek:

- a feladatok végrehajtásában résztvevők konkrét helyéről, szerepéről a résztvevő erők, eszközök csoportosításáról, elhelyezkedéséről, esetleges szétbontakozásáról;
- a feladatok tervezésének és általános előkészítésének időrendjéről;
- az előkészítendő és kiadandó azonnali, majd a folyamatos rendszabályokról.

- A feladattisztázásba bevont szervezetek: a Köztársasági Elnök Védelmi Irodája; a Miniszterelnöki Hivatal Biztonság- és Védelempolitikai Főosztálya; az aktuálisan létező és a kormányzati tevékenységben résztvevő minisztériumok.

A tervezésben érintett szervek lényegében az itt bemutatott csoportosításban vesznek részt a stratégiai tervezés, a védelmi terv kidolgozásának további munkafázisaiban.

b) Helyzetmegítélés

A honvédelemre vonatkozó elgondolás, elhatározás kialakításának döntő mozzanata.

Célja, a honvédelmi feladatok (benne értendő a béke, válságreakáló és a háborús időszak előkészítése és végrehajtása körülményeinek gondos elemzése számvetések alapján) mindenoldalú tanulmányozása, értékelése, ezek alapján következtetések levonása, a feladatok lehathatékonyabb végrehajtása módjainak meghatározása érdekében. A megfogalmazott következtetések képezik a további munka alapját.

A helyzet megítélésekor körültekintően számba kell venni mindazon tényezőket, amelyek a geopolitikai és geostratégiai helyzetet jellemzik, az előttünk álló feladatok előkészítésére és végrehajtására – rövidebb és hosszabb távra is – valamilyen hatást gyakorolnak. Ezek közé tartozik az ország geopolitikai, geostratégiai helyzete; a fegyveres erők és testületek helyzete, feltöltöttsége, béke- és háborús létszáma, a haditechnikai színvonala, a várható országvédelmi feladat tükrében. Továbbá, a csapatok kiképzettsége, az állomány felkészültsége; a nemzetgazdaság helyzete, felkészültsége, lakosság felkészültsége a honvédelmi feladatokra, háborús anyagi tartalékok; a fegyveres erők haditechnikai ellátásának helyzete és fejlesztése; a hadiipari termelés helyzete; a hadszíntér előkészítése; a lehetséges „ellenfelek” és szövetségesek és más szakterülete a társadalmi létnek.

Szükséges megjegyezni, hogy a helyzetmegítélés egyben a tárgyilagos számvetések és az információk feldolgozásának „*világa*,” területe is. Ami vonatkozhat – többek között – a lehetséges ellenség (ha tervben megnevezésre kerül) megítélésére éppúgy, mint az éppen érvényben lévő két vagy többoldalú szövetségi és együttműködési szerződések meglétére.

A helyzetmegítélés során mindig célszerű szem előtt tartani, hogy a nemzetközi viszonyok rendszerint nem az államok katonai erőviszonyaira épülnek, hogy a nemzetközi kapcsolatok alapját a gazdaság képezi, hogy ezen a területen folyó verseny eredményeként jönnek létre a konfliktusok és folyik a politikai küzdelem.

A helyzetmegítélés eredményeként – összhangban a feladattisztázás során megfogalmazott következtetésekkel – kerülhet sor a szükséges, és a további tervezőmunkát meghatározó konkrét következtetések levonására.

Mindezt az érintettek szoros együttműködésében, a feladattisztázásnál ajánlott felelősségi területeknek megfelelően célszerű elvégezni. Az összegezett következtetéseket – ami lényegét tekintve a védelmi elgondolás alapja lesz – a Miniszterelnökség Biztonsági és Védelempolitikai Főosztálya készíti elő a felelősségi területek képviselőinek bevonásával, és annak vezetője jelenti a miniszterelnöknek a felelősségi területek vezetőinek jelenlétében, akik ezt szükség esetén kiegészítik (saját szakterületük szempontjából) a miniszterelnök igénye szerint.

c) Az elgondolás (a stratégiai elhatározás)

Az elgondolásban rögzíteni szükséges (a lehetséges tartalmi és formai megoldások összetettsége miatt eltekintünk a részletektől) az összegezett következtetések lényegét, amelyek az alábbiak lehetnek:

- a honvédelem alapvető feladatait;
- az ország honvédelmi felkészítése főbb feladatait felelősségi területeként;
- a végrehajtásért felelős személyeket, szerveket;
- a végrehajtással kapcsolatos főbb időpontokat;
- az együttműködés rendjét és módját.

Az elgondolást a miniszterelnök írja alá, és az államelnök hagyja jóvá, amint ezt korábban javasoltuk.

d) Direktívák

A direktívák⁴³ a Nemzeti Biztonsági Stratégiából levezetett Ágazati Stratégiák alapján összeállított, a társadalmi lét adott területére érvényes cselekvési változatok, az országvédelem hatékony, eredményes megvalósíthatósága érdekében, a hatásalapúság és az átfogó megközelítés elvére támaszkodva.⁴⁴

Az Országvédelmi Terv tartalma alapján tehát annyi direktíva elkészítésével számolunk, ahány minisztérium, illetve miniszteriális hatáskörű szerv tevékenységére tartunk számot, az országvédelem megvalósítása során.

A direktíva leegyszerűsített tartalmát az alábbiakban, a honvédelmi szakág területén kívánjuk példaként szemléltetni.

Direktíva a fegyveres erők és a honvédelemben résztvevő más fegyveres szervezetek alkalmazására.

A direktíva tartalmának főbb pontjai:

- a helyzetmegítélés következtetéséből a fegyveres erőkre, a katonai honvédelem kérdéseire vonatkozó elemzés, megállapítás, következtetés összegzése;
- a fegyveres erők összetétele, feladatai, fejlesztésének főbb irányai (a feladatokat mind a békére, mind a válságkezelés, továbbá az esetleges háború időszakára célszerű megfogalmazni);
- a fegyveres erők és testületek háborús hadkiegészítésének, valamint anyagi-technikai ellátásának, a tartalékképzésének rendje (az alapvető logisztikai feladatok is);
- a fegyveres erők és testületek tevékenységében résztvevő más (együttműködésre utalt) szervezetek (rendvédelmi, katasztrófavédelmi stb.) megjelölése;
- az erők alkalmazásával kapcsolatos tervező ésszerző feladatok, fontosabb határidők, jelentések, felelősségi területek;
- alapvető együttműködők és az együttműködési feladatok.

A direktíva címzettjei az illetékes miniszterek és a vezérkar főnöke.

43 Felsőbb szerv utasítása; irányelv, útmutatás.

44 William A. OWENS: *America's Information Edge. Foreign Affairs* 75 (March/April 1996) 23.

A fegyveres erők alkalmazásának tervezéséért és mindenoldalú felkészítéséért az egyszemélyi felelősséget a Honvéd Vezérkar főnökének kell viselnie. Amiből következik, hogy az alkalmazásra vonatkozó elhatározás meghozatala – a fegyveres erők alkalmazásának tervezése – a vezérkar főnökének hatáskörébe tartozik.

A további direktívák felépítése alapvetően megegyezik az előzőekben leírtakkal, természetesen a felelősségi területeknek megfelelően sajátos feladatokra figyelemmel.

A direktívákat a Miniszterelnökség Biztonsági és Védelempolitikai Főosztálya készíti elő az egyes felelősségi területek képviselőinek bevonásával.

A direktívákat a Miniszterelnök írja alá.

e) Az „ország védelmi terve” (tervkomplexum)

A védelmi terv: a terv elkészítése térképen és írásban, illetve táblázatosan történhet.

Az elkészítés (kidolgozás, összegzés) alapja mindazon következtetések és direktívák képezik, amelyeket az előzőekben javaslatként bemutattunk.

A tervnek tartalmaznia kell a honvédelmi feladatok előkészítésébe és végrehajtásába bevont erőket, el kell különíteni a béke-, válságkezelési és háborús időszaki feladatokat; a végrehajtási határidőket és felelősöket, a feladatok végrehajtásába bevont erők közötti együttműködés rendjét és főbb feladatait, a logisztikai és más biztosítási feladatokat, a vezetés és irányítás rendjét.

Az Országvédelmi Terv alapján elkészülnek a részletes tervek és a szükséges számvetések, mellékletek

A részletes tervek a következők lehetnek: a hadszíntér előkészítésének terve; az ország mozgósításának terve, a polgári védelem terve; a híradás terve; a vezetési pontok telepítésének terve stb. a részletes tervek 1-1 példánya a védelmi terv részét (mellékletét) képezik.

A tervet aláírja a miniszterelnök, a részletes terveket pedig az illetékes miniszterek, illetve a hasonló jogkört gyakorló országos szintű szervezetek vezetői.

A tervet jóváhagyja Magyarország köztársasági elnöke, mint a Magyar Honvédség főparancsnoka.

4. 4 A fegyveres erők alkalmazásának tervezése

4. 4. 1 Általános megállapítások az alkalmazás tervezéséhez

A fegyveres erők és az ország fegyveres védelmében résztvevő más szervezetek felkészítési és alkalmazási terveinek kidolgozása az előzőekben felsorolt alapküldetmények alapján történik, miközben kiemelt jelentőséget kapnak a munka során a hadtudomány ajánlásai, illetve a téma kutatásában elért hazai és nemzetközi eredmények.

Úgy gondoljuk, hogy a hadászati tervezés, illetve annak részletes feladatai elméleti vizsgálata és bemutatása – nemzetbiztonsági okok miatt – aligha képezheti e könyv tartalmát. Ennek megfelelően a tankönyv további részében, csak a hadászati tervezés legfontosabb általános kérdéseivel foglalkozunk.

A fegyveres erők és más szervezetek alkalmazásának tervezését (az egyszerűsítés kedvéért a továbbiakban csak a hadászati tervezés fogalmat használjuk) különböző szintű vezetési szervek valósíthatják meg. A hadászati tervezést – tekintettel arra, hogy ez gyakorlatilag az összhaderőnemi hadműveletekre vonatkozik – nevezhetjük hadászati-hadműveleti tervezésnek is.

Azt is meg kell említeni, hogy a hadászati tervezés rendje a kormányzati és a fegyveres erők vezetési szerveinek felépítési és vezetési módszerei különbözőségéből fakadóan, illetve a valóságban jelentkező feladatok összhangjának megteremtése érdekében az egyes országokban (még szövetségben is) jelentősen eltérhetnek egymástól.

Egy közös vonás azonban szinte minden országban fellelhető. Ez a fegyveres erők hadászati vezetési (és általában a vezetés) formáinak és módszereinek a feladatok jellegével összefüggő legteljesebb összehangolására, valamint a vezetés politikai, gazdasági és katonai egységének biztosítására irányuló törekvés. Enélkül a tervezés maradéktalan végrehajtása aligha képzelhető el. Ezt tartjuk a tervezés legfontosabb elvi alapjának.

Általánosan elfogadott nézet, hogy egy lehetséges háborúban, illetve a honvédelemre való felkészülés időszakában nagy szerepet játszik az adott ország legfelsőbb hadászati vezetése. Különösen háborús viszonyok között csak a hozzáértő, a professzionálisan működtetett, illetve működő hadászati vezetés képes biztosítani a rendelkezésre álló lehetőségeket, így a fegyveres erők lehetőségeinek legteljesebb kihasználását is.

Azt kell látnunk elsősorban, hogy a hadászat által tanulmányozott kérdések, illetve a hadászati vezetés – ezen belül a hadászati tervezés – hatáskörébe tartozó szerteágazó feladatok sokaságát egyetlen cél, az ország fegyveres erői sikeres és hatékony tevékenységének biztosítása megoldására kell irányítani a katonai műveletek minden fajtájában.

Köztudott, hogy egy ország fegyveres ereje háborús alkalmazásával kapcsolatos konkrét tervezési munka a legfelsőbb katonai vezetés, a hadászati vezetés egyik legfontosabb feladata már a béke időszakában.

A fegyveres erők és a rendvédelmi szervek alkalmazásának teljes körű tervezését, a tervező munka koordinálását kizárólag a Honvéd Vezérkar végezheti, s e tevékenységét egyértelműen, pontosan szabályozni szükséges.

A tervezés célja: a lehető legpontosabban meghatározni a fegyveres erők és eszközök alkalmazásának rendjét, tevékenységük mindenoldalú biztosításának és az együttműködésük rendjét, a közigazgatási szervekkel való együttműködés főbb irányait és feladatait, továbbá a vezetés rendjét a meghatározott cél(ok) maradéktalan végrehajtása érdekében.

A fegyveres erők alkalmazásának tervezése békeidőszakban aligha kerülhet teljes részletességgel végrehajtásra, különösen nem a háborús időszakra, de úgy gondoljuk a lehető legpontosabban kell megtervezni, a béke-, a válságreagáló és a hadsereg első védelmi hadműveletével kapcsolatos feladatokat (az ország geopolitikai és geostratégiai helyzetét figyelembe véve). Továbbá, az első légi, vagy légvédelmi műveletet az ellenség esetleges agressziójának visszaverése érdekében, szoros együttműködésben a szövetséges erőkkel.

A legpontosabb „tudományos előrelátás” sem teszi lehetővé, hogy a fegyveres küzdelmet, az első katonai műveletektől a békekötésig megtervezzék, még általában sem, de különösen nem részleteiben.

4. 4. 2 Elvárható követelmények a tervezésben résztvevőkkel szemben

A hadászati tervezés tartalmára vonatkozó ajánlás ismertetése előtt hasznos lehet egy rövid kitérőt tenni a vezérkar, illetve a vezérkari tisztek gondolkodási módszerének jobb megértése, igazolása érdekében.

Ebben az esetben természetesen a honvédelmi feladatok objektív értékelésének és megoldásának problémakörére a feladat, de valójában a vágyak és a lehetőségek összhangjának megteremtésére utalunk. Erről bővebben Huntington: *A katona és az állam* című művében olvashatunk.

Egyébként ez a probléma ma Magyarországon is a hadászati tervezés megkerülhetetlen kulcskérdése.

Mondanivalónkat abból az általánosan elfogadott tételből kiindulva vezetjük le, hogy a hadelméletnek (a hadtudománynak) mindenkor tükröznie szükséges az állam biztonságáért érzett és viselt legmagasabb szintű szakmai felelősséget, s ez fokozottan érvényes a vezérkari munkára.

A vezérkari főnök és a vezérkari tisztek – ezen átháríthatatlan felelősségen alapuló – tevékenységét, magatartását, állásfoglalásait az alábbi főbb szempontok, követelmények határozzák meg:

Elsősorban,

- Minden esetben kész állást foglalni a jól szervezett, felszerelt és magas szinten felkészített hadsereg megteremtésének szükségessége és fenntartása mellett, amelyhez indoklásként érvekkel alátámasztva mindenkor hangsúlyozza az állam katonai biztonságának lehetséges fenyegetéseit, a háború lehetőségét.
- Ide kívánkozik annak megemlítése is, hogy e törekvése – éppen a hivatás lényege alapján – jogosan elvárható, sőt egyenesen megkövetelhető. Komoly hiba származhat abból, ha szemére vetik, vagy éppen lobbizással vádolják akkor, amikor minden lehetséges forrás- és adat alapján, azok felhasználásával, részletesen bemutatja az országot fenyegető lehetséges veszély(ek) nagyságát.
- A biztonságért érzett felelőssége oda vezethet – s ezt nem lehet hibaként felróni –, hogy inkább túlbecsülje a lehetséges veszélyeket, mintsem lebecsülje azokat.
- A politikának, vagy éppen a politikusnak jól kell tudnia (de legalább elfogadnia), hogy az ország biztonságának, illetve az azt fenyegető lehetséges katonai veszélyek megítélésénél a vezérkari tisztt, más államoknak nem a pillanatnyi szándékait, nyilatkozatait és ígéreteit, hanem a valóságos lehetőségeit (hadi potenciálját), helyzetét, annak szomszédjai, esetleges szövetségesei és azok lehetséges szándékát tanulmányozza.
- A tanulmányozásból levont következtetés jelentősen eltérhet, különbözhet a politikai indíttatású értékelésektől, szándékoktól és a megalapozatlan óhajoktól.
- Ez a katonai megközelítés, felfogás, a vezérkar szakértelméből eredő, alapvető (és a jól működő rendszerekben az állam által elvárt) kötelessége. A politikai kinyilatkozások, a különböző szándékok (még szerződések ellenére is) ugyanis gyorsan és alapjaiban változhatnak, lényegüket tekintve ingatagok lehetnek és esetenként kiszámíthatatlannak, ezért a vezérkarok számára csak óvatosan értékelhetőek.

- Határozottan kijelentjük, hogy a helyzetek geopolitikai megítélése, elemzése nem a vezérkarok feladata, de a következtetéseket az elemzés során célszerű figyelembe venni.
- Úgy véljük, hogy a vezérkari tiszt – éppen a speciális szakmai ismeretére alapozva – az, aki az ország biztonságával kapcsolatosan a legjobban tudja értékelni egy másik állam (vagy államok) fegyveres erejét, annak harcképességét, az általa jól ismert szempontok alapján.
- A vezérkari tiszt gondolkodásában (többek között) ez az ismeret, képesség úgy realizálódhat, hogy amennyiben egy államnak van ereje ahhoz, hogy veszélyeztesse a biztonságunkat, akkor úgy kell számolni, hogy azt meg is fogja tenni, ha az a politikai érdekeivel egybeesik.
- A felsorolt szempontokkal kapcsolatosan fontosnak tartjuk megemlíteni azt a nézetet is, miszerint Magyarországnak nincs kialakított ellenségképe. E megfogalmazást általános politikai értelmezésben még elfogadhatónak mondhatjuk, de a hadászati tervezés szakmai munkájában ez már komoly értelmezései zavarokat okozhat. Országvédelmi tervet készíteni, katonai műveletet tervezni, hazát védeni csak kimutatható, felderített katonai képességekkel szemben, meglévő katonai képességekkel lehet.

Még egy rövid megjegyzést kell tennünk az ellenségképpel és a katonai műveletekkel összefüggésben: az állam évezredek óta kísérletezett azzal, hogy szuverén hatalmak között megkötött gazdasági, katonai, szövetségi szerződésekkel akadályozza meg a háborúkat. Jól tudjuk, hogy ez ideig egyetlen esetben sem hoztak eredményt az ilyen jellegű szerződések. Napjainkban sincs erre bizonyíték. Ma is a közép- és nagyhatalmak elsősorban gazdasági erejükre és a fegyveres erejük képességeire alapozzák politikai célkitűzéseiket, biztonságukat, s ez még így lesz hosszú ideig.

Geopolitikai és geostratégiai elemzésből levonható következtetések alapján kijelenthetjük: az ország biztonsága megköveteli – tekintet nélkül a politikai tartalmú véleményekre és az anyagi erőforrásokra –, hogy a biztonsággal kapcsolatos helyzetmegítélésnél mindig a legrosszabb változatot vegyük figyelembe. A honvédelmi feladatokért felelős szervezeteket a legrosszabb változat végrehajtására célszerű felkészíteni már békeidőszakban.

A vezérkari tiszt, a vezérkar legfontosabb kötelessége és felelőssége, hogy a legrosszabb lehetőséget figyelembe véve készítse el javaslatait az országvédelmi tervhez. Ezt a felelősséggel gondolkodó társadalomban nem csak elvárni lehet, de meg is kell követelni a vezérkarban szolgálatot teljesítőktől.

Véleményünk szerint, ha nem ez a gondolkodás az országvédelmi terv elkészítésének kiindulópontja, akkor az ország biztonságának garantálásával kapcsolatban előbb vagy utóbb, de mindenképpen nehezen helyrehozható hibák keletkezhetnek.

Az elmondottak lényege, hogy a nemzet biztonsága katonai kérdéseinek megoldásáért felelős vezérkar véleményét, az elkészített tervek tartalmát nem befolyásolhatják megalapozatlan politikai szándékok, kinyilatkozások és alkudozások, sem a katonai erők hadműveleteire, sem a katonai szövetség stratégiai koncepciójában meghatározott feladatok végrehajtására vonatkozóan.

A politikai vezetés a vezérkartól elsősorban azt kell, hogy elvárja, hogy vitathatatlan tudományosan és szakmailag megalapozott érvekkel és adatokkal, a meglévő lehetőségekkel, az idő és a tér katonai dimenzióival, ezek objektív tényeivel foglalkozzon.

Másodsorban, a vezérkarnak az ország biztonságát veszélyeztető fenyegetések valóságos körülményeinek sokoldalú, szakmailag megalapozott és folyamatos elemzése alapján mindenkor készen kell állnia az ország honvédelmével kapcsolatos javaslatok (tanácsok) megtételére, megoldási lehetőségek és alternatívák felvázolására. Ez különös hangsúlyt kap a hadászati tervezés időszakában.

A vezérkari tiszt, hivatásának megfelelően – összhangban az ország alaptörvényében elfogadott elvekkel – a társadalmi szervezet legfontosabb alapintézményeként minden esetben az államot (elsősorban a nemzetállamot) tekinti. Ezzel a gondolattal függ össze, hogy általában fenntartásokkal fogadja az állami elkötelezettségek kiszélesítését az indokolatlan katonai vagy más szövetségeket, és talán ez sokaknak nem is tűnik hihetőnek – magát a háborút is –, egészen az erre irányuló döntés megszületéséig.

Miközben azt is tudomásul kellene vennie, hogy a katonák, a fegyveres erők szerepe az, hogy készüljenek a honvédelemre, a háborúra, a politikusok feladata a demokráciában – különösen napjainkban az –, hogy a háborút akadályozzák meg.

Súlyos tévedés azt gondolni, hogy ezt a látszólagos ellentmondást csak úgy lehet megszüntetni, ha az ország védelmére vonatkozó katonai képességeket csökkentjük, ez egyáltalán nem a háború veszélyét csökkenti.

Az államok napjainkban (ez most különösen jellemző Európa és Ázsia egyes régióiban) legkülönbözőbb okok miatt a politikai és gazdasági céljaik érdekében versengenek egymással, melynek során bármikor előfordulhatnak olyan konfliktusok, amelyek háborúhoz vezetnek. Ennek alapján a katonai biztonságot minden esetben a konkrét geopolitikai és geostratégiai helyzet ismeretében kell kezelni.

A vezérkar gondolkodásában, a különböző két- és többoldalú szerződéseknél, egyezményeknek csak oly mértékben van igazán jelentőségük, amennyiben azok a valós erőviszonyokat, nem politikai megoldásokat tükröznek. Ebből adódik, hogy egy-egy állam aligha érhet el számottevő és tartós sikert a külpolitika és a diplomácia területén, ha nem rendelkezik ehhez szükséges, illetve arányos gazdasági és katonai erővel szándékai alátámasztására.

Más szavakkal azt is mondhatjuk, hogy minden államnak mindenkor joga van érdekei érvényesítését szorgalmazni, ám ezt csak annyira teheti, amekkora politikai térrel, gazdasági lehetőséggel és katonai erővel rendelkezik a többiekhez viszonyítva. Minden más felfogás csak válságot, veszélyt, konfliktust okozhat, ami számos biztonsági kockázatot hordozhat magában.

Az elmondottakból következik, hogy a vezérkart, a vezérkarban dolgozó tiszteket a háborúval, a hadviseléssel, a katonai konfliktusokkal kapcsolatos szakmai ismeretei, hadtörténelmi eseményekből levont következtetései, arra készítetik, hogy „borúlátó” legyen. Ha a tisztek felkészültsége megfelelő, akkor nem tehetnek mást, mint – az elemzésekből levont következtetések alapján – a valós helyzetet tárják a politikai vezetés elé.

Az a véleményünk, hogy ma abból a feltevésből kellene kiindulni, legalábbis a hadászati tervező munka keretében, hogy napjaink geopolitikai és geostratégiai viszonyai között is

minden társadalmi közösségnek elemi érdeke a biztonságát garantálni képes hiteles katonai erő fenntartása, illetve műveleti alkalmazhatóságának biztosítása.

Mindezek alapján – korunkban – a vezérkari munka tervezésére vonatkozó legfontosabb elemek az alábbiakban határozhatók meg:

- az ország geopolitikai helyzete alapján a geostratégiai helyzet szakmai igényességű elemzése, általános következtetések megfogalmazása;
- az ország biztonságának katonai veszélyeztetése szempontjából számításba jöhető lehetséges veszélyek és erők felsorolása, bemutatása és átfogó értékelése;
- a fegyveres erőkre háruló katonai feladatok (béke, válság, háború) részletes elemzése, értékelése;
- a rendelkezésre álló erők és eszközök, szervezetek állapota és ennek „összevetése” a lehetséges katonai feladatokkal;
- pontos követelmények (ajánlások) megfogalmazása a politikai vezetés számára a célfeladat és képesség összhangjának megteremtésére vonatkozóan;
- a hadászati tervezésre vonatkozó konkrét feladatok elemzése és javaslat a feladatok elosztására, végrehajtására;
- a feladatokra és a tervezésre vonatkozó pontosított és egyeztetett következtetések megfogalmazása;
- a hadászati elhatározás főbb kérdéseinek kidolgozása.

4. 4. 3 A kidolgozó munka nagybani sorrendje, az elkészítendő okmányok

Mielőtt általánosságban megvizsgáljuk és ismertetjük a végrehajtandó feladatok sorrendjét és tartalmát, fontosnak tartjuk megemlíteni, hogy ebben az esetben is el kell készíteni, az *Irányelvek a tervező munka végrehajtására* című okmányt, melyben rögzíteni szükséges:

- a tervező munka célját;
- a legfontosabb nemzetbiztonsági rendszabályokat az ügyiratok kezelése, tárolása, őrzésvédelme tükrében;
- a tervező munkába bevont teljes állományt (beosztás és név szerint);
- a tervező munka végrehajtásának helyszínét (a nem háborús feladatokat a készenlét fokozásának tervezésével együtt célszerű végezni; a háborús alkalmazás tervezését csak erre a célra előkészített és kellően biztosított munkahelyen szabad végrehajtani), az oda való belépés rendjét szabályozni szükséges;
- a kidolgozandó tervokmányok felsorolását, és azok központi, illetve differenciált elhelyezését;
- a kidolgozó munka főbb határidőit, a kidolgozásért felelős személyeket (szerveket);
- a beszámoló és jelentések rendjét, időpontját és időtartamát;
- a naprakészséget biztosító legfontosabb rendszabályokat és határidőket; a szabályozás bármilyen megsértése esetén követendő rendszabályokat, teendő intézkedéseket.

a) Feladattisztázás:

Alapja: az ország geopolitikai és geostratégiai helyzetének ismerete, az esetleges változások folyamatos figyelemmel kíséréte, elemzése és értékelése, valamint javaslatok megtétele a direktíva a fegyveres erők alkalmazására tervre vonatkozóan.

A feladatot végrehajtják: a vezérkari főnök vezetésével az általa meghatározott állomány és az együttműködő szervezetek kijelölt szakmai képviselői.

A feladattisztázás tartalma: a fegyveres erők honvédelmi feladatainak és az ezzel kapcsolatos főparancsnoki elgondolás pontos megértése. A feladatokhoz rendelt erők, eszközök, együttműködők megjelölése; a feladatok végrehajtására vonatkozó alapvető következtetések levonása, ami egyébként a további munka alapja is.

b) Helyzetmegítélés:

A helyzetmegítélés tartalma: a helyzetmegítélés keretében a pontosított feladatokkal összhangban, sokoldalúan mérlegelni kell mindazon tényezőket, amelyek bármilyen befolyást gyakorolhatnak a feladatok végrehajtására. E tevékenység során alapvetésként kell kezelni az ország geopolitikai és geostratégiai helyzetének tárgyilagos figyelembevételét. Fontos szempont az is, hogy a katonai feladat lehetséges végrehajtása során alkalmazni tervezett katonai képességeknek milyen a jelenlegi állapota, illetve ebből adódóan mi szükséges ahhoz, hogy „az igény és a lehetőség” egyensúlya megteremtődjön.

A feladatot végrehajtják: alapvetően a feladattisztázásnál bevont személyek, szervezetek, a vezérkari főnök döntésének megfelelően.

c) A hadászati elhatározás (változat):

A tervezés során elvégzett munka összegzett tapasztalatai és következtetései alapján az elhatározást térképen és szöveges (táblázatos) formában célszerű elkészíteni.

Az elhatározásban feldolgozandó kérdések:

- az országot érintő lehetséges katonai veszélyek meghatározása a veszélyeztetés és a katonai műveletek teljes időtartamára;
- a saját geopolitikai és geostratégiai helyzet körültekintő és minden részletre kiterjedő értékelése;
- a fegyveres erők és rendvédelmi szervek készenlét fokozásával és mozgósításával kapcsolatos feladatai, követelmények;
- a lehetséges és várható erőviszonyok különböző változatainak meghatározása egy esetleges háború kezdetén, illetve a fegyveres erők első hadműveletének időszakára;
- az erők és eszközök csoportosításának és a tevékenysége fő irányainak meghatározása a különböző katonai feladatoknak megfelelően;
- a katonai feladatok végrehajtása alapvető módjainak és formáinak meghatározása a sikeres végrehajtás érdekében;
- követelmények a hadászati-hadművelti csoportosítás végrehajtására vonatkozóan elsősorban az esetleges háború kezdetéhez;
- a hadászati-hadművelti felvonulás és szétbontakozás rendjének meghatározása (ezzel kapcsolatosan a fegyveres erők és testületek feladatait a végrehajtók szintjére meg kell határozni);

- a tevékenységek biztonságával, logisztikai támogatásával kapcsolatos feladatok;
- az együttműködéssel, valamint a vezetéssel kapcsolatos alapvető feladatok.

Természetesen a feldolgozandó kérdéseknél nem térünk ki az ország – a lakosság, ipar, mezőgazdaság, közlekedés, közigazgatás stb. – egészségének felkészítésével, mozgósításával és alkalmazásával kapcsolatos feladatokra, de a fegyveres erők alkalmazásával összhangban úgy véljük, azokra a vonatkozó mértékben itt is utalni szükséges.

Az elhatározást a vezérkari főnök jelenti az ország alaptörvényében megjelölt főparancsnoknak, majd az elhatározásnak megfelelően kerülhet sor, a különböző hadművelleti tervek kidolgozására, azok naprakészen tartására, továbbá ugyancsak a jóváhagyott (elfogadott) elhatározás alapján kerülhet sor az ország fegyveres erőinek fejlesztésére, szervezésére és felkészítésére, kiképzésére.

Az ország fegyveres erői alkalmazásával kapcsolatosan előreláthatólag két alapvető, és egymással szorosan összefüggő tervkomplexum elkészítése látszik célszerűnek.

a) Az ország fegyveres erői készenlétének fokozásával és mozgósításával kapcsolatos tervek;

b) az ország fegyveres erői alkalmazásának hadművelleti tervei a katonai műveletek alapvető fajtái szerint.

Véleményünk szerint az említett tervek konkrét tartalmi és formai kidolgozása kizárólag (éppen a várható tevékenység jellegétől, az abban résztvevő erők mennyiségétől és minőségétől függően) az ország fegyveres ereje vezérkarának koordináló tevékenysége mellett, illetve a vezérkarnál a fegyveres erők és más érintett szervek, képviselői bevonásával folyamatos munkával lehetséges.

A hadművelleti tervekben a következő főbb kérdéseket célszerű rögzíteni, de megjegyezzük, hogy a terv tartalmi szempontból változhat:

- a mindenkori geopolitikai és geostratégiai helyzet körülmekintő értékelése;
- az ország fegyveres erőinek teljes harckészültségbe helyezésével kapcsolatos alapvető feladatok és ezt követően a fegyveres erő megfelelő csoportosítása az ország területén;
- az erők és eszközök átcsoportosítása a konkrét feladatoknak és a veszélyeztetési irányoknak megfelelően;
- az agresszor elleni tevékenységben való részvétel hadászati-hadművelleti feladatai;
- a hadászati-hadművelleti műveletek vezetése és a résztvevők konkrét hadművelleti feladatai az adott körzetben, illetve a megszabott irányban;
- a fegyveres erők és a rendvédelmi szervek közötti együttműködés alapvető kérdései, módszerei, formái; a más országok (a szövetség) fegyveres erőivel való együttműködés különleges esetei és feladatai;
- alapvető anyagi-technikai számvetések a tevékenységek előkészítésével és vezetésével kapcsolatban.

d) Kiegészítő tervek a hadművelleti tervhez:

Természetesen a hadművelleti tervhez, mint az ország fegyveres erői alkalmazása alapvető tervéhez, jelentős számú kiegészítő, illetve részletterv kapcsolódhat.

Ilyenek lehetnek: terv a fegyveres erők előrevonására és szétbontakozására; terv a határ közvetlen biztosítására; a résztvevők harctevékenységének részlettervei; a hátsóország védelmével kapcsolatos tervek; az ország területének, mint hadszíntérnek előkészítési terve; a

logisztikai támogatás részletes tervei; szükség esetén a honvédelemben résztvevő más erők, szervezetek résztervei, a vonatkozó mértékben (p1. az ország területén alkalmazott ellenséges légideszantok, diverziós csoportok megsemmisítésével kapcsolatos tervek).

A honvédelemmel kapcsolatos tervezés – különösen az elemzések és számvetések – éveken keresztül folyamatosan történik, de a kidolgozás, az összes terv és részterv elkészítése legfeljebb egy évet vehet igénybe.

A terv alapvető megváltoztatására – amelyre békében csak különleges esetben kerülhet sor – legalább három-négy hónapot kell számolni, ezt a döntéseknél célszerű figyelembe venni.

Az állami és kormányzati vezetésnek nemcsak ajánlatos, hanem feltétlenül szükséges megismerni azt az aprólékos és nagyon nehéz munkát, amelyet a vezérkar végez az ország honvédelmi – különösen katonai-védelmi – felkészítésével kapcsolatosan.

BEFEJEZÉS

Történelmi példák sora bizonyítja, hogy a különböző társadalmi rendszerekben, az ókortól – különösen a tömeghadseregek megjelenésétől – napjainkig meghatározó, sőt döntő szerepet játszottak a fegyveres erők.

A hadseregek minden történelmi korban a különböző nemzetek vezetői és kormányai kezében, a hatalom alapvető eszközét jelentették. Nem szükséges történelmileg nagy időt áttekinteni ennek bizonyítására. Birodalmak, nagyhatalmak, államok és népcsoportok, valamint különböző szövetségek létét vagy nem létét határozták meg a mindenkor hatalom kezében lévő fegyveres erők.

A fegyveres küzdelmek megvívásához, azok céljától, nagyságától, idejétől, lefolytatásának rendjétől függetlenül, a hadseregek nélkülözhetetlenek voltak. Nem véletlen, hogy a korábbi évszázadokban a különböző nagyságú és társadalmi berendezkedésű országok fennmaradásának, biztonságának alapvető eleme általában a fegyveres erő volt. Az államok minél nagyobb és korszerűbb fegyveres erő fenntartásában látták létük biztonságát. Ebből adódóan, a különböző történelmi időszakokban, a fegyveres erők létrehozása, fenntartása, korszerűsítése és felkészültségi szintjének meghatározása mindenkor a hatalom illetve a legfelsőbb állami vezetés feladata és felelőssége volt.

Ez nem véletlen, mivel az évszázadok során megvívott háborúk, és azok kimenetele a különböző háborúkban résztvevő népek, nemzetek, országok, birodalmak sorsát határozták meg véglegesen, vagy hosszabb-rövidebb időszakra.

Hosszú évszázadokon keresztül nemzetközileg és erkölcsileg is elfogadott tény volt, hogy a fegyveres küzdelmekben, a fegyverek erejével és több-kevesebb véráldozattal leigázott, legyőzött nép vagy nemzet elfoglalt területe a győztes birodalmak vagy államok részévé, birtokává vált.

E felfogásban lényegesnek ítéltető változás csak a második világháború utáni időkben, elsősorban az Egyesült Nemzetek Szervezetének megalakulásával történt. Ez a változás azonban a gyakorlatban az államok nagy részénél kevésbé volt érezhető a katonai műveletek végrehajtása után.

Elmondható, hogy szinte minden katonai erővel rendelkező állam legfelsőbb állami és katonai vezetése kidolgozza, és törvénybe foglalja fegyveres erejének részletes feladatait, függetlenül attól, hogy ezt katonai stratégiának, honvédelmi tervnek, védelmi tervnek, nemzeti stratégiának vagy másnak nevezik.

A fegyveres erők törvényben meghatározott feladatai az állam társadalmi berendezkedését, bel- és külpolitikáját, rövid és hosszú távú politikai és katonai elgondolását tükrözik.

Napjainkban a fegyveres erők részére meghatározott feladatok minden időben és bármilyen körülmények közötti végrehajtására csak szilárd fegyvelemmel és erkölcsi tartással rendelkező személyi állománnyal, a kor követelményeinek megfelelő haditechnikával, a feladatokra sokoldalúan felkészített és kiképzett csapatokkal és törzsekkel lesz lehetőség. Továbbá akkor, ha az elmondottakat a társadalom tagjai elfogadják és áldozatokat is vállalnak érte.

Mondanivalónk igazolására álljon itt a következő idézet, amelyre az egyetem rektora **hívta fel az** intézmény polgárainak a figyelmét:

„Az államügyeket kell legfontosabbnak tartani minden egyéb között, hogy jól intéztessenek (...) Hiszen a jól kormányzott állam a legnagyobb mentsvár, s ebben minden benne van: ha ez egészséges, akkor minden egészséges – ha viszont ez tönkremegy, minden tönkremegy.”

Forrás: Görög gondolkodók 2: Empedokléstől **Démokritoszig**. Kossuth, 1992, 78. old.

FELHASZNÁLT IRODALOM

1. CLAUSEWITZ, Karl von: *A háborúról*. Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 1961–1962. I-II. kötet
2. ÁCS Tibor (szerk.) et. al.: *A magyar katonai gondolkodás története*. Zrínyi Kiadó, Budapest, 1995.
3. ÁGH Attila: *Konfliktusok, háborúk*. Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 1989.
4. Ált/27. Magyar Honvédség Összhaderőnemi Doktrína 2. kiadás, MH DSZOFT kód:11313
5. DR. SZTERNÁK György: *A katonai műveletek megvívásának jellemzői napjainkban, levonható következtetések, hatása a hadtudomány fejlődésére*. Sereg Szemle VIII. évfolyam, 3. szám (2010. július-szeptember).
6. DR. SZTERNÁK György: *A NATO új stratégiája és a fegyveres erők feladatai, fejlesztése közötti kapcsolat*. Sereg Szemle IX. évfolyam, 1. szám (2011. január-március).
7. DEÁK János: *A katonai műveletek hadászati jellemzői napjainkban*. Hadtudomány, 2005/4. http://www.zmne.hu/kulso/mhht/hadtudomany/2005/4/2005_4_6.html /2008. 05. 19./
8. DEÁK János: *Napjaink és a jövő háborúja*. Hadtudomány, 2005/1. http://www.zmne.hu/kulso/mhht/hadtudomany/2005/1/2005_1_3.html /2008. 05. 19./
9. FORGÁCS Balázs: *Káosz vagy rend a gerilla-hadviselésben?* Kommentár, 2008/1.
10. NAGY Miklós Mihály: *A katonai erőszak elmélete és a XX. század*. Múltunk, 2004/4., p. 146–175.
11. KÖSZEGVÁRI Tibor: *A hadtudomány fejlődése az ókortól a 21. századig*. (Budapest, ZMNE, 2008. egyetemi tansegédlet)
12. *Nemzetközi katonai almanach*. Zrínyi katonai kiadó, 1969.
13. BRZEZINSKI, Zbigniew: *A nagy sakktabla*. Európa Könyvkiadó, Budapest, 1999.
14. GAZDAG Ferenc (szerk.): *NATO kézikönyv* (Stratégiai és Védelmi Kutatóintézet, NATO Információs és Sajtóiroda, Budapest, 1997.)
15. KÖSZEGVÁRI Tibor: *Hadviselés a 21. században*. Hadtudomány, 1999/1.
16. DEÁK Péter: *A hadügy és forradalma*. Valóság, 1987/3.
17. JULIER Ferenc: *A hadvezetés művészete* (Magyar Szemle Társaság, Budapest, 1931.)
18. KENDE István: *Napjaink százhusz háborúja 1945–1976*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1979.
19. PERJÉS Géza: *Clausewitz és a háború praxeológiája*. Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 1988.
20. CSIZMADIA Sándor: *A geopolitika, mint a nemzetközi kapcsolatok elemzésének módszere*. Külpolitika, 1998/1.21. ÁGH Attila: *Globális kihívás*. Magvető Kiadó, Budapest, 1987.
22. SUHAY Imre: *Hadviselés és hadvezetés*. Singer és Wolfran, Budapest, 1940.
23. BIMBÓ József: *Légi erő a háborúkban*. Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 1973.
24. GIAP, Vo Nguyen: *A népi háborúról*. Budapest, Zrínyi Katonai Kiadó, 1960.
25. KOVÁCS Jenő: *A hadászat, a geostratégia, a katonai doktrína új irányzatának hatása Magyarországon honvédelmi rendszerére*. (Budapest, ZMKA, Doktori értekezés, 1989.)
26. KOVÁCS Jenő: *Magyarország katonai stratégiája. Elméleti kutatási területek*. (Budapest, OTKA /ZMKA/ 1995.)
27. PERJÉS Géza: *Clausewitz* Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1983.
28. BOMBAY László: *És feldübörögtek a tankok*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1990.

-
29. GROEHLER, Olaf: *A légiháborúk története (1910–1980)*. Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 1983.
 30. NAGY Miklós–PRAVECZKI Zoltán: *A tengeri uralomról*. Új Honvédségi Szemle, 1998/8.
 31. *Szovjetszkaja Vojennaja Enciklopédia. I-VIII*. Moszkva, Voenizdat, 1978-1984.
 32. *A háborúk világtörténete*. Corvina Kiadó, Budapest, 1992.
 33. AJP-01(B) Szövetséges Összhaderőnemi Doktrína HM HVK HDM CSF
Nytsz.: 1894/2/2000.
 34. *Magyarország az első világháborúban. Lexikon A-Zs*. PETIT REÁL Könyvkiadó, Budapest, 2000.
 35. A. M. VASZILJEVSZKIJ: *A vezérkar élén*. Zrínyi Katonai Kiadó-Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1975.
 36. *Hadtudományi Lexikon I-II. Kötet*. Magyar Hadtudományi Társaság. Budapest, 1995.
 37. Charles de GAULLE: *Háborús emlékiratok*. Gondolat, 1973.
 38. Winston S. CHURCHILL: *A második világháború 1-2*. Európa Könyvkiadó, Budapest, 1989.
 39. *Az egyetemes és magyar hadművészet fejlődése az ókortól napjainkig*. Zrínyi Katonai Kiadó, Alföldi Nyomda, Debrecen, 1986.
 40. *Nicolo Machiavelli művei. I-II. kötet (A fejedelem)*. Európa Könyvkiadó, Budapest, 1978.
 41. *Válogatás burzsoá hadtudományi írásokból*. Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 1985.
 42. M.V. FRUNZE: *Válogatott művek*. Zrínyi Kiadó, Budapest, 1959.
 43. *Montgomery tábornagy emlékiratai*. Zrínyi Katonai Kiadó-Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1981. ISBN-szám: 963-326-297-6
 44. William A. Owens: *America's Information Edge*. Foreign Affairs 75 (March/April 1996) 23.

A projekt az Európai Unió támogatásával,
az Európai Szociális Alap
társfinanszírozásával valósul meg.